

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI YÖNETİMİNDE KIBRIS'TA ÜÇ KÖYÜN
(ALAYKÖY [YEROLAKKO], TÜRKELİ [AYVASIL] VE
KIRKLAR [TİMBU]) SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞİM VE
DÖNÜŞÜM TARİHİ
(1570-1878)

SULTAN OĞUL

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2020

**OSMANLI YÖNETİMİNDE KIBRIS'TA ÜÇ KÖYÜN (ALAYKÖY
[YEROLAKKO], TÜRKELİ [AYVASIL] VE KIRKLAR [TİMBU])
SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM TARİHİ (1570-1878)**

Sultan OĞUL

**Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet DEMİRYÜREK**

Çorum 2020

KABUL VE ONAY

Sultan OĞUL tarafından hazırlanan *Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs'ta Üç Köyün (Alayköy [Yerolakko], Türkeli [Ayvasıl] ve Kırklar [Timbu]) Sosyo-Ekonomik Değişim ve Dönüşüm Tarihi (1570-1878)* başlıklı bu çalışma, 14 Ocak 2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak yüksek lisans sanatta yeterlilik tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. Mehmet DEMİRYÜREK (Başkan-Danışman)

İmza

Doç. Dr. Turan AÇIK

İmza

Dr. Öğretim Üyesi Cökhan KAYA

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

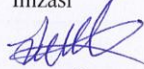
İmza

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Mehmet Evkuran

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim.
(14/01/2020)

İmzası

Sultan OĞUL

ÖZET

OĞUL, Sultan. *Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs'ta Üç Köyün (Alayköy [Yerolakko], Türkeli [Ayvasıl] Ve Kırklar [Timbu]) Sosyo-Ekonomik Değişim ve Dönüşüm Tarihi (1570-1878)*. (Yüksek Lisans), Çorum, 2020.

Doğu Akdeniz'de jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip olan Kıbrıs Adası, Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kesiştiği su yolları üzerinde olması bakımından, coğrafi açıdan çok önemli bir noktadır. Ada, yerleşime açıldığı Neolitik dönemden beri birçok devletin uğrak yeri olmuş ve siyasi çekişmelerin odak noktası olma özelliğini daima korumuştur. Özellikle bakır madeni ile meşhur olan ada, ilk çağlardan itibaren civar memleketlerle ticari ve kültürel ilişkiler içerisinde olmuştur. Mısır, Anadolu ve Ortadoğu'da hakimiyet süren çeşitli uygarlıkların ticari, siyasi ve psikolojik üstünlük sağlayabilmeleri açısından kilit bir konumdadır. Coğrafi konumunun yanı sıra önemli yeraltı zenginlikleri ile doğal tabiatı gereği, çevresindeki devletlerin iştahını daima kabartmıştır. Tüm bu sebeplerden dolayı ada, Osmanlı Devleti'nin fetih siyaseti içerisinde önemli bir yer tutmuştur. Osmanlı Devleti fetihden hemen sonra 1572 yılında Kıbrıs'ta bir tahrir işlemi yapmıştır. Yapılan tahririn amacı, vergi ve insan kaynağının belirlenmesi, bölgedeki reyanın sahip olduğu emlak ve arazi kaynaklarının devletçe tespit edilmesidir. Bu çalışmada, H. 980 (1572) tarihli Kıbrıs tahrir defteri ile H. 1248 (1833) tarihli Lefkoşa Temettüat, 1643 Cizye Muhasebe, 1831 Kıbrıs Nüfus ile 1852-1853 Cizye Muhasebe defterinde kayıtlı, Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinin 1570 ile 1878 yılları arasındaki sosyo-ekonomik açıdan gelişim süreçleri ele alınmıştır.

Anahtar Kavramlar: Kıbrıs Adası, Yerolakko, Ayvasıl, Timbu, Tahrir, Ekonomik.

ABSTRACT

OĞUL, Sultan. *The history of socio-economic change and transformation of three villages (Alayköy [Yerolakko], Türkeli [Ayvasıl] and Kırklar [Timbu]) under the ruling of the Ottoman Empire.* (Master Thesis), Çorum, 2020.

Due to its position on the intersecting aqueducts of Asia, Africa, and Europe continents, Cyprus is a very important position. The island has been a popular destination for many states since the Neolithic period and has always been the focal point of political strife. The island has always been in the commercial and cultural relationship with the surrounding countries as it was famous with the copper mine. It is on a key position for the various civilizations whose rule on Egypt, Anatolia, and the Middle East in order to psychologically, commercially, and politically dominate the region. Besides its geographic location, with its nature, and underground treasures it has always whetted the appetite of surrounding countries. Because of all these reasons, it had made an impression in the conquer policy of the Ottoman Empire. The Ottoman Empire carried out a "Tahrir" process in 1572 shortly after the conquer. The purpose of this "Tahrir" is to determine the human resource and tax and to determine real estate and land resources owned by the "reaya" in the region by the state. In this study, the socio-economic and socio-cultural development process between 1572-1878 dates, the registered villages Yerolakko, Ayvasıl, and Timbu on the Cyprus Tahrir book dated H 980 (1572), and H 1248 (1833), and dated Nicosia Temettuat, and 1643 Cizye accounting, 1831 Cyprus population, and 1852-1853 Cizye accounting are discussed.

Key Concepts: Cyprus Island, Yerolakko, Ayvasıl, Timbu, Tahrir, Economic.

KISALTMALAR

A.Ü.	: Atatürk Üniversitesi
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
ÇEV.	: Çeviren
D.	: Dönüm
DTCF.	: Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi
Ed.	: Editör
KKTC.	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Md.	: Madde
Nr.	: Numara
NŞR.	: Neşreden
SAÜ.	: Sakarya Üniversitesi
Ss.	: Sayfa Sayısı
Sy.	: Sayı
TAED.	: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
TATAV.	: Tarih ve Tabiat Vakfı
TDVİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TKGM. K.K.A.	: Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi
TOD.	: Tarih Okulu Dergisi
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
Vrk.	: Varak
Y.	: Yıl

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	I
ABSTRACT	II
KISALTMALAR	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar DİZİNİ	VII
ÖN SÖZ	VIII
GİRİŞ	1
1. KONU VE KAYNAKLAR	1
A. KONU	1
a. Ayvasıl (Turkeli)	1
b. Yerolakko (Alayköy)	2
c. Timbu/Dimbu (Kırklar).....	2
B. KAYNAKLAR	3
a. Tahrir Defterleri	3
b. Temettüat Defterleri	6
c. Nüfus Defterleri.....	6
d. Cizye Defterleri.....	8
e. MAD. d. 8428 nolu Cizye defteri.....	8
f. ML. VRD. CMH.d. 1375 nolu Cizye Muhasebe Defteri.....	9
2. KIBRIS COĞRAFYASI VE TARİHİ	10

BİRİNCİ BÖLÜM

64 NOLU KIBRIS MUFASSAL DEFTERİNE GÖRE YEROLAKKO, AYVASIL VE TİMBU KÖYÜNDEN ALINAN VERGİLER

1.1. BAŞ VERGİSİ	26
1.1.1. İspence Resmi	26
1.2. HAYVANLARDAN ALINAN VERGİLER	28
1.2.1. Resm-i Kevvare.....	28
1.2.2. Bid'ât-ı Henâzir Resmi	29
1.2.3. Adet-i Ağnâm (Keçi-Koyun) Resmi	30
1.3. DİĞER VERGİLER	30
1.3.1. Adet-i Deştâni Resmi	30

1.3.2. Mahsul-i Meyhane	31
1.3.3. Resm-i Meyve ve Besatin	31
1.3.4. Bad-ı Hevâ ve Cürm ve Cinayet ve Resm-i Arusane ve Tapu-yı Zemin	32
1.3.5. Mahsûl-i Beytû'l Mâl ve Mâl-ı Gayb ve Mâl-ı Mefkûd ve Yave ve Kaçgun ve Mürdegane Resimleri	34
1.4. TARIMSAL ÜRÜNLER	35
1.4.1. Hınta (Buğday), Şa'ir (Arpa), Burçak ve Keten.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS'IN FETHİNDEN SONRA 1572-1878 YILLARI ARASINDA YEROLAKKO, AYVASIL VE TİMBU KÖYLERİNİN TAHMİNİ NÜFUS ANALİZİ

2.1. KIBRIS TÜRKLERİNİN KÖKENİ.....	39
2.1.1. Sürgün	39
2.2. ARŞİV BELGELERİNE GÖRE YEROLAKKO, AYVASIL VE TİMBU KÖYLERİNİN DEMOGRAFİK YAPISI (1572-1853)	42
2.2.1. Nüfus.....	42
2.2.2. 1572 İle 1643 Yılları Arasındaki Nüfus Verileri	45
2.2.3. 1831 Nüfus Sayımına Göre Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu Köyleri	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1572 KIBRIS TAHRİR DEFTERİ İLE 1833 LEFKOŞA TEMETTÜ DEFTRİNE GÖRE YEROLAKKO, AYVASIL VE TİMBU KÖYLERİNDE TARIM VE HAYVANCILIK

3.1. TARIM.....	57
3.1.1. Zeytin ve Dut Tarımı.....	59
3.1.2. Pamuk Tarımı.....	59
3.1.3. Bağ ve Bahçe Tarımı.....	60
3.2. HAYVANCILIK	61
3.2.1. Küçükbaş Hayvancılık	62
3.2.2. Büyükbaş Hayvancılık	63
3.3. HANE (EV), ÇİFTLİK VE DİĞER EMLÂKLAR.....	63
3.3.1. Hane ve Diğer Emlâk Çeşitleri.....	63
3.3.2. Çiftlikler	65
SONUÇ	85

KAYNAKÇA	88
EKLER	99
EK-1:	99
EK-2:	100
EK-3:	101
EK-4:	102
EK-5:	103
EK-6:	104
EK-7:	105
EK-8:	106
EK-9:	107
EK-10	108
EK-11:	109

TABLULAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1.1: 1572 Tarihli Kıbrıs Mufassal Defterine Göre İspence Resmi	28
Tablo 1.2: 1572 Yılı Tarihli Kıbrıs Mufassal Defterinde Geçen Ürünlerin Fiyatları. ...	35
Tablo 1.3: Yerolakko Köyünden Alınan Vergiler.	37
Tablo 1.4: Ayvasıl Köyünden Alınan Vergiler.....	37
Tablo 1.5: Timbu Köyünden Alınan Vergiler.....	37
Tablo 2.1: Kıbrıs'a Sürülen Hane Sayısı ve Kazaların İsimleri.....	41
Tablo 2.2: 1572 Yılı Tarihli Kıbrıs Mufassal Defterine Göre Nüfus.	45
Tablo 2.3: 1643 Tarihli Kıbrıs Cizye Muhasebe Defterine Göre Nüfus.....	46
Tablo 2.4: H. 1246 (1831) Tarihli 40 nolu Müslim ile 43 nolu Zimmi Nüfus Defterlerine Göre Nüfus.	47
Tablo 2.5: TŞR. KB. d. 40: Karye-i Yerolakko. Tabi-i Kaza-i Dağ.....	49
Tablo 2.6: TŞR. KB. d. 43: Karye-i Yerolakko. Tabi-i Kaza-i Dağ.....	49
Tablo 2.7: TŞR. KB. d. 40: Karye-i Ayvasıl Tabi-i Kaza-i Dağ.	51
Tablo 2.8: TŞR. KB. d. 43: Karye-i Ayvasıl Tabi-i Kaza-i Dağ.	51
Tablo 2.9: TŞR. KB. d. 40: Karye-i Timbu/Dimbu Tabi-i Kaza-i Dağ.	52
Tablo 2.10: TŞR. KB. d. 43: Karye-i Timbu/Dimbu Tabi-i Kaza-i Değirmenlik.....	52
Tablo 2.11: H. 1248 (1833) Temettü Defterine Göre Mal/Mülk Sahibi Şahıslar.....	55
Tablo 2.12: Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu Köylerindeki Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı	55
Tablo 2.13: Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu Köylerindeki Gayrimüslim Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı.	56
Tablo 3.1: 1833 tarihli Lefkoşa Temettüat Defterine Göre Emlak ve Arazi Fiyatları... 61	61
Tablo 3.2: 1833 tarihli Lefkoşa Temettüat Defterine Göre Hayvan Fiyatları.	62
Tablo 3.3: 1833 tarihli Lefkoşa Temettüat Defterine Göre Emlak Fiyatları.	65
Tablo 3.4: Kıbrıs Muhassılı Esbak-ı Müteveffa Raşid Efendi'nin Kerimesi Uhdesinde Olan Çiftliği.....	66
Tablo 3.5: Emlak ve Arazilerin Köylere Göre Dağılımı.....	67
Tablo 3.6: 1572-1833 Yılları Arasında Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinde yetiştirilen ürün, hayvan ve sahip olunan emlak ve arazinin yıllara göre karşılaştırılması.....	688
Tablo 3.7: Karye-i Timbu/Dimbu Tabi-i Nahiye-i Değirmenlik Ehl-i İslam.	69
Tablo 3.8: Karye-i Timbu/Dimbu Tabi-i Nahiye-i Lefkoşa Beray-ı Ehl-i Zimmi.	70
Tablo 3.9: Karye-i Yerolakko Tabi-i Nahiye-i Dağ.....	76
Tablo 3.10: Karye-i Yerolakko Tabi-i Nahiye-i Dağ Ehl-i Zimmi.....	76
Tablo 3.11: Karye-i Ayvasıl Tabi-i Nahiye-i Dağ.	82
Tablo 3.12: Karye-i Ayvasıl Tabi-i Nahiye-i Ehl-i Zimmi.....	83

ÖN SÖZ

Tez çalışmamızda, Kıbrıs nüfus defteri, Kıbrıs tahrir defteri ve Lefkoşa temettüat defteri gibi birincil kaynaklar incelenip, detaylı literatür taraması yapıldıktan sonra diğer verilerle desteklenmiştir. Kıbrıs'ın Lefkoşa Kazası'na bağlı üç köyün [Alayköy (Yerolakko), Türkeli (Ayvasıl) ve Kırklar (Timbu)] 1570-1878 yılları arasında Sosyo-Ekonomik değişimi ve dönüşümü tarihi hakkında bir çalışma hazırlanmış ve Kıbrıs'ın yerel tarihine katkı sunmak amaçlanmıştır. Çalışmanın önemi, Osmanlı yönetiminde (1570-1878) Kıbrıs'ın Lefkoşa kazasına bağlı Alayköy (Yerolakko), Türkeli (Ayvasıl) ve Kırklar (Timbu) adında üç köyün, belirtilen tarihler arasında geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümü hakkında şimdiye kadar bir çalışmanın olmamasıdır. Adı geçen bu üç köyün sosyo-ekonomik benzerlikleri ile farklılıklarını ortaya koymak, Kıbrıs'ın yerel tarih çalışmalarını açısından önemli olacaktır.

Kıbrıs'ın Lefkoşa Kazası'na bağlı Alayköy (Yerolakko), Türkeli (Ayvasıl) ve Kırklar (Timbu) köylerinin 1570-1878 yılları arasında Sosyo-Ekonomik değişimi ve dönüşümü tarihi başlıklı tez çalışması araştırılırken nitel araştırma yöntemlerinden veri ve doküman analizi metodu uygulanmıştır. Daha sonra araştırmanın doğruluk ve güvenilirliğini artırmak amacıyla bir kaynak taraması yapılmıştır. Öncelikle Kıbrıs Tahrir Defteri, Lefkoşa Temettüat Defteri, Kıbrıs Nüfus Defteri ve konu ile ilgili diğer veriler incelenmiştir. Ayrıca yazılmış eser, kitap, makale vb. verilerin literatür taraması yapılmıştır. Detaylı bir taramadan sonra elde edilen veriler tasnif edilmiş ve daha sonra konuya uygunluğu bakımından incelenip tahlil edilmiştir. Bir sonraki aşamada elde edilen kaynaklar tahkik edilerek doğrulukları ve uygunlukları tespit edilmiştir. Yapılmış olan bu çalışmalardan sonra ortaya çıkan veriler terkip edilerek eksik bilgiler giderilmiş ve yazım aşaması tamamlanmıştır.

Yerolakko, Ayvasıl ve Dimbu köylerinin kapsamındaki tez çalışması üç ana başlık altında ele alınmıştır. Birinci bölümde, 1572 tarihli 64. Numaralı Kıbrıs Mufassal defterinde Lefkoşa kazasına bağlı söz konusu köylerden alınan vergiler ele incelenmiştir. İkinci bölümde, 1572 Kıbrıs Mufassal, 1643 Cizye Muhasebe, 1831 Kıbrıs Nüfus ve 1833 Lefkoşa Temettat defterine göre Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerindeki nüfus verileri değerlendirilmiştir. Son olarak üçüncü bölümde ise 1572 tarihli Kıbrıs mufassal ve 1833

tarihli Lefkoşa temettuat defterlerinin sağladıkları imkanlar ölçüsünde her üç köyde tarım ve hayvancılık faaliyetleri irdelenmiştir. Ekler kısmında ise araştırmada faydalanılan kaynakların orijinal resimleri sunulmuştur. Sonuç itibariyle Araştırma ve inceleme doğrultusundaki bu boşluk giderilmeye çalışılmıştır. Yüksek lisans tez yazım sürecimde bana her zaman yol gösteren ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet DEMİR-YÜREK'e, bu süre zarfında beni her zaman anlayışla karşılayan Aileme ve sevgili arkadaşım Ferda GÖKCE TURGUT'a teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

1. KONU VE KAYNAKLAR

A. KONU

Çalışmanın konusu 1570-1878 yılları arasında, Osmanlı hakimiyetinde bulunan Kıbrıs'ın Lefkoşa kazasına bağlı üç köyün [Alayköy (Yerolakko), Türkeli (Ayvasıl) ve Kırklar (Timbu) Sosyo-Ekonomik değişim ve dönüşüm tarihi üzerine yerel bir inceleme-dir. Kıbrıs Tarihi üzerine şimdiye kadar birçok çalışma kaleme alınmıştır. Bunların en kapsamlı olanları: Prof. Dr. M. Akif Erdoğan'ın "Kıbrıs'ta Osmanlılar" adlı eseri, Ronald C. Jennings'in bu konudaki çalışmaları, Prof. Dr. Mehmet Demiryürek'in "Kıbrıs Esnaf Teşkilatı 1750-1850, Osmanlı Reform Sürecinde Kıbrıs İngiliz Devrinde Kıbrıs ta Eşkiyalar ve Devlet 1878-1896, Kıbrıs Türk Basın Tarihinden Ateş Gazetesi ve Mehmet Kemal Deniz, II Dünya Savaşı'nda Kıbrıs Alayı ve Lefkeli Mustafa Zeki Şakir'in Anıları, ayrıca ulusal ve uluslararası dergilerde birçok makalesi mevcuttur. Recep Dünder'in "Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)", Hasan Samani'nin Tanzimat Dönemi Kıbrıs (1839-1878), Haydar Çoruh II. Mahmud Döneminde Kıbrıs'ın İdarî, İktisadî ve İctimaî Yapısı (1808-1839) adlı doktora tezleri bulunmaktadır. Ayrıca George Hill "Kıbrıs Tarihi, Kıbrıs Eyaleti (1750-1880), Ali Efdal Özkul "Kıbrıs Adası'nın Sosyo-Ekonomik Tarihi, Ahmet C. Gazioğlu "Kıbrıs'ta Türkler (1750-1878) ve Yusuf Halaçoğlu gibi tarihçilerin bu alanda eserleri mevcuttur. Ancak daha önce yapılmış tüm çalışmalarda söz konusu üç köy hakkında derinlemesine bilgi bulunmamaktadır. Bu köyler hakkında ayrıntılı bir çalışma bu tez çalışması esnasında ilk kez ortaya konulmaktadır.

a. Ayvasıl (Türkeli)

Türkeli veya eski adıyla Ayovasıl, Lefkoşa Güzelyurt yolu üzerinde Lefkoşa'ya bağlı bir köydür. Eski adı Ayios Vasilos olup Türkçede Ayvasıl şeklinde kullanılan isim 1572 Kıbrıs Mufassal Defteri'nde "Ayovasıl" şeklinde geçmektedir. Türkeli adı 1974 yılından sonra verilmiştir. 1940 sayımına göre nüfusu 117'si Türk, 492'si Rum olmak üzere

toplam 609'dur¹. Kıbrıs'ın Lefkoşa Kazasına bağlı olan Ayvasıl (Turkeli) köyü hakkında 1572 tahriri öncesine kadar elimizde bir veri bulunmadığından köyün geçmişiyle ilgili herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

b. Yerolakko (Alayköy)

Lefkoşa'ya 13 km mesafede bulunan ve Lefkoşa-Güzelyurt yolunun güneyinde yer alan ve 91 km² alana sahip olan Alayköy (Yerolakko) aynı zamanda Turkeli, Yılmazköy, Görpınar ve İkidere köylerini de kapsayan ve günümüzde de varlığını koruyan bir belediye teşkilatına sahiptir. 1960 yılına kadar Lefkoşa'ya bağlı bir Rum köyü olan Yerolakko (Eski Kuyu), Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğu sırada Türk ve Yunan birliklerinin bu bölgede konuşlanması üzerine Türk Alayı'nın bu köye yerleştirilmesinden dolayı Alayköy ismini almıştır. Alayköy İngiliz sömürge yönetimi döneminde hizmete giren ve 1974'ten itibaren kapalı olan Lefkoşa uluslararası hava limanı ile Amerikan radyo istasyonunun burada olmasından dolayı önem kazanmıştır. 2006 verilerine göre nüfusu 3478 kişi olup büyük bir kısmı başkent Lefkoşa'da çalışan kamu görevlisi ve geri kalan ise esnaf, çiftçi ve işçilerdir. Sanayi bölgesi ile küçük esnaf sitesi, hipodrom ve gece kulüpleri bölgenin kalkınmasında oldukça önemli rol oynamıştır. 1974'ten sonra Rumların Güney Kıbrıs'a göç etmeleri üzerine yerlerine Güney Kıbrıs'ın değişik yerlerinden Kıbrıslı Türkler ve 1975 yılında çoğunluğu Adana'dan getirilen Türkiye göçmenleri yerleştirilmiştir². Bu köy hakkında da 1572 tahriri öncesinde bilgi bulunmamaktadır.

c. Timbu/Dimbu (Kırklar)

Değirmenlik Beldesi'nin güneyinde Lefkoşa'dan 30 km uzaklıkta Ercan Havalimanı'nın yaklaşık 1,5 km güneyinde sivil bir yerleşim olmayan ve askeri bir bölge statüsünde Lefkoşa'ya bağlı bir yerleşim yeridir. 1974 öncesindeki adı, Ercan Havalimanı'nın eski adı olan Tymbou (Timbu) idi. Türkçede de aynı şekilde kullanılıyordu. 1974 sonrasında bölgedeki Kırklar Tekkesi'nden dolayı Kırklar olmuştur. Bölgede, devlete ait 2000 dönümden çok arazisi olan Kırklar Çiftliği vardır. Kırklar Tekkesi ise Kırklar ile Dilekaya köyleri arasındadır. 18. yüzyıldan beri var olan bir Osmanlı yapısıdır. Antik bir mezarlık alanı üzerinde kurulduğu düşünülmektedir. Tekke mescidinin yapıldığı tarih ise

---

¹ İsmail Bozkurt, *Evliya Çelebi'nin İzinde Kuzey Kıbrıs Seyahatnamesi*, (Ankara: Bengü Yayınları, 2011), 195-197.

² Bozkurt, *Evliya Çelebi'nin İzinde Kuzey Kıbrıs Seyahatnamesi*, 198-199.

1816 olarak bilinmektedir. 1963'ten sonra Rumlar tarafından tahrip edilerek son imamu olan Mehmet Hilmi Efendi'nin 6 Temmuz 1958 de ölmesi üzerine terk edilmiştir. Bu yapı 1974 yılı öncesinde hem Rumlar hem de Türkler tarafından kutsal sayılır ve adak yeri olarak kullanılmıştır. Türkler tarafından "Kırklar" olarak adlandırılan bu alan Rumlar tarafından "Kırk Aziz" anlamına gelen "Ayia Sarandari" ismiyle bilinmekteydi. Arap akınları esnasında şehit düşenlere ait olduğu rivayet edilmektedir³. Timbu köyü içinde 1572 tahriri öncesinde bilgi bulunmamaktadır.

B. KAYNAKLAR

a. Tahrir Defterleri

Sözlük anlamı yazmak demek olup, terim olarak ise sayım anlamına gelmektedir. Tahrirlerin yapılmasındaki nedene baktığımızda genel olarak vergi ve asker toplamakta, belirli bir istikrarı sağlamak için kullanılmış olan bir yöntemdir⁴. Osmanlı devlet geleneğine göre yeni fethedilmiş olan bir bölgenin ilk olarak tahriri yapılırdı. Ayrıca devlet gelirlerinde ve bu gelir kaynaklarını tasarruf eden kişilerin durumunda yapılan değişiklikler sonucunda da yapılırdı. Örneğin yeni bir padişahın tahta geçmesinden sonra, zaman içerisinde meydana gelen değişiklikler veya vergi gelirlerinin herhangi bir sebeple artması ya da azalması, yapılan düzenlemeler ile kadro değişimi ve en önemlisi deftere kayıtlı olmayan yerlerin kayda geçirilmesi gibi nedenler sıralanabilir. Tahrir, bir bölgeye özel yapılabildiği gibi genel olarak da yapılırdı⁵. Tahrirler kanunen 30 yılda⁶ bir yapılması kararlaştırılırken bu süre duruma göre 80-100 yıl kadar da uzun sürebilmekteydi⁷.

Tahrirlerin yapılması için bir *emin* ve bir *kâtip* görevlendirilirdi. Tahrir işi için genellikle divan katiplerinden biri seçilirdi. Tahrir emini (Muharrir-i memalik/İlyazıcı) ise divan katiplerinden⁸ biri olduğu gibi bazen de kadılık, sancakbeyliği, müderrislik veya

³ Bozkurt, *Evliya Çelebi'nin İzinde Kuzey Kıbrıs Seyahatnamesi*, 228.

⁴ M. Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2011), "Tahrir", md., 659; Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 2012), "Tahrir", md., 1192.

⁵ Halil İncalcık, *Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987). XVIII.

⁶ Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, (İstanbul: Kurtuba Kitap Yayınları, 2015), "Tahrir" md., 509.

⁷ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004), "Tahrir", md., 376.

⁸ Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, "Tahrir", md., 510.

defterdarlık yapan, mevkiisi yüksek ve güvenilir kimselerden seçilmekteydi⁹. Tahrir eminin gözetiminde, tahrir işlemleri bittikten sonra elde edilen belgeler bir araya getirilerek bir defter halinde Dersaadete gönderilirdi. *Mufassal*¹⁰ ve *icmal*¹¹ diye iki şekilde hazırlanan bu tahrir defterleri¹² nişancının inceleme ve onayından sonra, mufassal defterinin bir kopyası oluşturulup tuğra çekilerek ilgili eyalete muhafaza edilmek için gönderilirdi. Esas olan defter ise icmal defteriyle birlikte defterhanede muhafaza edilmekteydi¹³. Tahrirlerin tekrarlanması durumunda yeni oluşturulan deftere “defter-i cedîd”, bir öncekine “defter-i atîk”, daha eski olana ise “defter-i köhne” denilmektedir¹⁴.

Magosa Kalesi'nin düşmesinden iki ay sonra Kıbrıs Beylerbeyi Sinan Paşa'ya bir ferman gönderilerek Üsküdar kadısı, Kıbrıs beylerbeyi, kadısı ve defterdarı tarafından tahrir işlemlerinin yapılması istenmiştir¹⁵. Bunun üzerine tahrir işlemlerine 14 Mayıs 1572 yılında başlanmış ve bunun sonucunda oluşan 64. Numaralı Kıbrıs mufassal defteri Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivinde bulunmaktadır. Fon adı:

---

⁹ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, “Tahrir Emni”, md., 662; Mehmet Öz, “Tahrir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 39, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 425-429.

¹⁰ Osmanlılar'da vergiye esas olan kaynakları belirlemek amacıyla yapılan sayımların kayıtlarının ayrıntılı olarak gösterildiği tahrir defteridir. Defterin başında genellikle bir mukaddime ve sancak kanunnamesi yer almaktadır. 16. yüzyılın son çeyreğine ait son klasik tahrir defterlerinin başında ayrıntılı fihristler vardır. Genellikle merkez kazadan başlayarak sancağı oluşturan kaza ve nahiyeler sıralanır. Bir kazada nefis diye anılan merkez durumundaki şehir veya kasaba, yoksa yine merkez konumundaki bir köy yazılır. Şehir ve kasabaların mahalleleri, bu mahallelerde kayıtlı yetişkin erkeklerin isimleri, baba adları, meslekleri yazılır. Yetişkin nüfus evli-bekâr “müzevvec-mücerret” ya da “hâne-mücerret” şeklinde kaydedilir. Mahallelerin yazımından sonra şehir veya kasabanın hasılatları ve bunu oluşturan unsurlar yazılır. Daha sonra kazadaki köylere geçilir. Köyler bütün olarak yazılabildiği gibi geliri hisselerle ayrılmış köyler hisseler halinde ayrı parçalar şeklinde kaydedilebilir. Şahısların kaydından sonra çiftlik, hassa çiftlik, zemin, mevkuf zemin vb. toprak parçaları yazılır. Ardından köyün/hissenin toplam geliri, bu geliri oluşturan vergiler (resm-i çift, ispençe, resm-i bennâk, resm-i mücerret; buğday, arpa, darı, pamuk, pirinç, meyve, sebze, bağ, keten, kendir, bal vb. öşürleri; bād-ı hevâ, deşt-bâni, koyun vergisi vb.) eklenir. Ayrıca köylerin yanı sıra bunların yakınındaki mezralar, yaylaklar vb. de gelirleriyle birlikte yazılır. Mehmet Öz, “Tahrir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 39, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 425-429.

¹¹ İcmal defterleri, Özet halindeki defterlere (icmal/mücmel) denilmektedir. XVI. yüzyılda mufassal defterde yer almayan dirlik sahiplerinin isimlerini ve gelir toplamlarını içerir: Öz, “Tahrir”, 425-429.

¹² Osmanlılar fethettikleri bir yere yetkili bir emin göndererek o bölgenin nüfus ve gelir kaynaklarını defterlere geçirirlerdi. Böylece her sancak için ayrı gelir ve nüfus defterleri meydana gelirdi. Osmanlı Arşivinde ve Tapu kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivinde bulunan bu kaynaklar Osmanlı Arşivinin değerli kaynaklarından: Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, “Tahrir Defterleri”, (İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 43, 2000), 97; Kemal Çiçek, “Osmanlı Tahrir Defterlerinde Kullanımında Görülen Bazı Problemler ve Metot Arayışları”, 43-66; Uğur Altuğ, “II. Murad Dönemine Ait Tahrir Defterlerinin Yayına Hazırlanması ve Bu Malzemeye Göre Tımar Sistemi, Demografi, Yerleşme ve Topoğrafya Üzerinde Araştırmalar”, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010); Hamza Sarıkaya, “T.T. 0008 Numaralı Tapu Tahrir Defteri'nin Transkripsiyonu ve Tahlili”, (Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, 2014).

¹³ Ünal, “Tahrir Defteri”, 660.

¹⁴ Öz, “Tahrir”, 26.

¹⁵ Recep Dündar, “Kıbrıs Beylerbeyliği, (1570-1670)”, (Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 1998), XII.

Tapu Tahrir Defteri, Fon kodu: TADB. TTD, Defter no: 64¹⁶. Defter-i Mufassalı Kıbrıs¹⁷ olarak başlık atılmış ve 16x45 santim ebatlarında olup yazı stili siyakattir. Toplam varak sayısı 446, boş sayfa sayısı 21, 72 numaralı varakta sekiz varaktan oluşan bir defter vardır. 194, 296 ve 335. varakları iki kez verilmiş ve ayrıca 13 ek belge bulunmaktadır¹⁸.

Defterin içindekiler kısmı olan “*fihrist-i nevahi*” de Kıbrıs’a bağlı olan Lefkoşa, Moğosa, Mesarye, Karpas, Girne, Pendaye, Hırsofu, Baf, Evdim, Limosa, Mazoto ve Tuzla nahiyelerinin isimleri yer almaktadır¹⁹. Sonraki sayfalarında “*suret-i emr-i şerif-i sultani*”²⁰ ve “*Kanunname-i Cezire-i Kıbrıs*”²¹, Sultan Selim’in “*Tuğrası*”²² bir de “*dua*”²³ yer almaktadır. Defterin tamamında ise yukarda adı geçen nahiyelere bağlı mahalle, köy ve mezraların isimleri ve konumları ile içerikleri ayrıntılı bir şekilde verilmiştir²⁴. Çalışmamızın konusunu teşkil eden Lefkoşa nahiyesine bağlı Ayvasıl, Yerolakko ve Timbu köylerinin defterdeki kaydına baktığımızda, Ayvasıl köyü, defterin 30. varağında yer alarak 28. köy olarak kaydedilmiştir²⁵. Bir diğer köy olan Yerolakko’nun varak numarası 32 olup köy sıralamasında ise 35. sıradadır²⁶. Son olarak Timbu köyü defterin 39. varağında kayıtlı ve Lefkoşa’nın 63. köyü olarak geçmektedir²⁷.

---

¹⁶ TKGM. KKA. 64. Tahrir işlemlerinin net olarak hangi tarihte başladığına yönelik çeşitli görüşler vardır. Recep Dünder’a göre 9 Eylül 1571 yılında başlamış ve 18 Ekim 1572 yılında ise tamamlanmıştır. Dünder, “Kıbrıs Beylerbeyliği”, XII: Recep Dünder, “64 Numaralı Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterine Göre Tuzla Nahiyesi”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Haziran, 2018, sy. XXXIV, 355-381. 2018, 358. Bu konuda Halil İnalçık, Yusuf Halaçoğlu, Nuri Çevikel ve son olarak TKGM. KKA. 64 numarayla kayıtlı Kıbrıs mufassal defterinde ise 1572 yılı tarihi verilmektedir. Halil İnalçık, *The Ottoman Policy and Administration in Cyprus After the Conquest*, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, Türk Heyeti Tebliğleri (14-19 Nisan 1969)*, (Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1971), 61; Yusuf Halaçoğlu, “Osmanlı Dönemi Kıbrıs’ta İskân Politikası”, 41; Nuri Çevikel, *Kıbrıs Akdeniz’inde Bir Osmanlı Adası (1570-1878)*, (İstanbul: 47 Numara Yayıncılık Tarih-İnceleme Dizisi (2006), 43.

¹⁷ TKGM. KKA. 64.

¹⁸ TKGM. KKA. 64, 459.

¹⁹ TKGM. KKA. 64, 1.

²⁰ TKGM. KKA. 64, 2.

²¹ TKGM. KKA. 64, 3.

²² TKGM. KKA. 64, 5.

²³ TKGM. KKA. 64, 21-22.

²⁴ TKGM. KKA. 64, 1-442.

²⁵ TKGM. KKA. 64, 30.

²⁶ TKGM. KKA. 64, 32.

²⁷ TKGM. KKA. 64, 39.

b. Temettuat Defterleri

Tüccar ve esnafın yıllık kazançlarından alınan temettü vergisi daha sonraki süreçlerde “kazanç vergisi” şeklinde kullanılmaya başlanmıştır²⁸. Tanzimat’tan önce birçok isimde kaydedilmiş olan vergilerin yerine tek bir vergi çeşidini uygulamak için hane reislerinin adları ve onlara ait emlak ve arazilerin tespiti amacıyla 19. Yüzyıl’ın ortalarında “*Temettü*” adında yeni bir sayım usulü getirilmiştir²⁹. Hane sayısı, emlakın cinsi, fiyatı, vb. bilgilerin olması bakımından Osmanlı sosyal ve iktisadi tarihi açısından son derece önemli bir yere sahiptir. Kıbrıs Temettuat Defterleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ML. VRD. TMT. Kataloğunda 16152-16155 numaraları arasında yer almaktadır. (19X55cm) ebadında ve dört cilt halinde bulunmaktadır. Bu defterlerin ilk cildi emlak ve arazi, mahallat-ı nefis-i Lefkoşa ve Kaza-i Değirmenlik ve Dağ ve Omorfo ve Mağusa ve Karpas der Ceziretül Kıbrıs adıyla, 19x55 boyunda, 316 sayfa hacminde olup, 1248 tarihlidir. İkinci cildi aynı konu ve tarihli, Kaza-i Tuzla ve Mesarya, Girne der Cezire-i Kıbrıs olup, 19x54 ebatlarında ve 418 sayfadır. Üçüncü cildi, Leymosun, Piskobi, Kilan/Gilan ve Odim (Evdim) başlıklı 310 sayfadan oluşmaktadır. Dördüncü cild ise Baf, Kukla, Hırsofu ve Lefke’ye ait ve 313 sayfadır. Bu çalışmada başvurulacak kaynak söz konusu defterin ilk cildi olan Nefs-i Lefkoşa Temettü Defteridir. Yerolakko köyü 169. varakta, Ayvasıl köyü 170-171. varaklarındadır ve her iki köy de Dağ Nahiyesi’ne bağlıdır. Timbu köyü ise 72-73 varakları arasında kayıtlı olmak üzere Değirmenlik Nahiyesi ’ne bağlıdır.

c. Nüfus Defterleri

Arapça nefis kelimesinin çoğulu olan nüfus “nefis; ruh, can, hayat” anlamına gelmektedir. Daha çok bir coğrafyada yaşayan insanları ifade eden nüfus, bir yerde oturan,

---

²⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, “Temettü Defterleri”, (İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 43, 2000), 254. Temettuat defterlerinin tasnifi ve kataloglamasında o tarihlerdeki idari taksimat esas alınmıştır. Defterlerin, kazaların ve eyaletlerin içeriği kendi içerisinde alfabetik sıralamaya göre düzenlenmiştir. Bu defterler H. 1256-1261 (1844-1845) tarihleri arasında 17.747 adet bulunmaktadır; Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, *Temettü Defterleri*, 254. Ancak 1844-1845 yılları arasındaki defterlerin haricinde H. 1248 (1833) tarihli Lefkoşa Temettuat Defteri mevcut bilgileri yanlışlar. Selim Özcan, “H.1256 (1840) Tarihli Amasya Nüfus Defteri ile H.1260-1261 (1844-1845) Tarihli Amasya Temettuat Defterlerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi”, *Studies of The Ottoman Doman* 6, sy. 11, Ağustos 2016; İsmail Arslan, “XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarihinde Temettuat Defterlerinin Yeri: İğdiç (Selimağa Köyü) Temettuat Defteri Örneği”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 57-86; Alpay Bizbirlik ve Zafer Atar, “XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarihinde Temettuat Defterlerinin Yeri: Saruhan Sancı Mütevelli Çiftliği Temettuat Defteri Örneği”, *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi (2009-I)*, 37-57.

²⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Belleten* LIX, sy. 255 (1995): 395.

ikamet eden anlamına gelen sakinin çoğulu olan sükkân / sekene karşılığında kullanılmaktadır³⁰. Osmanlı nüfusuyla ilgili en erken tarihli birincil kaynaklar, 15. ve 16. yüzyıllara ait vergi tespiti amaçlı yapılmış sayımların sonuçlarını gösteren tahrir defterleridir. Hâne esasına göre evli ve bekâr erkeklerin kaydedildiği bu defterler sayesinde XVI. yüzyılda şehir nüfusu hakkında tahminlerde bulunabilir. Klasik dönemde görülen yoğun arazi ve nüfus tahrirleri artık yapılamaması üzerine, 1620'lerden sonra devlet, verginin hesabı ve dökümü için bir başka vergi sayım sistemi üzerinden yeni sayılan avâriz defterleri tutmaya başlamıştır³¹.

XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı vergi sisteminin değişmesi üzerine, askerlik ve yönetim düzeni için birtakım verilere ihtiyaç duyulmuş ve sayımlar bir zorunluluk olarak belirtilmiştir. Bu çerçevede bilhassa Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla asker kaynağı ve toplumun ekonomik düzeyini belirlemek amacıyla ilk defa 1830 sonlarında bir sayım yapılmıştır. Anadolu ve Rumeli'deki toprakların bir bölümünde gerçekleştirilebilen bu sayımda yalnız erkek nüfus tespit edilmiş, din esasına göre kabaca etnik özellikler ve iş durumları belirlenmiştir³². Kaynaklarda 1830-1831 nüfus tahrirlerinin Rumeli ve Anadolu'da yapıldığı belirtilmiştir. Ancak bu tarihlerde Kıbrıs Adası'nda da bir nüfus tahriri yapılmıştır. Tahrir işlemlerinin kaydedildiği Kıbrıs nüfus defterleri Başbakanlık Osmanlı Arşivinde iki ayrı defter olarak bulunmaktadır. TŞR. KB. d. 40 numaralı nüfus defteri, H. 1246 tarihli Kıbrıs Eyaleti'nin Ehl-i İslam tebaanın kayıtlı olduğu defteridir. Defterin başlangıç tarihi 1246 yılıdır. 19x51 ebatlarında olup toplam varak sayısı 442 olup ciltli ve ebrusuzdur. 1, 214-215, 416-419, 424-442 varakları boştur³³. Ehl-i Zimmî reayanın bulunduğu defter ise aynı fon, ebat, tarih ve özellikte olup gömlek numarası 43, toplam varak sayısı 338'dir. 1, 30-32 ve 338 varakları boştur³⁴.

---

³⁰ Nebi Bozkurt, "Nüfus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 33, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 293-294.

³¹ Bozkurt, "Nüfus", 293-294.

³² Yunus Koç, "Nüfus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 33, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 294-299; Ayrıca bkz. Eyüp Akman, "İlk Osmanlı Nüfus Sayımında (1830) Taşköprü", erişim tarihi:17 Aralık 2019. https://docpl_yer.biz.tr/57792774-ilk-osmanli-nufus-sayimi-nda-1830-tas-kopru-1-prof-dr-eyup-akman-2.htm.1-14; Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 64.

³³ TŞR. KB. d. 40.

³⁴ TŞR. KB. d. 43.

d. Cizye Defterleri

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim erkeklerden alınan cizye, devletin başlıca gelir kaynaklarından birisi olup bütçe gelirlerini önemli derecede oluşturmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu bir yeri fethettikten sonra orada tahrir yaptırırdı. Ancak bu vergilerin mahiyetleri her yerde aynı değildi. Ayrıca dini görevliler, çocuklar, devlet hizmetinde bulunan aileler ve iş yapamaz durumunda olanlar bu vergiden muaf tutulurdu. Bunun yanı sıra belli bir yerde ikamet etmeyen ve belli bir iş ile uğraşmayanlardan “yave cizyesi” alınırdu³⁵. Şer‘î kurallara göre şeyhülislâmın fetvasıyla her yıl cizye miktarının belirlenmesi hükümdarın sorumluluğundaydı. Osmanlı Devleti gelir düzeyine göre bu vergiyi alırdı. Buna göre cizye mükellefleri “âlâ” (yüksek), “evsat (orta)” ve “ednâ (düşük)” gelirleri şeklinde üç gruba ayrılıyordu. Saf gümüş olarak sırasıyla 48, 24 ve 12 şer‘î dirhem, altın olarak 4, 2 ve 1 dinar şeklinde tespit belirlenmiştir³⁶. Genel tabiriyle cizye vergisi, Bulûğ çağına ermiş Gayrimüslim erkek tebaadan alınan kişisel bir baş vergidir. Zimmî reayadan, cizye resmi alabilmek için, evinden, bağından ve evi içindeki örtü, döşek eşyasından başka, koyun, keçi, hububat şarap gibi mahsullerden üç yüz akçe tutarında mal varlığı olması gerekmektedir. Ayrıca fiziksel ve zihinsel açıdan hiçbir engelinin olmaması gerekir. Yaş aralığı ise genellikle 14-75 yaş arasında değişmektedir³⁷.

e. MAD. d. 8428 Numaralı Cizye defteri

Fon kodu MAD. d. Gömlek No: 8428 olan H. 1053 (1643) tarihli Kıbrıs Eyaleti'nin Lefkoşa, Limasol, Gilan, Piskopi, Evdim, Kukla, Baf, Hırsofu, Lefke, Omorfo, Pendaye, Magosa, Tuzla, Mesarya, Karpas ve Girne nahiyelerine bağlı köylerin bulunduğu cizye tahrir defteridir. 42x15 ebadında ve 368 sayfadan oluşmaktadır. Defterin 1-4, 341-345, 352-355, 360-361, 365-368 sayfaları boşdur³⁸. Defterin beşinci sayfasında “Nâhiye-i Lefkoşa der Cezire-i Kıbrıs tahrir-i cedîd fi sene 1053” kaydı yer almaktadır³⁹. Altıncı sayfada “Bu dâîleri ile iftihâr-ül-emâcid vel-ekârim Kenan kullarına tahriri ve taz-

³⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, “Cizye Defterleri”, 163.

³⁶ Halil İnalçık, “Cizye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 8, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 45-48.

³⁷ Recep Dündar ve Mesut Aydın, “3924 Nolu Cizye Defterine Göre Kıbrıs Eyaleti Baf ve Kukla Kazalarında Gayrimüslimler (H.1061/M.1650-51)”, *TÜBAR-XXXI-I*, (2012), 78.

³⁸ MAD. d. 8428.

³⁹ MAD. d. 8428, 5.

yiki ferman olunup bin elli üç senesinde cezire-i Kıbrıs'da vâkii defterlu reâyâ ve haymana ve hâric ez defter ve sibyan-ı ..... maiyyetle tahrir eylediğimiz cizye defteridir”⁴⁰ ifadesiyle tahririn kimler tarafından yapıldığına dair bir açıklama yapılmıştır.

Defterde, önce şehir merkezi ve mahallelerde, daha sonra karyelerde yaşayan ve cizyeye tabi reaya isimleri verilmiştir ve isimlerinin üzerine “haymâne”, “girihte”, “mücerred” ve “mürde” yazılmıştır. Defterin, 6-60. varakları Lefkoşa, 61-81. varakları Leymosun, 82-95. varakları Gilan, 96-107. varakları Piskopi, 108-118. varakları Evdim, 119-129. varakları Kukla, 130-160. varakları Baf, 161-179. varakları Hırsofu, 180-206. varakları Lefke, 207-219. varakları Omorfo, 221-236. varakları Pendaye, 238-247. varakları Magosa, 248-271. varakları Tuzla, 272-302. varakları Mesarya, 304-320. varakları Karpas ve 322-340. varakları arasında Girne nahiyesine ait kayıtlar mevcuttur. Yerolakko varak 43-44, Ayvasıl varak 32-33 ve Timbu köyü ise varak 58-59’da kayıtlı olmak üzere her üç köyde Lefkoşa Nahiyesi ‘ne bağlıdır.

f. ML. VRD. CMH. d. 1375 Numaralı Cizye Muhasebe Defteri

1375 numaralı cizye muhasebe defteri, Kıbrıs’ın 1269 (1852-1853) yılı cizye vergisinin talep ve tahsil verileri ile bunların muhasebe kayıtlarını içeren bir icmal defteridir. 1375 numaralı cizye muhasebe defteri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliye Nezareti cizye tasnifinde olup, 16x44 ebadında ve üç sayfa boş olmak üzere toplamda 16 sayfadan oluşmaktadır. Defterin başlangıç tarihi 15. 7. 1270 (13 Nisan 1854), bitiş tarihi ise 6. 9. 1270 (2 Haziran 1854)’dir. Merkez Lefkoşa ve Tuzla, Leymosun, Piskopi, Gilan, Evdim, Magosa, Karpas, Dağ, Değirmenlik, Baf, Kukla, Hırsofu, Lefke, Omorfo, Mesarye, Girne’den oluşan 16 kaza yer almaktadır. Gayrimüslim reayanın gelir durumlarına göre a’lâ, evsât ve ednâ olmak üzere sayıları ve bunlardan alınan toplam cizye miktarları yazılmıştır⁴¹. Yerolakko ve Ayvasıl köyleri 5. varakta kayıtlı Dağ Nahiyesi ‘sine bağlıdır. Timbu köyü ise Değirmenlik Nahiyesi’ne bağlı altıncı varakta kayıtlıdır.

⁴⁰ MAD. d. 8428, 6; Ayrıca bkz. Recep Dündar, “H.1053-M.1643 Tarihli 8428 Nolu Cizye Defteri’nin Tanıtımı ve Değerlendirilmesi”, *History Studies İntertional Journal Of History* 4, sy. 4, (2012). 125-146.

⁴¹ ML. VRD. CMH. d. 1375; Ayrıca bkz. Recep Dündar, “H. 1269 (1852-1853) Tarihli Cizye Muhasebe Defteri”, *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks*, Vol 4, No 2, (2012), 99-22.

KIBRIS COĞRAFYASI VE TARİHİ

Kıbrıs, Akdeniz'in kuzeydoğu bölgesinde, 34°, 33° ve 35°, 41° kuzey enlemleri ile 32°, 17° ve 34°, 35° doğu boylamları arasında yer almaktadır. 9251 Km² yüzölçümüne sahip⁴², Sicilya ve Sardunya adalarından sonra Akdeniz'in en büyük üçüncü adası olma özelliğini taşımaktadır⁴³. Türkiye sahillerinden 70, Suriye'den 100, Mısır'dan 400 ve Yunanistan'dan 800 km, uzaklıktadır⁴⁴. Kıbrıs, bulunduğu konum açısından iç adalar zincirinde yer almakta ve yarımadalar zincirinde önemli bir yer işgal etmektedir. Avrupa, Asya ve Afrika'ya eşit uzaklıkta olması bakımından, dünya ana kıtası içinde merkezi bir konuma sahiptir. Kıbrıs, Girit ile birlikte su geçiş yollarının kesiştiği bir hat üzerindedir. Aynı zamanda Asya ile Avrupa'yı ayıran Boğazlar ve Asya ile Afrika'yı ayıran Süveyş Kanalı arasındadır. Söz konusu ada, Hazar Havzaları" ile Aden ve Hürmüz su yollarının da kontrolünü sağlayabilecek önemli bir üs konumundadır⁴⁵.

Kıbrıs Adası'nın III. jeolojik devirden itibaren var olduğu ve Anadolu'nun bir parçası iken buzulların erimesi sonucunda suların yükselmesiyle bir ada şekline geldiği ileri sürülmektedir⁴⁶. Bazı jeologlara göre İskenderun Körfezi'ne doğru uzanan ada, jeolojik devirlerde Anadolu'nun bir parçası iken, Pleistocene (Buzul) devrinde Anadolu'dan ayrılmıştır⁴⁷. Buna göre, adanın kuzeyindeki yüksek dağlarla, güneyindeki Trodos ve Beşparmak Dağları'nın, Güney Anadolu boyunca uzanan Toros dağları ile aynı paralellikte olması mevcut bilgileri desteklemektedir⁴⁸.

Kıbrıs Adasının doğu-batı istikametindeki uzunluğu yaklaşık olarak 225 km ve genişliği 96,5 km olarak ölçülmüştür. 782 km uzunluğundaki sahilleriyle bilinen ada, yeryüzü şekilleri bakımından dört coğrafik bölgede incelenebilir⁴⁹. Birincisi: Kuzeyinde Kormacit (Kormakiti) Yarımadası'ndan başlayarak, doğuda Karpaz Yarımadası'na doğru

---

⁴²Halil Fikret Alaska, *Tarihte Kıbrıs*, (Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği, 1988), 1; Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2010), 30; Cevat Rüştü Görsoy, "Kıbrıs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 25, 2002, 370.

⁴³Strabon, *Geographika (Antik Anadolu Coğrafyası) XII-XIII-XIV*, çev: Adnan Pakman, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları 5, 2005), 226.

⁴⁴Cevat Görsoy, "Coğrafya Bakımından Kıbrıs ve Türkiye", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, Türk Heyeti Tebliğleri (14-19 Nisan 1969)*, (Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, 1971), 42.

⁴⁵Ahmet Gözlü, *Kıbrıs'ın Eski Çağı ve Jeopolitiği*, (Konya: Çizgi Yayınları, 2011), 34.

⁴⁶Vehbi Z. Serter, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, (Lefkoşa: 1980), 9.

⁴⁷Alaska, *Tarihte Kıbrıs*, 2.

⁴⁸Hamit N. Pamir, "Güney Anadolu Dağları ile Kıbrıs Adasının Münasebeti", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, Türk Heyeti Tebliğleri (14-19 Nisan 1969)*, (Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü 1971), 1.

⁴⁹Gözlü, *Kıbrıs'ın Eski Çağı ve Jeopolitiği*, 153.

uzanır. En yüksek zirveleri yer yer 1.000 m. aşabilen Girne-Karpaz (Beşparmak) Sıra-dağlarıdır⁵⁰. Koruçam Burnu'yla Zafer Burnu arasında, kuzey sahilleri 160 km, uzunluğunda ve genişliği 8-11 km, arasında değişen bir bölgedir. İkincisi: Kuzeyde Beşparmak Dağları ile güneyde yükseklikleri yaklaşık olarak 2.000 metreyi bulan Trodos (Karlı Dağ) ve bunların arasındaki bölgeyi oluşturan orta çukur (Meserya Ovası) alanıdır. Üçüncüsü: adanın orta ve güney bölgelerinin çoğunu içine alan Trodos dağlarıdır ki bu dağlar yaklaşık olarak adanın yarısına tekabül eder. Dördüncü: bölüm ise adanın tüm kıyıları boyunca yer yer uzanan kıyı ovalarından oluşur⁵¹.

Bunun yanında adanın doğudaki en uç noktası, Ayandreye (Zafer) Burnu ile batıdaki en uç noktası olan Arnavut Burnu arasındaki uzaklık 141 mil olup en kuzey ve en güney noktaları arasındaki genişlik ise kuzeyde Kormacit (Koruçam) Burnu ile güneyde Gata (Kedi) Burnu arasındaki mesafe 60 mildir. Orta kesimde Meserya ve batıda Omorfa olmak üzere iki ova vardır⁵². Adanın tüm kıyılarında ise dar bir şekilde uzanan, bazen de genişleyen kıyı ovaları bulunur ve bu kıyı ovaları falezlerle kesintiye uğrar⁵³. Kıbrıs Adası'nın sahilleri girintili çıkıntılı bir özelliğe sahip oldukları için dört tarafında doğal limanlar ile ada içerisinde birçok akarsu ve pınar bulunmaktadır⁵⁴. Derinliği birkaç yüz metrelik bir deniz altı platformu ile Anadolu'ya bağlı olan adanın temeli, güneyde ve batıda 2.000 metreden daha derin bir şekilde çevrilmiş denizaltı çukurları mevcuttur⁵⁵.

İklim özelliklerine gelince; Kıbrıs Adası, yaz mevsimi sıcak ve kurak, kış mevsimi ise ılık ve yağışlı olduğundan dolayı makro iklim sınıflandırılmasına göre “*yarı kurak*” olarak adlandırılan Akdeniz iklim kuşağında yer alır. Coğrafi yapısından ötürü kıyı ile orta kesimler arasında iklim farklılıkları bulunmaktadır. Yıllık ortalama hava sıcaklığı yaklaşık olarak 19 C°'dir. En sıcak ay genellikle temmuz ayı olup sıcaklık genellikle gündüz saatlerinde 37 C° ila 40 C° arasında değişebilmektedir⁵⁶. Yağışlar yıllık ortalama ola-

---

⁵⁰ Görsoy, “Coğrafya Bakımından Kıbrıs ve Türkiye”, 42-43.

⁵¹ Nuri Çevikel, *Kıbrıs Eyaleti (Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk 1750-1800)*, (Gazimağusa (KKTC): Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2000), 5.

⁵² Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*, 30.

⁵³ Gözlü, *Kıbrıs'ın Eski Çağı ve Jeopolitiği*, 153.

⁵⁴ Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*, 30.

⁵⁵ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi dağılımı ve Türk Vakıfları), (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı 43, 2000), 3-4.

⁵⁶ Güven Dinç, “Osmanlı Yönetimde Kıbrıs (1800-1839)”, (Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2010), 1-2.

rak adanın kuzey ve güney kenar bölgelerinde 600 mm. dağlarda 10 mm. ve orta kesimlerde 400 milimetredir⁵⁷. Cemal A. Alagöz'e göre ise adada yıllık yağış miktarının toplamı 300-600 milimetre arasında değişir⁵⁸.

Kıbrıs adının ne olduğu, nerden geldiği, adada hakimiyet kuran medeniyetler tarafından nasıl telaffuz edildiği konusunda günümüzde birçok rivayet bulunmaktadır. Kına çiçeği adı verilen ve Arapçada "Hinna" olarak geçen sözcük, Kuriun Tapınağı'nda General Di Cesnola yönünde bulunan bir damgada "Cyprus/Kıbrıs" isminin, adada bol miktarlarda bulunan kına çiçeğinin İbranice karşılığı olan "Kopher" Henna=Lawsoni Alba kökünden türediğidir⁵⁹. Bunun yanı sıra havasının güzelliğinden dolayı "Aeria"⁶⁰ Kinniros'un kızının isminden veya aşk ilahisi "Kipris"⁶¹ olduğuna yönelikte rivayet edilmektedir. Bir diğer görüş ise Yunan Tanrıçası olarak bilinen Aphrodite'nin Grekçe karşılığı olan "Kypris"⁶², ve yer altı zenginliklerinden olan bakır madeninden "Cyprum" "Cuprum"dan aldığı⁶³ yönündedir.

Etimolojistlerin hem fikir olduğu konu antik dönemlerde adanın bakırıyla meşhur olduğu ve dolayısıyla da kelimenin buradan türemiş olma ihtimalidir. Kıbrıs sözcüğü ilk olarak Homeros'un İlyada adlı destanında geçmektedir⁶⁴. Türkçede "Kıbrıs", Arapçada "Kubrus/Kubruş", Batı dillerinde "Cyprus", "Cypre", "Chypre", "Gipros" ve "Cypreren"⁶⁵, Greklerde ve diğer kültür milletlerinde "Kypros" olarak anılmaktadır⁶⁶. Fenike ve Asur belgelerinde "Yatyana" ve "Ya", İbrani kaynakları ile Eski Yunanlılarda bakır

⁵⁷ Cevat Rüştü Görsoy, "Kıbrıs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 25, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 370-371.

⁵⁸ Cemal A. Alagöz, "Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, Türk Heyeti Tebliğleri (14-19 Nisan 1969)*, (Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, 1971), 19.

⁵⁹ Remziye Okkar, "Eski Çağlarda Roma Döneminde Kıbrıs/Alashiya Adasındaki Siyasi Oluşumlara Genel Bir Bakış", *Tarihte Kıbrıs* II. Ed. Osman Köse, 29, erişim tarihi: 30 Aralık 2019 (İstanbul: 2017), <http://www.historystudies.net/source/Tarihte-Kibris-c-1.pdf>.

⁶⁰ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 4.

⁶¹ Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, (Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Seri: III, sy. B/1, 1997), 13.

⁶² Sir George Hill, *A History of Cyprus I*, (Newyork: Cambridge University Yayınları, 2010), 82.

⁶³ Görsoy, "Kıbrıs", 370.

⁶⁴ Homeros, *İlyada*, çev: Azra Erhat ve A. Kadir, (İstanbul: 2008), 260, erişim tarihi: 30 Aralık 2019, http://turuz.com/storage/shiir-2018/1822-Homeros-Ilyada-Chev-Azra_Erhat-A.Qadir-2008-597s.pdf.

⁶⁵ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 4.

⁶⁶ Afif Erzen, "İlkçağ Tarihinde Kıbrıs", *Belleten* XL, sy. 157, 1976, 95.

anlamına gelen “*Kopher*”, ayrıca Latin belgelerinde servi ağaçları olarak geçen “*Cyp-ress*” şeklinde de kullanılmaktadır⁶⁷. M.Ö 15. Yüzyıldan beri Mısır ve M.Ö 14. Yüzyıldan beri ise Hitit kaynaklarında “*Alaşya*” (*Alasya*) ve ayrıca Mısır kaynaklarında “*Asi*” olarak da geçmektedir⁶⁸. “*Alaşya'nın Kıbrıs'ın adı olduğu hakkındaki ilk hipotez Ohne-falsch-Richter'in 1885'de Tamassus civarında bulunduğu Apollon Alasiotas (Alaşya'nın Apollon'una) vakfedilmiş Yunanca ve Fenikece yazılı bir "Bilingue"ye dayanıyordu*”⁶⁹. 1895 yılında M. Müller, 1906'da ise V. Lichtenberg “*Alaşya'nın*” Kıbrıs olduğunu ve 1996 yılında da P. Astrom, Doğu Kıbrıs ve Kuzey Suriye'nin bir bölümünü içeren bir bütün olduğunu ileri sürmektedir⁷⁰. IX. Asırda yazılmış ve Mısırlılara ait olan Golenişef Papirüsünde Mısırlıların Kıbrıs'a Alaşya dedikleri şeklindeki bilgi, mevcut bilgileri destekler niteliktedir⁷¹.

Kıbrıs adası, bulunduğu coğrafi konum itibariyle, ilkçağlardan beri jeopolitik ve jeostratejik açıdan birçok devletin hakimiyet mücadelesine konu olmaktadır. M.Ö. X. Asırdan beri Ege, Asya, Mısır ve İonya halklarının birbirine karıştıkları bir kültür merkezi haline gelmiştir⁷². Kuzeyinde Kilikya, doğusunda Fenike, güneyinde Mısır ve batısında Miken etkisine açık olan ada hem ticari hem de bu ticari faaliyetlerin bir sonucu olarak kültürel açıdan, çevresindeki bu medeniyetlerden etkilenmiştir⁷³.

Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine kadar Miken Uygarlığı, Fenikeliler, Eski Mısırlılar, Hititler, Pers Uygarlığı, Makedonya Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Müslüman Araplar, İngilizler, Lüzinyanlar, Cenevizliler ve Venedikliler hakimiyetinde belli aralıklarda el değiştirmiştir. Ayrıca ada bir süreliğine Asur hakimiyetinde de bulunmuştur. M.Ö 715 yılında II. Sargon tarafından ele geçirilmiş ve Kıbrıs'taki yedi şehrin yedi kralı da

---

⁶⁷Rahim Gökdemir, “Maliyeden Müdevver (MAD. d.) 03618 Numaralı Kıbrıs Cizye Defteri: Transkripsiyon ve değerlendirme”, (Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, 2012), 1. Ada ayrıca İbrani Kaynaklarında “*Kittim*” diye de geçmektedir. Bkz. Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 4.

⁶⁸ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 4.

⁶⁹ Firuzan Kınal, “İlk Çağlarda Kıbrıs: Kıbrıs Tarihi Üzerinde Çalışmalar II”, *Bulleten XXVIII*, sy. 111, (1964), 401.

⁷⁰ Sedef Ayyıldız, “Hitit Metinlerinde Alaşya Ülkesi”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), 1.

⁷¹ Kınal, “İlk Çağlarda Kıbrıs”, 401.

⁷² J. Gabriel Leroux, *İlk Akdeniz Medeniyetleri*, çev: Cevdet-Mithat Perin, (İstanbul: Kültür Serisi 5, 1944), 108.

⁷³ Sir Hamilton Goold-Adams. *Kıbrıs'ın Elkitabı*, çev: Ali Çakıroğlu, (Lefkoşa-Kıbrıs: Galeri Kültür Yayınları 2007), 7.

Sargon'a bağılılıklarını bildirmiştir⁷⁴. II. Sargon'un M.Ö 710-707 de Babil hükümdarına karşı kazandığı zaferi kutlamak için Kıbrıs'taki irili ufaklı beyliklerden elçiler gelmiştir⁷⁵.

Kıbrıs'ta ilk insan izlerine Neolitik Dönemde rastlanılmış ve M.Ö. 7000'lere kadar gidilmiştir. Neolitik Dönem'e ait ve adada bilinen ilk yerleşim yerleri arasında: Khirokitia, Cape Saint Andreas-Kastros, Cape Greco, Girne'nin doğusundaki Troulli, Petra Tau Limniti, Kalavassos-Tenta ve Kataliondas bölgeleridir⁷⁶. Kıbrıslı arkeolog Vassos Karageorghis "Archaeologischer Anzeiger 1963"te yayımladığı bir makalede platodaki bir yerleşim yeri ile Karpas Yarımadasının doğusundaki Aphrodite Akrai yakınında bir tepenin güney yamaçlarında birtakım buluntular arasında taş baltalar, gri andesittens çanak parçaları ile çakmak taşı aletlerinin ele geçirildiğini söyler. Ayrıca hiçbir çömlek parçasına rastlanılmadığını belirtmiş olan Karageorghis, bölgede Neolitik kültürün çömlekçilikten önceki ilk devresinin M.Ö 6. Binlerde olduğunu savunur⁷⁷. Paleolitik Dönem'e dair insan izlerinin olmaması adaya, Neolitik dönemde Asya tarafından gelip yerleştikleri düşünülmektedir⁷⁸.

Kıbrıs'ta Kalkolitik Devrin (M.Ö. 3500-2600) izleri kuzey sahillerinde bulunan Ambelikou'da görülmüş. Burada Anadolu ile yapılan ticaretin izlerine rastlanılmaktadır. Burası ayrıca Eski Tunç Devrine geçişin en güzel örneğidir⁷⁹. Afif Erzen'e göre ise Kalkolitik Devre ait önemli buluntular Kıbrıs'ın güney sahillerinde Erimi'dedir. Keramik şekilleri ile süslemeler, idoller, mimari kalıntılar Neolitik Devrin sonunda yeni bir kültür hareketinin başladığına ve Erimi kazısının üst katmanlarında bakır aletlerin bulunması, burada taş-bakır çağıının yaşandığını göstermektedir.⁸⁰

Erken Tunç Çağı (M.Ö. 2600-2100) Kıbrıs'ın civar ülkeler özellikle Anadolu ile ticari ve kültürel etkileşimin çok geliştiği, çoğunlukla da batı (Turuva Yortan) ve güney tarafları ile temas halinde olup Kıbrıs'tan Anadolu'ya bakır ihracının yapıldığı görülmektedir. Bu devirden itibaren Kıbrıs Adası Anadolu'nun etkisinde kalmaya devam etmiştir⁸¹. Adada yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda Kıbrıs'ın kuzeyinde yer alan Vounos Nekro-

---

⁷⁴ Erzen, "İlkçağ Tarihinde Kıbrıs", 112.

⁷⁵ Amelie Kuhrt, *Eski Çağda Yakındoğu II (M.Ö 3000-330)*, çev: Dilek Şendil, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), 158.

⁷⁶ Costas P. Kyrris, *History of Cyprus: With An Introduction To The Geography Of Cyprus*, (Nicosia-Cyprus: 1985), 27.

⁷⁷ Erzen, "İlkçağ Tarihinde Kıbrıs", 97.

⁷⁸ Naci Kökdemir, *Dünkü ve Bugünkü Kıbrıs*, (Ankara: İstiklal Matbaası, 1956), 9.

⁷⁹ Serter, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, 11.

⁸⁰ Erzen, "İlkçağ Tarihinde Kıbrıs", 99.

⁸¹ Serter, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, 11-14.

polü'ndeki mezarlarda birçok kıymetli arkeolojik buluntuya rastlanılmıştır. Gerek mezar şekilleri ve gerekse seramik türleri Batı ve Orta Anadolu Erken Tunç çağı kültürü ile yakın ilişkiler içerisinde olduğuna işaret etmektedir⁸².

Kıbrıs'ta Orta Tunç Çağı'na (M.Ö. 2100-1600) geldiğimizde Anadolu ile yapılan ticaretin daha da geliştiği hem Batı Anadolu hem de Doğu ile temas halinde olduğu görülmüştür. Babil hükümdarı Hammurabi Dönemi'ne ait bazı silindir mühürlerinin adada bulunması iki ülke arasında siyasi ve ticari etkileşimin olduğunu göstermektedir. Ayrıca kültürel ve iktisadi bakımdan da gelişme ve zenginliğe ulaşılan bir dönemdir. Gerek seramik gerekse madeni eşya bakımından yüksek sanat seviyesine ulaşılmış, Yakındoğu ve Mısır ile ticari ilişkiler kurulmuştur. Yine bu dönemde Mısır'a yapılan Hyksos akınlarından Kıbrıs Adası da oldukça etkilenmiştir. Hyksos akınlarını önlemek için adanın ortasına Hagios Sozomenos'da, kuzeyde Kirini'de ve doğuda Karpas yarımadasında Nitovikla'da ihtişamlı kaleler inşa edilmiştir⁸³. Bir savunma stratejisi olarak kalelerin inşa edilmesi, M.Ö. 2000'li yıllarda, Kıbrıs Adası'nda mimari sanatın oldukça geliştiğini gösterir.

Geç Tunç Çağı'na (M.Ö. 1600-1000) baktığımızda ise Ege ve Yakındoğu ülkeleri ile ticari ve kültürel ilişkiler devam ederken özellikle M.Ö. XIV. ve XIII. Asırlarında Kıbrıs ile Miken Uygarlığı arasında kültürel ve ticari ilişkiler olmuştur. Adanın güney ve doğu bölgelerinde “*Enkomi*” ve “*Kition*”da çok sayıda Miken seramiğine rastlanılmıştır. Demir Devri'nde (M.Ö. 1000-325) adanın askerî açıdan gelişmediği fakat dış tehlikeye karşı savunma mekanizmasının geliştirildiği, özellikle Pers saldırılarını önlemek için M.Ö.VII. Asırda Kukla (Eski Baf) şehir duvarlarının inşa edilmiştir anlaşılmaktadır⁸⁴.

Kıbrıs Adası, Roma İmparatorluğu'nun yükselişe geçtiği bir dönemde Mısır ile Suriye arasındaki siyasi çekişmelerin merkezi olmuştur. Suriye Kralı, Kıbrıs üzerinde hakimiyet kurabilmek için Mısır ile mücadeleye girişmiştir. Bu sıralarda Ptolemaioslar Mısır'ı yönetmekteydi ve ülke iç çekişmelere maruz kalarak iyice zayıflamıştı. Bu durumu fırsat bilen Suriye Kralı IV. Antiochus, gemilerini Kıbrıs'a göndererek Ptolemaioslar'dan

---

⁸² İlkur Gürgen, “M.Ö. 2. Binyılda Kıbrıs: İlkçağlardan Venediklilere Kıbrıs Adası”, *Tarihte Kıbrıs* II. Ed. Osman Köse, (İstanbul: 2017), 14, erişim tarihi: 30 Aralık 2019, <http://www.historystudies.net/source/Tarihte-Kibris-c-1.pdf>.

⁸³ Gürgen, “M.Ö. 2. Binyılda Kıbrıs”, 15.

⁸⁴ Serter, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, 14.

adayı teslim etmelerini istemiş ancak Roma İmparatorluğu araya girerek bu durumu engellemiştir⁸⁵. Kıbrıs Adası, Roma'nın Doğu Akdeniz'de genişleme planlarına ve isteklerine cevap verebilecek önemli bir konumdaydı. Ada, M.Ö. 59'da Konsül Morcus Parteus Cato, tarafından Roma'ya dahil edilmiştir. İlk başlarda Kilikya Eyaleti'ne bağlanarak yönetilen adaya, ilerleyen süreçte özerk bir yapı verilmiş ve bu tarihten itibaren bir Roma Eyaleti haline gelmiştir. Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye ayrılması üzerine ada, Doğu Roma İmparatorluğu hakimiyet alanında kalmıştır⁸⁶.

Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) adayı, Suriye-Filistin ve Kuzey Afrika'ya müdahalede askerî üs ve ileri harekât karargâhı olarak kullanmış ve ayrıca ada sayesinde Akdeniz'in canlı ticaretinden uzun bir süre faydalanabilmiştir. İmparatorluğun genelinde merkezî otoriteye önem veren Bizans, uzun yıllar boyunca adayı, merkezden atanan valiler aracılığıyla yönetmiştir. Ada, I. Justinianus döneminde yapılan yenilikler sonucunda, idari ve askeri alanda beş ayrı bölgeye ayrılıp, Anadolu'daki Kibyraioton Thema birimine bağlı olarak idare edilmiştir⁸⁷. Böylece siyasi, idari ve ticari anlamdaki bu gelişmeler Müslüman Arapların yönetimine kadar sürmüştür.

Kıbrıs Adası, Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans) hakimiyetinde olduğu dönemlerde Arabistan Yarımadası'nda Hz. Muhammed önderliğinde bir İslam devleti kurulmuş ve İslamiyet hızla yayılmaktaydı. İslam ordusu Arap Yarımadası'ndaki fetihleri tamamladıktan sonra Akdeniz'e bir çıkarma yapmayı düşünmüştür. Muaviye b. Ebî Süfyan, denizde ilk Kıbrıs savaşını yapmak için Hz. Ömer'den izin istemiş ancak kendisine izin verilmemiştir. Hz. Osman'ın halifelik döneminde, Şam valisi Muaviye kendisine bir mektup yazarak Kıbrıs Savaşı için izin istedi ve adanın yakınlığını ve işinin kolaylığını kendisine bildirdi. Hz. Osman, ona yazdığı mektupta Hz. Ömer tarafından bu isteğinin kabul edilmediğine şahit olduğum diyerek, onun bu isteğini kabul etmedi ve ikinci kez Kıbrıs'ın fethine karşı çıkmıştır⁸⁸.

Muaviye'nin, kısa bir süre sonra Kıbrıs seferi için Hz. Osman'dan tekrar izin istemesi üzerine Hz. Osman, sefere katılacak askerlerin gönüllülerden oluşturulması şartıyla kabul etmiştir. Nihayetinde Muaviye, Mısır Valisi Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'in

---

⁸⁵Devran Akbayram "Roma İmparatorluk Döneminde Kıbrıs", (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2016), 35.

⁸⁶ Kıbrıs Seferi (1570-1571) III, 3. Kısım Eki, (Ankara: Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, 1971), 4; Strabon, Geographika, 283.

⁸⁷ Güneş Tilki, "Kıbrıs Haçlı Krallığı'nın Kurtuluşu (1191-1205)", (Yüksek Lisans, Tezi, İstanbul: 2018), 10-11.

⁸⁸ Ahmet b. Yahya el-Belazuri, *Fütüh 'ul Büldan (Ülkelerin Fetihleri)*, çev: Mustafa Fayda, (İstanbul, 2013), 178.

donanmasından da faydalanarak gemilerle Kıbrıs'a çıkarma yapmıştır (649)⁸⁹. Adaya çıkan Müslümanlar, oranın valisinin gönderdiği elçi aracılığıyla halkının güvenliği için barış istemiştir. Böylece hiçbir engel ile karşılaşılmadan Kıbrıs teslim alınmış ve Muaviye her yıl yedi bin iki yüz dinar ödemeleri şartıyla onlarla anlaşmıştır. Ancak hicretin 32. yılında yapılan anlaşmaya uyulmaması üzerine Muaviye, hicretin 33. yılında beş yüz gemi ile onlara karşı savaşmış ve Kıbrıs'ı savaşla fethetmiştir. Pek çok kişiyi öldürülmüş ve esir alınmıştır. Daha fazla direnemeyen Kıbrıslılar eski anlaşmayı tekrardan kabul ederek, Abdülmelik b. Mervan halife oluncaya kadar, Muaviye ile yaptıkları anlaşmaya göre vergi ödemişlerdir⁹⁰.

Bizans İmparatoru IV. Konstantinos doğuda hakimiyeti tekrar ele alarak Arapları vergiye bağlamıştır. II. Justinianos'un hakimiyet döneminde ise Araplar iki taraf arasında daha önce yapılan anlaşmayı yenilemek istediler, bunun üzerine İmparator Kıbrıs Adası'nın müştereken yönetilmesi şartını onlara kabul ettirmiş ve ada, 965 yılına kadar iki devletin müşterek hakimiyetinde kalmıştır⁹¹. Bizans İmparatorluğu iç karışıklıklara maruz kaldığı bir esnada, İsaakios Komnenos Kıbrıs Adası'nda kendi hakimiyetini kurarak adayı devletten ayırmıştır⁹². Bizans'ta bu durumlar yaşanırken Anadolu'da Selçuklular Bizans sınırlarında hızla yükselmekteydiler. Türklere karşı zor durumda kalan Bizans, Papadan yardım talep etmiş ve Papa II. Urbanus da bütün Hristiyan alemini haçlı seferleri adı altında doğuya yöneltmiştir. Papa bu çağrısına kutsal bir boyut kazandırarak o sıralarda Müslümanların elinde bulunan Kudüs'ü, hedef gösterip tarihi haçlı seferlerini başlatmıştır⁹³.

Papanın teşvikiyle tam olarak sekiz haçlı seferi düzenlenmiştir. İlk dördü Anadolu'dan geçtiği için Bizans ve Türk tarihinde önemli bir yer işgal etmektedir. Bunlardan üçüncü haçlı seferine İngiltere Kralı olan Aslan Yürekli Richard da katılmış ve Kıbrıs'ı Bizans'tan almıştır. Kıbrıs Adası bu sıralarda İsaakios Komnenos'un hakimiyetindeydi. Bu savaşa haçlıların bütün ileri gelenleri katılmıştır. Bunlar arasında Kral Guy ve kardeşi Godeffroi de Lusignan, Antakya Kontu Bohemund ile oğlu Raymond, Ermeni kralı Leo

---

⁸⁹ Adnan Demircan, *İslam Tarihi-1*, (Ankara: Bilal Yayınevi, 2018), 145.

⁹⁰ Belazuri, *Fütüh'ul Büldan (Ülkelerin Fetihleri)*, 179-180.

⁹¹ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev: Fikret Işıltan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, X. sy. 7⁷, 2015), 121.

⁹² Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, 369.

⁹³ Steven Runciman, *Haçlı Seferi Tarihi I: Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığının Kuruluşu*, çev: Fikret Işıltan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, X. sy. 9⁹, 2008), 84-85.

ve birçok yüksek rütbeli Templier Şövalyeleri katılmıştır⁹⁴. Yapılan savaşta Kıbrıs'ı ele geçiren Richard, İsaakios Komnenos'u esir alıp adayı ilk olarak 1191'de Templier Şövalye Tarikatına, 1192 yılında ise bir ara Kudüs kralı olan Guy de Lusignan'a bırakmıştır⁹⁵.

Templier Şövalye Tarikatı, 1118 yılında Kudüs'te Champagne şövalyelerinden Hugues de Payens ve arkadaşları tarafından Kral II. Baudouin'in izni üzerine kurulmuş bir tarikattır⁹⁶. Tarikat, Kral ile birlikte Müslümanlara karşı düzenlenen bütün savaşlarda yer almaya çalışmıştır. Şövalyeler, 1191 yılında Richard ile birlikte Kıbrıs Adası için İsaakios Komnenos'a karşı savaşmışlardır. Richard, adayı aldıktan sonra Templier Şövalyelerine 40.000'i peşin olmak üzere toplamda 100.000 besant (altın) karşılığında satmıştır⁹⁷. Şövalyeler, Richard'a olan borçlarını ödemek için despot bir yönetim sergileyerek halkı ağır vergilerle ezip katliamlarda bulunmuşlardır. Bunun üzerine Richard, adayı bir yıl sonra onlardan geri alarak Guy de Lusignan'a satmıştır⁹⁸.

Kuzey Fransa'daki Poitou bölgesinin en güçlü baronluk hanedanına mensup olan Guy de Lusignan 1180 yılında Kudüs'e gelmiş ve Kral IV. Baudouin'in kız kardeşi Sibylla ile evlenmiştir. Kral V. Baudouin ölmesi üzerine başka taht varisi olmadığı için 20 Eylül 1186 yılında Kraliçe Sibylla'ya taç giydirilmiştir. Guy de Lusignan, Kraliçenin taç giyme merasimi esnasında kendisi de taç giyerek birinci haçlı seferi sırasında kurulan Kudüs Krallığı'nın tahtına oturmuştur. Ancak bir yıl sonra (1187) Selahaddin Eyyubi önderliğinde yapılan Hittin savaşını kaybederek esir düşer ve daha sonra Müslümanlara karşı savaşmama şartıyla serbest bırakılmıştır⁹⁹. Guy de Lusignan, Richard'ın Kıbrıs Adası'nı Templier Şövalyelerinden alıp kendisine satması üzerine, Kıbrıs Lordu unvanıyla adaya gelip idareyi ele alır. Böylece 1192 yılından 1489 yılına kadar sürecek olan

---

⁹⁴ Steven Runciman, *Haçlı Seferi Tarihi III: Akka Krallığı ve Daha Sonraki Haçlı Seferleri*, çev: Fikret Işıltan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, X. sy. 9^{b2}, 2008), 38-39.

⁹⁵ Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, 377.

⁹⁶ Ebru Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten* LXVI, sy. 245, Nisan (2002), 90.

⁹⁷ Seyhun Şahin ve Ergun Üstün, "Kıbrıs Adası'nda Haçlı Hakimiyetinin Kuruluşu", *Cappadocia Journal*, 273, erişim tarihi: 30 Aralık 2019, <https://docplayer.biz.tr/46202838-Kibris-adasi-nda-haclli-hakimiyetinin-kurulusu.html>.

⁹⁸ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler 1570-1878: 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış*, (Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2000), 3.

⁹⁹ Özge Bozkurtoğlu Özcan, "Lusignanlar Döneminde Kıbrıs-Antalya İlişkileri (1192-1489)", (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2017), 18-19.

krallığın temelini atmıştır¹⁰⁰. Lusignan'lar ve onu takiben Venedik yönetimi, Kıbrıs Adası'nda 378 yıllık bir Latin Dönemi olarak tarihe geçmiştir¹⁰¹.

Kıbrıs'ta feodal bir idare sistemi kuran Guy, ölünce yerine kardeşi Amaury geçmiş ve Roma Germen İmparatoru VI. Henry tarafından krallığı tanınmıştır. 1197 yılında ise Kıbrıs kralı olarak taç giyer ve asıl krallık dönemini başlatan kişi olur¹⁰². Amaury'nin hükümdarlığı genel anlamda bir barış ve istikrar dönemi olmuştur. Bu dönemde Kıbrıs, Anadolu Selçuklu Devleti'yle de siyasi ve ticari ilişkiler içerisinde bulunmuştur. I. Gıyasettin Keyhüsrev, Kıbrıs Krallığı'nın Anadolu sahilleriyle sıkı bir ticaret ilişkisi içerisinde olduğunu çok iyi biliyordu. Ayrıca ihtiyaç duyulan gıda maddelerinin Antalya Limanı üzerinden sağlanması şehri cazip kılıyordu. Dolayısıyla da Antalya'nın fethi kaçınılmaz oluyordu. Bu sebeple Antalya'nın yerli halkı Rumlar ile anlaşan I. Gıyasettin Keyhüsrev, şehri 5 Mart 1207'de ele geçirmeyi başarmıştır.

Antalya şehrinin alınmasıyla ithalat ve ihracat güvence altına alınmış ve Anadolu'ya Akdeniz'den bir kapı açılmıştır. Sultan, aynı zamanda Antalya'yı Türk donanmasının üssü haline getirerek, Mısır'dan ve Akdeniz'in diğer yerlerinden gelen deniz yolunun önemli bir limanını ele geçirmiş oluyordu¹⁰³. Bunun üzerine Kıbrıs Krallığı ile Selçuklular açısından bir dostluk dönemi başlamış ve İzzeddin Keykavus ile Kıbrıs Kralı Hugue arasında bir ticaret anlaşması imzalanmıştır¹⁰⁴. Ancak Sultan İzzeddin Keykavus'un 1214 yılında Sinop seferine çıkması üzerine, bu durumu fırsat bilen Antalya'nın yerli halkı Rumlar, Kıbrıs Krallığı'nın kışkırtması sonucunda, Selçuklu idarecilerini bertaraf edip kenti işgal etmişlerdir. Bu durumu haber alan sultan, Antalya'ya dönerek şehri tekrardan fethetmiştir¹⁰⁵.

Lusignan'lar Dönemi'nin bir diğer önemli gelişmesi ise Memluk devletiyle olan siyasi gerginliktir. Mısır'da hakimiyeti Eyyubilerden alan Memlukler, kısa süre içerisinde Ürdün, Suriye, Lübnan, Filistin, Fırat bölgesine kadar Anadolu, Sudan, Libya, Hicaz ve Yemen dahil geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır. Memlukler ilk olarak İslam alemi için

---

¹⁰⁰ H. Muzaffer Gürkan, *Kıbrıs Tarihinden Sayfalar: Toplu Eserler 1*, (Lefkoşa-Kıbrıs: Galeri Kültür Yayınları, 1996), 19-20.

¹⁰¹ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler*, 3.

¹⁰² Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, 14-15.

¹⁰³ Serdar Çavuşdere, "Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti: Türkler ve İtalya", *Tarih Okulu Dergisi*, sy. IV, Yaz, (2009), 57-58.

¹⁰⁴ Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995), 456; Gülay Ögün, "Kıbrıs'ta İslam Hakimiyeti ve Selçuklular Zamanında Kıbrıs ile Ticaret İlişkileri", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Ed. A. Ahmet Beyoğlu ve Erhan Afyoncu, (İstanbul: TATAV Yayınları, 2001), 5-6.

¹⁰⁵ Çavuşdere, "Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti: Türkler ve İtalya", 58.

tehlike arz eden Haçlılar ile Moğollara karşı savaşarak konumlarını güçlendirmeye çalışmıştır. Öncelikle Müslümanları uzun bir süre tehdit eden Moğollar 1260 yılında Ayn Calut Savaşı'yla bertaraf edilmiş ve daha sonra Sultan Baybars Dönemi'nde haçlılarla yapılan savaşlarda Antakya ve Urfa alınmıştır. Sultan Kalavun Dönemi'nde 1287 yılında ise Lazkiye, haçlılardan alınarak kalan son haçlı birlikleri de dağıtılmıştır.

Kalavun'un oğlu el-Eşref Halil 1291'de Haçlıların kalesi konumunda olan Akka'yı alarak Hristiyan aleminde büyük yankılara sebep olur. Bunun üzerine Hospitalier Tarikatı'na mensup çoğu şövalye Kıbrıs Adası'na yerleşerek, Memlûk sahillerine yönelik saldırılar düzenleyip, Doğu Akdeniz'deki korsanlık faaliyetlerinde adayı bir üs olarak kullanmaya başladılar¹⁰⁶. 1263'te III. Hugues tarafından Memlûklerin elçilerine, gemilerine ve liman şehirlerine saldırılar düzenlenmesi üzerine Sultan Baybars, haçlı reislerine konuyla ilgili uyarılarda bulunduysa da dikkate alınmayıp faaliyetlere devam edildi. III. Hugues'in 1271'de Akka'da olduğunu haber alan Baybars, Kıbrıs'a sefer düzenlemeye karar verdi. Ancak yapılan bu deniz seferi başarısızlıkla sonuçlandı¹⁰⁷. Böylece her iki taraf arasındaki anlaşmazlık durumu Pierre'nin İskenderiye baskınına kadar karşılıklı atışmalarla sürmüştür.

Lusignan Kralı I. Pierre'nin 1365 İskenderiye baskını, iplerin kopmasına neden olmuştur. Bu nedenle Memlûk Devleti, Kıbrıs Adası'na tekrar bir sefer düzenlemenin ve yapılan baskın ile gerçekleştirilen korsanlık faaliyetlerine cevap vermek için savaş hazırlıklarına başlamıştır. Venedikliler, ticaretlerinin zarar görmemesi için iki devlet arasında arabuluculuk yapmaya başladı ve karşılıklı elçilerin gidip gelmesi sonucunda bir anlaşmaya varılmıştır. Ancak Emir Yelbağa'nın ölümü üzerine anlaşma hükmü geçerliliğini kaybetti. Pierre, daha sonra 1367 yılında Trablus'a saldırmış ve iki taraf arasında çok şiddetli bir çarpışma meydana gelmişti. Çarpışma sonucunda birçok kayıp veren haçlılar Trablus'tan ayrılmak durumunda kaldılar¹⁰⁸. Daha sonra Alaiyye ve Suriye sahillerine saldırılarda bulunan Pierre'nin birliklerine karşı, Emir Yelboğa başta Karamanoğulları olmak üzere Anadolu Beyleri arasında cihat çağrısında bulunmuş ve Anadolu Beylerine

---

¹⁰⁶ A. Mesut Ağır, "15. Yüzyılda Memluklerin Doğu Akdeniz Siyaseti", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13, sy. 23, Haziran (2010), 41-42.

¹⁰⁷ Ergun Üstün, "Memluk Devleti'nin Kıbrıs'ı Hâkimiyeti Altına Alması", *Orta Çağ Araştırmaları Dergisi* 1, sy. 1, (2018), 28.

¹⁰⁸ Üstün, "Memluk Devleti'nin Kıbrıs'ı Hâkimiyeti Altına Alması", 29-31.

mektup yollayarak Hristiyanlara karşı birlik içinde olunması gerektiğini bildirmiş ve tüm ticari ilişkilerin kesilmesini istenmiştir¹⁰⁹.

Memluk Devleti ile Lusignan Krallığı arasındaki gerginliğin son safhası Kral Janus Dönemi'nde artan korsanlık faaliyetlerinin daha da artmasıydı. Memlûkler bu durumu fırsata çevirerek Kıbrıs'a sefer düzenlemiştir. Memlûkler tarafından 1424 ve daha sonra 1426 yılında gerçekleştirilen deniz seferleri sonucunda yenilgiye uğratılan Lusignan Krallığı bu tarihten yıkılışına kadar bağımsızlığını kaybederek Mısır'a bağlı olarak varlığını sürdürmüştür¹¹⁰. Kral Janus ise savaş esnasında esir alınmış ve Mısır'a getirilmişti. 10 yıllık bir esaretten sonra yüksek bir meblağda fidye vermeyi ve yıllık 8.000 duka vergi ödemeyi kabul eden Kral Janus serbet bırakılarak ülkesine geri dönmüş 1432 yılında da ölmüştür¹¹¹.

Kıbrıs Adası'nda Lusignan hakimiyetinin çözülmeye başladığı bir dönemde Cenevizler Mağusa şehrine saldırıda bulunmuş ve neticede 1373-1374 yılları arasında şehri almayı başarmıştır. Lusignan'lar 1375 yılından itibaren Venediklerin desteğini alarak şehri geri almak için mücadele ettiyse de başarılı olamamış ve şehir 1464 yılına kadar Cenevizlerin idaresinde kalmaya devam etmiştir¹¹². Daha sonra adada görevli olan Venedikli Andrew Cornaro'nun yeğeni Katerin (Catherine) Carnoro ile Kral James'i 1468 yılında evlendirilerek ilişkilere siyasi bir boyut kazandırılıp ada üzerinde daha etkili olmaya çalışmışlardır. Katerin'in Kıbrıs Kraliçesi olması sebebiyle Venedik artık ada yönetimine dolaylı bir şekilde söz sahibi olup, Kral II. James ise Venedik Cumhuriyeti'nin denetimi altına girmiştir. 1473 yılında Kral II. James'in ani ölümü üzerine Katerin Kıbrıs Kraliçesi ilan edilmiş ve ada Venedik Cumhuriyetinin himayesine alınmıştır. 16 yıl sonra 1489'da Venedik, Kraliçeyi zorlayarak adayı kendisine devretmesini istemiştir¹¹³.

1489 yılında Kıbrıs Adası'nın idaresini tam anlamıyla ele geçiren Venedik, askeri bir yönetim tarzıyla ve askeri bir rütbe ile anılan valiler vasıtasıyla adayı yönetmiştir. Ayrıca halkın ihtiyaçları ile ülkenin gelişmesiyle ilgilenmeyip adayı yalnızca askeri ve ticari amaçlı ellerinde tutmuştur. Yöneticiler tarafından halktan ağır vergiler alınıp insanlar ücretsiz bir şekilde çalıştırılmıştır. 16. Yüzyılın ortalarına doğru halkın üzerindeki

---

¹⁰⁹ Kürşat Solak, "Memlukler ve Alaiyye", *Tarih Okulu Dergisi*, sy. XII, Ocak-Nisan (2012), 21-22; Hasan Taşkıran, "Karamanoğlu Beyliği ve Hristiyan Dünyası (Kilikya Ermeni Krallığı, Kıbrıs Latin Krallığı ve Ermeni Cumhuriyeti ile İlişkileri)", (Doktora Tezi, Kayseri, 2015), 75-76.

¹¹⁰ Üstün, "Memluk Devleti'nin Kıbrıs'ı Hâkimiyeti Altına Alması", 33.

¹¹¹ Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, 19.

¹¹² M. Ali Bozkuş, "Geç Orta Çağ'da Tutulmuş Türk Tarihine Dair Kıbrıs Kronikleri", *TAD 37/S. 63*, (2018), 144.

¹¹³ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler*, 5-6.

baskı ve şiddet artınca birçoğu kaçarak Türklerin yönetiminde bulunan yerlere sığınmışlardır. Daha fazla Venedik yönetiminin ağır baskılarına dayanamayan iki Kıbrıslı Rum 1563 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na başvurarak adayı Venediklerin idaresinden almaları için ricada bulunmuşlardır¹¹⁴. Bunun üzerine Osmanlı Devleti yedi yıl kadar bir aradan sonra artan korsanlık faaliyetini de bahane ederek adaya 1570 yılında sefer düzenlemiş ve Venedik hakimiyetine son vermiştir.

Akdeniz havzasının ekonomik açıdan son derece önemli olduğu 16. Yüzyılda, Asya, İran, Hindistan ve Uzakdoğu arasındaki ticaret yolu, Akdeniz vasıtasıyla ve çoğu zaman da Mısır ile Suriye limanları üzerinden geçtiği için bu yerlere çok yakın olan Kıbrıs Adası'nın önemini arttırıyordu¹¹⁵. Dolayısıyla Kıbrıs gibi ticari, siyasi ve askerî açıdan konumu güçlü olan bir adanın fethi Sultan II. Selim'e oldukça cazip gelmiştir. Adanın fethini cazip kılan bir diğer neden ise şarabıyla meşhur olması ve Venedik altınlarının olduğu rivayetidir¹¹⁶. Bunun yanı sıra korsan gemilerinin sığınağı konumundaki Girit Adası ile Anadolu sahillerine de olan yakınlığı nedeniyle tüccar gemileri ile gelip geçen diğer yolcu gemilerine huzur vermeyen korsanlardan dolayı adanın alınması kaçınılmaz olmuştur¹¹⁷. Kıbrıs seferinin en etkileyici nedenlerinden bir diğeri ise Yahudi Don Miquez ya da daha çok bilinen adıyla Josef Nassi ve Sultan II. Selim'in eski lalası Vezir Mustafa Paşa'nın destekleriydi.

Josef Nassi, Sultan Selim henüz Kütahya'da sancakbeyi olduğu sırada Kıbrıs Adası'nın alınması gerektiğini ve kolayca ele geçirilebileceği noktasında telkinlerde bulunmuştur. Ayrıca sultanın zaaflarını çok akıllıca kullanabilen Josef, bu sayede devlet işlerinde oldukça önemli bir statü elde etmiştir. Lala Mustafa Paşa ise Veziriazam Sokullu Mehmet Paşa'nın en büyük rakibiydi ve onun Kıbrıs seferini desteklemediğini çok iyi bildiğinden sefer konusunda ısrarcı bir tavır takınmıştır¹¹⁸. Sokullu Mehmet Paşa'ya gelince, Venedik ile barış yapılması taraftarıydı. Çünkü Avusturya İmparatorluğu'yla barış yapılmadan ve Yemen meselesi halledilmeden böyle bir girişimi sakıncalı buluyordu. Neticede II. Selim'in tahta geçmesiyle birlikte Zigetvar'ın alınmasından sonra Avusturya ile sekiz yıllık bir anlaşma yapılmış ve batıdaki sınırlar güvence altına alınmıştır. Ayrıca İran

¹¹⁴ Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler*, 8-9.

¹¹⁵ Dündar, "Kıbrıs Beylerbeyliği", 30.

¹¹⁶ Joan Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 2 (Venedik Cumhuriyeti ve Macaristan Kralı ile 1502 ve 1503 Yıllarında Yapılan Barışa Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da Genişlemesi)*, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011), 662.

¹¹⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III (II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Anlaşmasına Kadar)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları, 2011), 10.

¹¹⁸ Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 2*, 662.

devletiyle dostane ilişkiler kurularak doğuda da sükûnet sağlanmış ve Kıbrıs fethinin önündeki engeller böylece ortadan kaldırılmıştır¹¹⁹.

II. Selim şehzade olarak Konya’da bulunduğu sırada Mısır Beylerbeyi tarafından kendisine yollanan atlar, Kıbrıs korsanları tarafından ele geçirilmişti. Bu olayı unutmayan II. Selim, nihayet bunların hesabını sormak için aradığı fırsatı bulmuştur¹²⁰. Venedik Cumhuriyetine divan-ı hümayun tercümanı Kubad Çavuş isimli birini göndererek, Dalmaçya tarafından sınırların düzeltilmesi, Suriye sahiliyle Müslüman tüccar ve hacılarına saldırıda bulunan korsanların Kıbrıs’a sığındıkları gerekçesiyle, Kıbrıs’ın terki barışın devamı için şart olarak ileri sürmüştür. Teklif Venedik cumhuriyeti tarafından kabul edilmeyince iki taraf arasında savaş kaçınılmaz olmuş ve hem Osmanlı hem de Venedik savaş hazırlıklarına başlamıştır¹²¹.

II. Selim, Donanma-yı Hümayun ’un hazırlıkları tamamlanır tamamlanmaz altıncı Kubbe Veziri Lala Mustafa Paşa’yı Kıbrıs fethine serdar (Başkomutan) ve Piyale Paşa’yı ise donanmaya amirali olarak tayin etmiştir. Cezair Beylerbeyi ve Kaptan Müezzinzade Ali Paşa’da bu sefer için görevlendirilmiş ve sonradan Piyale Paşa’nın emrinde olması için Lala Mustafa Paşa ile beraber deniz yoluyla Kıbrıs’a gönderilmiştir¹²². Bütün bunların yanı sıra Anadolu askerinin Silifke limanında toplanması için de Beylerbeyilere fermanlar gönderilmiştir¹²³. Osmanlıda sefer hazırlıkları devam ederken, Venedik Sefiri Barbaro Kıbrıs’a yapılacak seferi önlemek için her yola baş vurduysa da başarılı olmamıştır. Ancak Papa’nın bu işe öncülük etmesiyle Avrupa’nın büyük devletlerine başvurması üzerine İspanya kralı ikinci Philip ile Papa ve Venedik Cumhuriyeti’nden oluşan bir ittifak meydana gelmiştir. Bu üç devletin donanması aralarında kararlaştırdıkları gibi Girit Adası’nın Suda limanında birleşeceklerdi. Fakat Mayıs 1570’te Venedik donanması Suda’ya geldiyse de Papa ile İspanya donanması geç kalmıştır¹²⁴. Osmanlı Devleti’nin

¹¹⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, 10.

¹²⁰ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat I-II (Kurumlarıyla ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi)*, Nşr: Neşet Çağatay, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992), 110.

¹²¹ Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi II*, (İstanbul: Emir Yayınları, 1999), 369-370.

¹²² İdris Bostan, “Kıbrıs Sefer Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergahı”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Ed. A. Ahmet Beyoğlu ve Erhan Afyoncu, (İstanbul: TATAV Yayınları, 2001), 17.

¹²³ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat I-II*, 110.

¹²⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Kıbrıs Fethi ile Lepant (İnebahtı) Muharebesi Sırasında Türk Devleti ile Venedik ve Müttefiklerinin Faaliyetlerine Dair Bazı Hazine Evrak Kayıtları”, *Türkiyat Mecmuası 17*, 259.

hazırlıkları bittikten sonra 300 kadar gemiden oluşan büyük bir donanmayla Kıbrıs Seferi'ne çıkmıştır¹²⁵. Osmanlı kuvvetleri, 1 Temmuz'da Kıbrıs Adası'nın güneyine gelerek burada Lala Mustafa Paşa komutasında 2 bin sipahi ve 50 bin yayadan oluşan birlikler ile beraber herhangi bir engel ile karşılaşmadan karaya çıkmıştır¹²⁶. Venedik birlikleri ise Lefkoşa'nın kuşatılmasından önce etraftaki kuyulara zehir atmış ve tüm ağaçlar kesip, ekinleri yakılmıştır. Ayrıca Lefkoşa'ya yakın olan köyler de yakılıp tahrip edilmiştir. Magosa ile Lefkoşa'daki Ermeniler, Yahudiler, Çingenerler, Suriyeliler ve Hindular gözaltına alınmıştır¹²⁷.

Venedik cephesinde bu gelişmeler meydana gelirken, diğer taraftan yapılan toplantı esnasında Piyale Paşa önce Mağusa kalesini kuşatma teklifini öne sürmesine rağmen Mustafa Paşa, adanın merkezi olması hesabıyla ilk olarak Lefkoşa kalesinin alınmasına karar vermiş ve Muharrem ayının son günü Lefkoşa kalesi kuşatma altına alınmıştır¹²⁸. 51 günlük kuşatmadan sonra, 9 Eylül 1570 tarihinde de kale savaş ile alınmıştır. Lefkoşa'nın alınması üzerine diğer kaleler de barış yoluyla teslim oldularsa da Mağusa kalesi çok sağlam bir konumda olduğu için kuşatmaya karşı oldukça direnç göstermiştir. Bu sırada Suda'ya gelen Papa ve İspanya donanması Lefkoşa'nın alındığı haberini alınca geri dönmüşlerdi. Düşman kuvvetlerinin geri döndüğünü gören Piyale Paşa Mağusa'ya denizden de kuşatma altına almış ancak kış mevsiminin gelmesi üzerine bir miktar asker bırakarak İstanbul'a geri dönmüştür¹²⁹.

Venedik donanmasına komuta eden Amiral Zane Venedik donanmasının bir kısmını Mark Kirini emrinde Girit'te bırakıp kendisi de Venedik filosuyla beraber geri dönmüştür. Osmanlı donanmasının İstanbul'a geri döndüğünü duyan Mark Kirini, Girit'teki 2500 kişiden oluşan 16 parçalık bir filo ile birlikte kuşatma altındaki Mağusa'ya yardım için 25 Ocak 1571 tarihinde Kıbrıs'ın kuzeydoğusundaki Karpas yarımadasının ucunda bulunan Andrea Burnu'na gelmiştir. 26 Ocak günü Mağusa'ya doğru yol alıp yanındaki dört yardım gemisini Mağusa'ya göndermiş, kendisi de 12 parçalık filosuyla Tershane

---

¹²⁵ Uzunçarşılı, "Kıbrıs Fethi ile Lepant", 260; Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibar fi Esfari'l Bihar*, (Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan 1, çev: O. Şaik Göktay, (İstanbul: Kervan Kitap Yayınları, 1980), 133.

¹²⁶ Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* 2, 663; Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2008), 505.

¹²⁷ Kıbrıs Seferi (1570-1571) III, 91.

¹²⁸ Bostan, "Kıbrıs Sefer Günlüğü", 25.

¹²⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Kıbrıs Fethi ile Lepant", 259-260; Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibar fi Esfari'l Bihar*, 137; Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası III*, çev: M. Ali Kılıçbay, (Ankara: Doğubatı Yayınları, 2018), 287.

Kethüdası ve Rodos Sancakbeyi Arap Ahmet Bey'in emrindeki birliklere saldırıda bulunmuştur. Gün boyunca süren karşılıklı top atışlarıyla birlikte her iki taraf da yara almıştır. Ayrıca iki Osmanlı kadırgası kullanılmayacak duruma gelmiştir. Gece şiddetli fırtınanın etkisiyle Venedik gemileri Magosa limanına sığınmaları üzerine Arap Ahmet Bey de geri kalan kadırgalarını kurtarmak için Trablusşam istikametinde Kıbrıs sularını terk etmiştir. Osmanlı gemilerinin gitmesi üzerine Venedik yardım gemileri, erzak, mühimmat, malzeme ve 1600-1700 kadar piyade erini Mağusa limanına çıkartmayı başarmıştır¹³⁰.

Venedik'in bu ani baskınına karşılık Lala Mustafa Paşa, İstanbul'dan acilen yardım istemiştir. Yardım çağrısı üzerine, Kaptan-ı derya Müezzinzade Ali Paşa komutasında yardım gönderilmiş ve hemen ardından Pertev Paşa serdarlığında daha güçlü bir donanma Akdeniz'e doğru yol almıştır¹³¹. Gelen takviye yardımlarla güçlenen Lala Mustafa Paşa, Mağusa kalesini daha şiddetli bir şekilde kuşatma altına alınca, kale komutanı Bragadino beş maddelik bir anlaşma karşılığında 4 Ağustos 1571'de kaleyi teslim edeceğini bildirmiştir. 5 Ağustos'ta ise topçu kumandanı Hanri Martinengo, yine aynı isimdeki yeğenini şehrin anahtarlarını seraskere bizzat teslim edeceğini haber vermesi için Osmanlı ordugâhına göndermiştir. Mustafa Paşa nazikçe olumlu cevap verip görüşmeyi kabul ederek Bragadino'ya bildirmiştir. Bragadino, Baglioni, Lui Martinengo, Antuan Kirini ve diğer birçok zabıt ile Osmanlı ordugâhına gittiler ve Büyük bir saygıyla kabul edildiler. Ancak yapılan görüşmeler sonucunda anlaşmaya uyulmaması üzerine Mustafa Paşa Bragadino'yu yanındakilerle beraber idam ettirmiştir¹³².

Sonuç olarak Magosa Kalesi, bir yıllık kuşatmadan sonra alınarak 760 top ile 1000 savaş esiri ele geçirilmiştir. 9 Eylül 1570 tarihinde Lefkoşa'nın fethi üzerine Kıbrıs Eyaleti kurulmuş ve Beylerbeyine Avlonya sancakbeyi Muzaffer Paşa tayin edilmiştir. Muzaffer Paşa'nın emrine bir miktar kuvvet ile cephane verilmiştir. Daha sonra Kıbrıs Beylerbeyliğine Tarsus, Alaiyye ve İçel sancakları da bağlanmıştır. 1 Ağustos 1571 tarihinde Mağusa Fethedilmiş ve Lala Mustafa Paşa, adanın idari işlerini düzenleyip tamamladıktan sonra 15 Eylül 1571 Cumartesi günü Kıbrıs'tan ayrılarak İstanbul'a dönmüş ve Kıbrıs Fatihisi olarak büyük bir törenle karşılanmıştır¹³³.

---

¹³⁰ Kıbrıs Seferi (1570-1571) III, 107-108.

¹³¹ Feridun Bilgin, "Arşiv Belgelerine Göre Kıbrıs Seferi İçin Yapılan Hazırlıklar", *Mukaddime* 6/1, (2015), 97.

¹³² Baron Joseph Von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi IV*, (İstanbul: Milliyet Yayınları: MMP Baskı Tesisleri, 2010), 1006.

¹³³ Dünder, "Kıbrıs Beylerbeyliği", 79.

BİRİNCİ BÖLÜM

64 NOLU KIBRIS MUFASSAL DEFTERİNE GÖRE YEROLAKKO, AYVASIL VE TİMBU KÖYÜNDEN ALINAN VERGİLER

Vergi kelimesi, sözlük anlamı itibariyle, kamu hizmetlerine harcanmak için hükûmetin ve yerel yönetimlerin yasalara göre doğrudan veya dolaylı olarak herkesten topladığı para anlamına gelmektedir¹³⁴. Genel anlamda her devletin, kamuyla ilgili görev ve hizmetlerinin düzgün bir şekilde sürekliliğini sağlamak için başvurduğu bir yöntemdir¹³⁵. Osmanlı kaynaklarında çoğunlukla “*resim*” “*virgü*”¹³⁶ olarak geçen kelime, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren günümüz şekli ve kapsamıyla kullanılmaya başlanmıştır¹³⁷. Osmanlı vergi sistemi “*şer’i*” ve “*örfi*” olmak üzere ikiye ayrılır. Şer’i vergiler, zekât, öşür, haraç, cizye vb. olanları ifade ederken; çift, ispence, arus, cürm, cinayet gibi vergiler ise örfi vergi sistemi içerisinde yer almaktadır. Bu vergilerin yanında devletin toplumdan aldığı Avarız-ı Divaniye ve Tekâlif-i Örfiye (Avarız Akçesi, Nüzul Bedeli, Sürsat) gibi vergiler de mevcuttur¹³⁸. 64 numaralı 1572 tarihli Kıbrıs mufassal defterine göre Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinden alınan vergiler aşağıda ele alınmıştır.

1.1. BAŞ VERGİSİ

1.1.1. İspence Resmi

İspence kelimesinin kökeni hakkında kaynaklarda net bir bilgi bulunmamasıyla birlikte “ispence” kelimesi, 16. Yüzyılın ilk yarısındaki defterlerde “ispec” ve “ispence” şeklinde geçmektedir. İspence vergisinin bilinen en eski kaydı I. Bayezid dönemine kadar (1389-1402) gider¹³⁹. Bir diğer belgeye göre ise ispence vergisi, I. Murat Döneminde Müslümanların çift resmi vergisine karşılık gayrimüslimlerden alınan vergidir¹⁴⁰. Kapu resmi olarak da geçen bu verginin, miktar bakımından Müslümanlardan alınan çift resmine denk

¹³⁴ TDK, *Büyük Türkçe Sözlük*, “vergi”, md., erişim tarihi: 20 Kasım 2019, <https://www.sozluk.gov.tr/>.

¹³⁵ Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vergi Sistemi* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2014), 13.

¹³⁶ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, “resim” md., 558.

¹³⁷ M. Macit Kenanoğlu, “Vergi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 43 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 52-58.

¹³⁸ Ünal Taşkın, “Rüsûm-ı Örfiye”, *Tarih Okulu Dergisi*, sy. 14, İlkbahar-Yaz (2013), 56.

¹³⁹ Halil İnalçık, “İspence”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 23 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 177.

¹⁴⁰ Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügatı* (İstanbul: Kurtuba Kitap, 2015), “İspence”, md., 255.

geldiği gibi bennak resmine karşılık geldiği de ifade edilmektedir. Çoğunlukla evli veya bekar olmaksızın her gayrimüslim reayadan, bazı yerlerde de sadece evli kimselerden alındığı şeklinde bilgiler mevcuttur. Genel anlamda buluş çağına ermiş, arazi sahibi olan veya olmayan, evli, bekar bütün gayrimüslim erkek tebaadan alınan örfi bir baş vergisidir¹⁴¹.

Kanunname-i reayây-ı Budin, Estergon, Hatvan ve Novigrat'a göre bu verginin alınması için ekonomik anlamda cizye verebilme yeterliliğinde olmak ve buna göre de kişinin mal varlığının en az 300 akçe olması gerekir. 16. Yüzyılın sonlarında Yahudiler bu vergiden muaf tutulmuştur. Buna mukabil 1716 yılında Yahudiler, Hristiyanlardan beş kat fazla (125 akçe) ispence öderlerdi¹⁴². İki taksit şeklinde bir yılda toplamda 50 akçe alınması kararlaştırılan bu verginin ilk taksiti olan 25 akçe¹⁴³ Hızırilyas (Rûz-ı Hızır) gününde ikinci taksiti olan 25 akçe ise (Rûz-ı kasım) gününde ödenirdi¹⁴⁴. Ayrıca bive olarak adlandırılan dul kadınlardan da 6 akçe ispence vergisi alınmaktaydı¹⁴⁵. Birçok kanunnameye 25 akçe olarak geçen ispence resmi Kıbrıs Kanunnamesinde 30 akçe olarak belirtilmiştir¹⁴⁶. 1572 tarihli Kıbrıs mufassal defterinde genel olarak ispence resminin nefer bazında hane reisleri ve mücerretlerden alındığı görülmektedir. Kıbrıs mufassal defterine göre Lefkoşa kazasına bağlı olan Yerolakko köyünde 23¹⁴⁷, Ayvasıl köyünde 21¹⁴⁸ ve Timbu¹⁴⁹ köyünde ise 26 ispence resmi mükellefi bulunmaktadır.

¹⁴¹ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2011), "İspence", md., 352-353; Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II* (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004), "İspence", md., 88.

¹⁴² Halil İnalçık, *Toplum ve Ekonomi: Osmanlı İmparatorluğu*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayıncılık, 2018), 67.

¹⁴³ Akçe, Osmanlılar tarafından başlangıçta "gümüş sikke", XV. yüzyıldan itibaren de genel anlamda "para" karşılığı olarak kullanılmıştır. Orhan Bey zamanında, Hristiyan devletlerden Rum Pontus ve Rodos ile Türk-İslâm beyliklerinden Kandalor'da (Alâiye) aspro darbe dilmiştir. İlk Osmanlı sikkesinin hangi tarihte darp edildiği tam olarak bilinmemektedir. Günümüze geldiği şekliyle ilk sikkeler Orhan Gazi'ye aittir. Fakat son zamanlarda Osman Bey'e ait olduğu iddia edilen bir gümüş sikkeden de bahsedilmektedir. İmparatorluğun başlangıcından Fatih döneminin sonlarına yakın (1477-1479) süren bu dönemde, gümüş akçeye dayalı tek madeni para sistemi hakimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil Sahillioğlu, "Akçe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 224-227; Ekrem Erdem, "Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz", *Bankacılar Dergisi*, sy. 56, 2006, 12; Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), 41; Halil İnalçık, *Doğu Batı Makaleler 1*, (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2018), 167.

¹⁴⁴ Ömer Lütfi Barkan, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları: Kanunlar 1*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi, 2001), 300-301; Bkz. Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *DTCFD* 5, sy. 5 (1947), 507.

¹⁴⁵ Kazıcı, *Osmanlı Vergi Sistemi*, 100.

¹⁴⁶ TKGM. KKA. 64, Vrk. 3.

¹⁴⁷ TKGM. KKA. 64, Vrk. 32.

¹⁴⁸ TKGM. KKA. 64, Vrk. 30.

¹⁴⁹ TKGM. KKA. 64, 39.

Tablo 1.1: 1572 Tarihli Kıbrıs Mufassal Defterine Göre İspence Resmi

Karye (Köy)	Hane	Mücerret	Nefer	Akçe	Toplam
Yerolakko	21	2	23	30	690
Ayvasıl	18	3	21	30	630
Timbu	20	6	26	30	780
Genel toplam: 2100 akçe					

Tablodaki veriler incelendiğinde 59 hane reisi ve 11 mücerret olmak üzere toplamda 70 neferden ispence resmi alındığı görülmektedir. Üç köyün toplamında 2100 akçe olarak alınan verginin, 780 Akçelik hasılatla Timbu köyü ilk, 690 akçe ile Yerolakko ikinci ve son olarak 630 akçe ile Ayvasıl köyü üçüncü sırada yer almaktadır.

1.2. HAYVANLARDAN ALINAN VERGİLER

1.2.1. Resm-i Kevvare

Kevvare veya kovan, sözlük anlamı toprak veya tahtadan yapılan arı barınağı demektir¹⁵⁰. Anadolu ve Rumeli coğrafyasının çeşitli bitki örtüsü ve çiçeğe sahip olması, arı yetiştiriciliği için elverişli bir ortam sunmaktadır. Bu nedenle arıcılık, Osmanlı ülkesinde oldukça yaygın olmuştur. Resm-i kevvare, Osmanlı tahrir defterlerinde ayrıca resm-asele, resm-i zenburiye, resm-i kivâre, öşr-i kevan, öşr-i petek ve bal öşrü gibi değişik isimlerde de geçmektedir. Resm-i Kevvare vergisi, reyanın elindeki arı kovanlarının mahsulünden yani baldan aynî ya da nakdî olarak alınmaktadır¹⁵¹.

1572 yılına ait Kıbrıs tahrir defterinde kayıtlı ve bu çalışmaya konu olan üç köyden sadece Timbu köyünde arıcılık faaliyetlerinin olduğu görülmektedir. Buna göre Timbu köyünde 55 akçelik resm-i kevvare vergisi alınmıştır¹⁵². Ancak alınan bu akçenin kaç kevvareden (kovan) tahsil edildiği belirtilmemiştir. Fakat 1637 tarihli bir hükümde kovan başına beşer akçe alınmasından söz edilmektedir¹⁵³. Bunun yanında Kanuni Süleyman devrine ait Budin, Estergon ve Hatvan kanunnamesine göre onda bir öşür alınması

¹⁵⁰TDK, *Büyük Türkçe Sözlük*, “Kovan”, md., erişim tarihi: 21 Kasım 2019, <https://www.sozluk.gov.tr/>.

¹⁵¹ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, “Bal Resmi”, md., 81.

¹⁵² TKGM. KKA. 64, Vrk. 39.

¹⁵³ DüNDAR, “Kıbrıs Beylerbeyliği”, 243.

ve eğer öşür vermeye yeterli değilse 7-8 gibi daha az kovana sahip ise o zaman kovan başına ikişer akçenin alınması kararlaştırılmıştır¹⁵⁴. Bu bilgiye istinaden, 55 akçelik resm-i kevvare 11 kovana denk gelmektedir.

1.2.2. Bid'ât-ı Henâzir Resmi

Arapçada hınzır kelimesinin çoğulu olan henazirin Türkçe karşılığı domuzlar demektir¹⁵⁵. Bid'ât-ı henâzir resmî Osmanlı kaynaklarında resm-i hınzırın yanı sıra canavar resm-i olarak da geçmektedir¹⁵⁶. Domuz sahiplerinden alınan bir vergi çeşidi olup 1779 yılında kaldırılmış ancak daha sonraki süreçlerde tekrar alınmaya başlanmıştır. Osmanlı devletinde çoğunlukla Hristiyan tebaanın olduğu Bulgaristan ve Sırbistan gibi yerlerde geçerliydi¹⁵⁷. 1572 tarihli Kıbrıs mufassal defterinde yer alan kanunnamede bu verginin nasıl toplanacağına dair bir bilgi bulunmamaktadır¹⁵⁸. Ancak 1520 tarihli Tırhala kanunnamesine göre “*yabanda güdülenden iki hınzırdan bir akçe alınur ve keferenin evlerinde besledüklerinden ve boğazladıkları hınzırdan birer akçe alınur*”¹⁵⁹ şeklinde alınacak olan vergi miktarı belirtilmiştir. Aynı şekilde Kanuni Süleyman devrine ait Niğbolu kanunnamesinde de bu miktar verilmiştir¹⁶⁰. Buna göre çölde güdülenden iki hınzırdan bir akçe evde beslenenden birer akçe alınmaktadır.

1572 yılına ait Kıbrıs tahrir defterine göre Yerolakko¹⁶¹, Ayvasıl¹⁶² ve Timbu¹⁶³ köylerinde de Bid'ât-ı henâzir resmî alındığı görülmektedir. Buna göre Yerolakko 45, Ayvasıl 35 ve Timbu köyünden ise 45 akçe olmak üzere toplamda 125 akçelik bir vergi alınmıştır. Söz konusu verginin kaç henazirden toplandığına dair elde hiçbir veri olmadığından, adı geçen köylerde yetiştirilen henazir sayısı hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır. Ancak reayadan alınan bu vergiden anlaşılıyor ki adada Osmanlıdan önce de henazir (domuz) yetiştiriciliği mevcut idi.

¹⁵⁴ Barkan, *Kanunlar 1*, 301.

¹⁵⁵ TDK, *Büyük Türkçe Sözlük*, “Hınzır”, md., erişim tarihi: 20 Kasım 2019, <https://www.sozluk.gov.tr/>.

¹⁵⁶ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, “Canavar Resmi”, md., 137.

¹⁵⁷ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, “Resm-i Hınzır”, md., 562.

¹⁵⁸ TKGM. KKA. 64, Vrk. 3.

¹⁵⁹ Barkan, *Kanunlar 1*, 290.

¹⁶⁰ Barkan, *Kanunlar 1*, 270.

¹⁶¹ TKGM. KKA. 64, Vrk. 32.

¹⁶² TKGM. KKA. 64, Vrk. 30.

¹⁶³ TKGM. KKA. 64, Vrk. 39.

1.2.3. Adet-i Ağnam (Keçi-Koyun) Resmi

Ağnam, Arapça kökenli bir kelime olup, koyun anlamına gelen “*ganem*” kelimesinin çoğuludur¹⁶⁴. İslâm devletlerinde çeşitli isimlerde alınan bu vergi, Osmanlı belgelerinde resm-i ganem, âdet-i ağnam şeklinde geçmektedir. Şer‘î vergilerden sayılan ağnam resmine bazı sancak kanunnamelerinde âdet-i zekât da denilmektedir. Âdet-i ağnam koyun ve keçiden alınan bir vergi çeşididir¹⁶⁵. Genelde Nisan veya Mayıs aylarında, koyun yavruladıktan sonra alınır. Fâtih kanunnamesine göre her üç koyundan bir akçe alınırken daha sonraları her iki koyundan bir akçe olarak tahsil edilmiştir¹⁶⁶. Ayrıca eğer koyunun kuzusu varsa kuzuyla beraber, bir hesaplanmıştır¹⁶⁷.

Osmanlı İmparatorluğu’nun genelinde tahsil edilen bu vergi, Kıbrıs’ın fethinden sonra hazırlanan 1572 tarihli Kıbrıs Tahrir Defteri’nde yer alan Kıbrıs Kanunnamesinde ayrıntılı olarak yer almaktadır. Kanunnameye göre her iki koyundan bir akçe alınması kararlaştırılmıştır¹⁶⁸. Venedik döneminde her koyun ve kuzudan birer akçe *âdet-i ağnam* vergisi alınırken, Osmanlı Devleti bu uygulamayı her iki koyundan birer akçe olarak değiştirmiştir¹⁶⁹. 1572 tahriri sonucunda Yerolakko 150, Ayvasıl 250 ve Timbu köyünden ise 1000 olmak üzere toplamda 1400 akçelik âdet-i ağnam vergisi alınmıştır. Buna göre Timbu 2000, Ayvasıl 500 ve Yerolakko köyünde ise 300 re’s olup toplamda 2800 re’s keçi koyun mevcuttur.

1.3. DİĞER VERGİLER

1.3.1. Adet-i Deştâni Resmi

Cerâim-i hayvanat olarak da bilinen bu vergi herhangi bir kişinin sığırı veya atı başkasının ekinine girip zarar vermesi halinde hayvanın sahibinden cürmü alınır. Sancak kanunnamelerinde belirtildiğine göre bir kişinin atı veya sığırı birinin ekinine girmesi durumunda hayvan başına beşer akçe cürm alınır. Ayrıca ekin sahibinin zararı tazmin

¹⁶⁴ Abdullatif Şener, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, (İstanbul: İşaret Yayınları 1990), 140.

¹⁶⁵ Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, “Ağnam Resmi” md., 10.

¹⁶⁶ Feridun Emecen, “Ağnam Resmi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 478-479.

¹⁶⁷ Kazıcı, *Osmanlı Vergi Sistemi*, 135.

¹⁶⁸ Barkan, *Kanunlar 1*, 349.

¹⁶⁹ Mehmet Demiryürek, “Kıbrıs Adasında Âdet-i Ağnam Vergisi (1570-1603)”, *Belleten*, c. LXXXIII, sy. 296 (2019), 131.

edilerek ve zarar veren hayvanın sahibine beşer sopa vurulurdu¹⁷⁰. 1572 Kıbrıs tahrir defterine göre bu çalışmanın kapsamında olan üç köyden yalnızca ikisinde bu verginin alındığı görülmektedir. Buna göre Yerolakko¹⁷¹ 23 ve Ayvasıl¹⁷² köyünden ise 21 akçe vergi alınmıştır. Ancak defterde bu verginin nasıl tahsil edileceğine dair bilgi mevcut değildir. Sadece köyün adı ve alınan toplam akçe miktarı belirtilmiştir.

1.3.2. Mahsul-i Meyhane

Osmanlı İmparatorluğu, gayrimüslimlerin yaşadığı yerlerde şarap satışından belli bir miktarda vergi alırdı. Gayrimüslimlerin şarap aldıkları bu yerlere meyhane, alınan vergiye ise resm-i meyhane denilmektedir. Kaynaklarda “*mahsûl-i meyhane resmî*”, “*resm-i fuçî*”¹⁷³, “*Mahsûlât-ı hammare*”¹⁷⁴ şeklinde de geçmektedir. 1572 tarihli Kıbrıs tahrir defterine göre Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinden sadece Yerolakko¹⁷⁵ ve Timbu¹⁷⁶ köyünden mahsûl-i meyhane resminin alındığı görülmektedir. Buna göre Yerolakko 40 ve Timbu’da ise senede 90 olmak üzere toplamda 130 akçe mahsûl-i meyhane resmi alınmıştır.

1.3.3. Resm-i Meyve ve Besatin

Farsça kökenli bûstan kelimesinin çoğulu olan besatin¹⁷⁷, Osmanlı devletinde Bağ, bahçe ve bostanlarda yetiştirilen meyve, sebze vb. ürünlerden alınan vergiyi ifade için kullanılan bir isimdir. Kaynaklarda “*öşr-i bostan*”, “*öşr-i bağat*”, “*öşr-i meyve*”¹⁷⁸ veya “*resm-i meyve*”, “*resm-i bağât*”, “*resm-i bostan*”¹⁷⁹ olarak geçmektedir. Besatin daha çok karpuz-kavun tarlası için kullanılan bir isimdir. Tahrir defterleri meyve sebze konusunda çok az bilgi verir. Bunun yanında kaynaklarda sebze ve meyvenin bazı bölge-

¹⁷⁰ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, “Âdet-i Deştânî”, md., 11.

¹⁷¹ TKGM. KKA. 64, Vrk. 32.

¹⁷² TKGM. KKA. 64, Vrk. 30.

¹⁷³ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, “Resm-i Fuçî”, md., 561.

¹⁷⁴ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, “Mahsûlât-ı Hammare”, md., 439.

¹⁷⁵ TKGM. KKA. 64, Vrk.32.

¹⁷⁶ TKGM. KKA. 64, vrk. 30.

¹⁷⁷ TDK, *Büyük Türkçe Sözlük*, “Bostan”, md., erişim tarihi: 22 Kasım 2019, <https://www.sozluk.gov.tr/>; Bkz. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları (2012), “Besatin”, md., 102.

¹⁷⁸ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, “Öşr-i bağat, Öşr-i Bostan, Öşri meyve”, md., 535.

¹⁷⁹ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, “Resm-i bağât, Resm-i Bostan”, md., 559.

lerde bir taraftan evin ihtiyaçları için yetiştirilirken diğer taraftan ise pazar için yetiştirilirdi¹⁸⁰. 1572 tarihli Kıbrıs mufassal defterine göre incelediğimiz köylerden biri olan Yerolakko'da, resm-i besatin adı altında 85 ve Timbu köyünde ise resm-i meyve olarak 250 olmak üzere toplamda 335 akçelik resm-i meyve ve besatin vergisi alınmıştır. Ancak alınan bu verginin ne üzerinden alındığına dair defterde herhangi bir açıklama bulunmadığından, yetiştirilen ürünlerin mahiyetine ulaşamamaktadır.

1.3.4. Bâd-ı Hevâ ve Cürm ve Cinayet ve Resm-i Arusane ve Tapu-yı Zemin

Farsça bâd (rüzgâr) ve Arapça hevâ (hava) kelimelerinden meydana gelen bir tamlamadır. Bâd-ı hevâ, bedavaya (karşılıksız) anlamına gelmektedir. Osmanlıda bir maliye terimi olarak, tahsil zamanı belli olmayan (zuhurata bağlı) bazı vergileri ifade etmek için kullanılmıştır. Ayrıca bunun yerine tahrir defterlerinde aynı anlamı ifade eden ve Arapça olan tayyârât kelimesi de kullanılmaktadır¹⁸¹. Bâd-ı hevâ birçok verginin üst başlığı olmanın yanı sıra Resm-i Arus, Cürm ve Cinayet, Niyabet, Resm-i Tapu, Resm-i Zemin, Yave, Abd-i Abık, Kenizek, Adet-i Deştbanı vb. isimleri de bulunmaktadır¹⁸².

Bu vergiler rüsum-ı örfiyenin tekâlif-i örfiye kısmında yer alarak tahsil edilen bölgenin kanun ve geleneğine göre her yıl nakdi olarak sahib-i arz tarafından toplanmaktadır¹⁸³. Ancak bu vergilerin kaynağı örfi olmasına rağmen verasetle ilgili vergiler bunların içine girdiğinde şer'î vergi vasfını da kazanmaktadır¹⁸⁴. Ayrıca bu vergileri serbest tımarlarda, tımar sahipleri tamamını tasarruf ederken serbest olmayan tımarlarda ise tımar sahipleri yarısını ve diğer yarısını da subaşı veya sancakbeyi almaktadır¹⁸⁵.

Cürm ve Cinayet Resmi: Kısaca cerime de denilmekte olan bu vergi¹⁸⁶, tımar usulünün yürürlükte olduğu zamanlarda, tımarın kapsamında olan topraklarda yaşayanların işledikleri suç ve cinayet üzerine tımar sahiplerinin ceza karşılığında aldıkları parayı ifade etmektedir¹⁸⁷. Osmanlı ceza hukukuna göre suçlular işledikleri suçun derecesi ve mali güçlerine göre para cezası ödeme mecburiyetindeydiler¹⁸⁸. Bunun için de kadı tarafından yargılanmaları gerekiyordu. Halk arasında oluşan her türlü kavga, adam öldürme ve zina

¹⁸⁰ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, çev: Emine Sonnur Özcan, (Ankara: Doğubatı Yayınları, 2010), 72.

¹⁸¹ Halil Sahillioğlu, "Bâd-ı Hevâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 416-418.

¹⁸² Taşkın, "Rüsûm-ı Örfiye", 67.

¹⁸³ Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, "Bâd-ı hevâ", md., 45.

¹⁸⁴ Sahillioğlu, "Bâd-ı Hevâ", 416-418.

¹⁸⁵ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, "Bâd-ı hevâ", md., 76.

¹⁸⁶ DüNDAR, "Kıbrıs Beylerbeyliği", 269.

¹⁸⁷ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, "Cürüm ve Cinayet Resmi", md., 318.

¹⁸⁸ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, "Cürüm ve Cinayet Resmi", md., 156.

gibi suçların oluşturduğu olayların tümü Cürm ve Cinayet kapsamına girmektedir¹⁸⁹. Kaynağı örfi olan bu vergi bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir¹⁹⁰. Örneğin Aydın sancağında serbest olmayan tımarların cürm ve cinayetlerin tümü sancak beyi tarafından alınmaktayken, padişah hassı olan yerlerde bu verginin hassa adına alındığı ifade edilmektedir¹⁹¹.

Resm-i Arusâne: Arapça kökenli olan arûs¹⁹² kelimesinin anlamı gelin demek olup çoğuluna ise arûsan denilmektedir. Osmanlı kanunnamelerinde ve tahrir defterlerinde “*resm-i arûs*”, “*arûsiyye*”, “*arûsâne*” ve “*gerdek resmi*”¹⁹³ gibi isimlerle kaydedilen bu vergi, zuhurata bağlı olarak bâd-ı hevâ gurubuna girer¹⁹⁴. Serbest tımar sahiplerinin, evlenen bekar kızlardan veya dul kadınlardan aldığı bir çeşit vergidir. Buna göre bekar kızdan 60, dul kadından ise 30 akçe olarak alınmaktadır. Resm-i Arusâne, genel olarak evlenmenin gerçekleştiği yerin sipahisi tarafından alınmıştır¹⁹⁵. Ancak Tımar sahipleri ile kale askerlerinin kızları evlendikleri zaman bu vergi, beylerbeyleri tarafından alınmaktadır¹⁹⁶.

Tapu-yı Zemin: Mülkiyeti devlete ait olan araziden çiftlik tasarruf eden reayanın, bir defaya mahsus olmak üzere ödediği bir çeşit vergidir. Tapu resmi olarak adlandırılan ve çoğu kez arazinin bir yıllık mahsulâtının kıymeti olarak belirlenmiş olan bu vergi zuhurata bağlı olduğu için bâd-ı hevâ gurubunda yer almıştır¹⁹⁷. Peşin olarak alınan bu vergi âla 50, evsat 40 veya 30, edna yerden ise 20 akçe olarak alınmıştır¹⁹⁸. Tapu resmi ödeyen reaya ölünceye kadar çiftliği tasarruf etme hakkına sahiptir. Öldüğü zaman tasarruf hakkı oğluna intikal eder ve bu durumda oğlu sipahiye tekrar bir tapu resmi ödemezdi. Fakat ölen raiyyetin oğlu yoksa çiftlik kardeşine verilir ve tapu resmi alınır. Ancak ölen kişinin oğlu ya da kardeşi yoksa çiftliğin tasarruf hakkı kızı veya karısına veyahut amcalarına

¹⁸⁹ Taşkın, “Rûsûm-ı Örfiye”, 67.

¹⁹⁰ Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, “Cürüm ve Cinayet Resmi”, md., 105.

¹⁹¹ Yusuf Halaçoğlu, “Cürüm ü Cinayet Resmi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 8 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 138-139.

¹⁹² Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, “Arûs”, md., 44.

¹⁹³ İhtisâb Rûsûmu'nun bir parçası olarak Gerdek Resmi (Resm-i Ruhsatiyye) sadece evlenen Gayrimüslimlerden tahsil edilirdi. Müslüman ahali bu vergiyi ödemiordu. Genel olarak 1828 yılından itibaren uygulamaya konulan söz konusu vergi 1846 yılında kaldırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Demiryürek, “Bir İhtisâb Resmi Çeşidi: Gerdek Resmi veya Resm-i Ruhsatiyye”, *Kebikeç Dergisi*, sy. 37, (2014), 214-132.

¹⁹⁴ Halil Sahillioğlu “Arûs Resmi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 3 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 422-423.

¹⁹⁵ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, “Arûs Resmi”, md., 50.

¹⁹⁶ Taşkın, “Rûsûm-ı Örfiye”, 68.

¹⁹⁷ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, “Tapu Resmi”, md., 667.

¹⁹⁸ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, “Tapu Resmi”, md., 31.

geçerdi¹⁹⁹.1572 tarihli Kıbrıs tahrir defterine göre Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köyle-
rinden de bâd-ı hevâ gurubuna giren bu vergilerin alındığı görülmektedir. Ancak hangi
vergiden ne kadar alındığı defterde belirtilmemiştir. Sadece köyün adı ve vergilerden alı-
nan toplam akçe verilmiştir. Buna göre Yerolakko²⁰⁰ 47, Ayvasıl²⁰¹ 65 ve Timbu²⁰² kö-
yünden ise 93 olmak üzere toplam 205 akçe tahsil edilmiştir.

1.3.5. Mahsûl-i Beytü'l Mâl ve Mâl-ı Gayb ve Mâl-ı Mefkûd ve Yave ve Kaçgun ve Mürdegane Resimleri

Beytülmal, Mâl-i Gâib ve Mâl-i Mefkûd: Bu vergi çeşidi daha çok miras hukuku
ile ilgilidir. Mirasçısı bilinmeyen tereke beytûlmalden sayılır ve beytülmal mukataası
mültezimleri, vâris üç aya kadar ortaya çıkmazsa vaside tutulan mirasa hazine adına el
koyarak hazineye aktarır. Ancak söz konusu kişi mirasçı olduğunu ispatlarsa bu malı tek-
rardan almaya hak kazanırdı. Mirasçı ülke içinde olduğu zaman tereke mâl-i gâib sayılır-
ken, mirasçı başka ülkede olup yeri bilinmezse bu kez mâl-i mefkûd hükmüne girmektedir.
Bu üç çeşit miras, bulunduğu yer ve tutara göre 10.000 akçeden az veya çok olması
durumunda işlem yapılmaktaydı²⁰³.

Resmi Yave: Sahipsiz olarak bulunan hayvanlardan alınan vergiyi ifade etmek
için kullanılan bir tabirdir. Buna göre başıboş gezen ve sahipsiz olan hayvanların bulun-
ması durumunda yakalanıp devlet yetkililerine teslim edilir²⁰⁴. Eğer ziyan yapmışsa tuta-
nak tutulur ve Kadının ilanından sonra sahibi çıkmadığı durumda söz konusu hayvan sa-
tılarak ziyarı, masrafı, dellaliye ücreti çıkartılıp geri kalanı ise hazineye aktarılırdı²⁰⁵.

Kaçgûn Resmi: Başıboş bırakılan ve bir ay süreyle bekletildikten sonra sahibi çık-
mayan hayvan için kullanılır. Hayvanı bulan kişiye mal edilir ve kendisinden resm-i kaç-
gûn adında vergi alınır. Eğer bu bir aylık süre içerisinde sahibi çıkarsa teslim edilir ve
sahibinden resmi yava ismiyle bir miktar vergi alınır²⁰⁶. Ancak bu verginin kapsamına
sadece hayvanlar girmiyordu. Bunun yanında sahibinden kaçan köle ve cariyelerin muş-
tuluğu da bu vergi dahilindedir²⁰⁷. 1572 tarihli Kıbrıs tahrir defterine göre Yerolakko,

¹⁹⁹ Taşkın, "Rüsûm-ı Örfiye", 68.

²⁰⁰ TKGM. KKA. 64, Vrk. 32.

²⁰¹ TKGM. KKA. 64, Vrk. 30.

²⁰² TKGM. KKA. 64, Vrk. 39.

²⁰³ Sahillioğlu, "Bâd-ı Hevâ", 416-418.

²⁰⁴ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, "Yave Resmi", md., 726.

²⁰⁵ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, "Yave Resmi", md., 607.

²⁰⁶ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, "Resm-i Kaçgun", md., 563.

²⁰⁷ Kazıcı, *Osmanlı Vergi Sistemi*, 145.

Ayvasıl ve Timbu köylerinden alınan Mahsûl-i Beytü'l Mal ve Mal-ı Gayb ve Mal-ı Mefkûd ve Yave ve Kaçgun ve Mürdegane Resimleri şu şekildedir. Buna göre Yerolakko²⁰⁸ 25, Ayvasıl²⁰⁹ 49 ve Timbu²¹⁰ ise 75 olmak üzere toplamda 149 akçelik bir vergi tahsil edilmiştir.

1.4. TARIMSAL ÜRÜNLER

1.4.1. Hınta (Buğday), Şa'ir (Arpa), Burçak ve Keten

Üç kıta üzerinde geniş bir coğrafyaya yayılan Osmanlı İmparatorluğu, birçok ürünün yetiştirilmesi açısından oldukça elverişli bir arazi yapısı ve iklim özelliklerine sahipti. Osmanlı Devleti tarımını yaptığı bütün ürünlerden belli kurallara göre çeşitli şekillerde vergi almaktaydı. Osmanlı zirai yapısı içerisinde en önemlilerini teşkil eden buğday ve arpa olan hububat ürünleridir. Tahrir defterlerinde köylerin bu vergi kalemini teşkil eden el-mahsul bölümünde hem çeşit hem de alınmış olan vergi miktarları kaydedilmiştir. Neredeyse Kıbrıs'ın bütün köylerinde bu iki ürün yetiştirilmiştir. Yetiştirilen bu ürünlerden devlet tarafından 1/5 oranında harac-ı mukassemesin alınmıştır. Aynı olarak alınan bu vergi “kile”²¹¹ ile hesaplandıktan sonra bazen nakdi olarak alınabilmekteydi²¹². Kıbrıs Kanunnamesinde bu ürünlerin akçe ve birim bazından belirtildiği şekli aşağıdaki gibidir.

Tablo 1.2: 1572 Yılı Tarihli Kıbrıs Mufassal Defterinde Geçen Ürünlerin Fiyatları.

Ürün Adı	Keyl (Kile)	Demet	Akçe
Hınta (Buğday)	1		12
Şa'ir (Arpa)	1		6
Burçak	1		6
Keten		1	2

²⁰⁸ TKGM. KKA. 64, Vrk. 32.

²⁰⁹ TKGM. KKA. 64, Vrk. 30.

²¹⁰ TKGM. KKA. 64, Vrk. 39.

²¹¹ Arapçada keyl ölçmek/ölçek anlamına gelir. Aynı kökten türeyen kile de yine ölçek demektir. Ârâmîce'deki karşılığı keylâ olan kelime Farsça 'ya kile, keyle, keyli, Türkçeye kile şeklinde girmiştir. Osmanlı Devleti'nin resmî ölçeği olan ve Akdeniz tüccarının “kilo de Constantinople” şeklinde sözünü ettiği İstanbul kilesi XVI. yüzyılda 20 okka, yani 25,658 kg. Buğday ve un, 23,093 kg. Arpa alırdı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cengiz Kallek, “Keyl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 25, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 568-571.

²¹² Dündar, “Kıbrıs Beylerbeyliği”, 226.

Hınta (Buğday): Arapça kökenli bir kelime olan hınta buğday demek olup, Osmanlı kaynaklarında Farsça bir kelime olan “*kendüm*” şeklinde de geçmektedir²¹³. Osmanlı devletinde halkın temel gıda maddesi olmasının yanı sıra ordunun iaşesinde de önemli olup üretimi devletçe teşvik edilmiş başlıca hububat ürünüdür²¹⁴.

Şa’ir (Arpa): Tahrir defterlerinde şa’ir olarak kaydedilen arpa buğdaydan sonra Osmanlı Devleti’nde en çok ekimi yapılan üründür. At yemi olarak kullanıldığı için ordu iaşesinde stratejik bir öneme sahiptir²¹⁵.

Burçak: Genellikle ilkbahar aylarında ekimi yapılan ve taneleri mercimeğe benzeyen hayvan yemi olarak kullanılan bir çeşit bitkidir. Ayrıca saman gibi kaba yem kaynaklarının değerini arttırmak için de kullanılmaktadır²¹⁶.

Keten: Yıllık otsu bitkilerden olan keten, ılıman iklimlerde yetişen ve mavi renkte çiçek açan dokuma sanayisinde kullanılan bir çeşit bitkidir. Ketenin çabuk kuruma ve nem tutma özelliği nedeniyle ince lifleri dokumada, kaba lifleri ise sicim, halat, çuval vb. şeyler için kullanılmaktadır. Ayrıca keten tohumu çeşitli ilaçların yapımında ve yemeklerde yağ olarak kullanılır²¹⁷.

1572 Kıbrıs tahririne göre Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinde de yetiştirilen bu ürünlerden vergi alındığı görülmektedir. Buna göre Yerolakko’dan Hınta 85 keyl = 1020, şa’ir 80 keyl = 480 ve burçak 3 keyl = 18 akçe hesabıyla vergi alınmıştır. Ayvasıl köyünde hınta 240 keyl = 2880, şa’ir 175 keyl = 1050 akçe değerinde vergi alınmıştır. Timbu köyünde ise hınta 175 keyl = 2100, şa’ir 250 keyl = 1500 ve burçak 5.5 keyl = 33 akçe değerinde vergi tahsil edilmiştir. Ekimi yapılan bir diğer ürün ise keten bitkisidir. Bu bitkinin yalnızca Yerolakko ve Timbu köylerinde yetiştirildiği görülmektedir. Yerolakko’da 7 demet 14 ve Timbu’da ise 10 demet 20 akçe hesabıyla vergi alınmıştır. 64 nolu 1572 tarihli Kıbrıs mufassal defterine göre Yerolaakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinden alınan vergilerin miktar ve mahiyetinin ayrıntılı tablosu aşağıdaki gibidir.

²¹³ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, “Kendüm Köfte”, md., 242.

²¹⁴ Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, “Hınta”, md., 318.

²¹⁵ Ünal, “Şa’ir”, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 634.

²¹⁶ Durmuş Volkan Karaboğa, “Klasik Dönem Osmanlı Devleti’nde Tarım”, (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2010), 96.

²¹⁷ Karaboğa, “Klasik Dönem Osmanlı Devleti’nde Tarım”, 104.

Tablo 1.3: Yerolakko Köyünden Alınan Vergiler.

İспенçe Nefer 23 690 Akçe	Hınta Keyl 85 990 Akçe	Şair Keyl 80 580 Akçe	Burçak Keyl 3 18 Akçe	Ketan Demet 7 14 Akçe
Adet-i Ağnam 150	Bidat-i Henazir 45	Mahsül-i meyhane Fi sene 40	Adet-i Deştbanı 23	
Mahsül-i beytülmâl ve mâl-ı gayb ve mâl-ı mefkûd ve yave ve kaçgun ve mürdegânî 25		Bâd-ı hevâ ve cürm ve cinayet ve resm-i arusâne ve tapu-yı zemin 47		
Yekûn 2637 akçe				

Tablo 1.4: Ayvasıl Köyünden Alınan Vergiler.

İспенçe Nefer 21 630 akçe	Hınta Keyl 240 2880 akçe	Şair Keyl 175 1050 akçe	Adet-i Ağnam 250	Adet-i Deştbanı 21
Bidat-ı Henazir 35	Mahsül-i beytülmâl ve mâl-ı gayb ve mâl-ı mefkûd ve yave ve kaçgun ve mürdegânî 49		Bâd-ı hevâ ve cürm ve cinayet ve resm-i arusâne ve tapu-yı zemin 65	
Yekûn 4,980				

Tablo 1.5: Timbu Köyünden Alınan Vergiler.

İспенçe Nefer 26 780 Akçe	Hınta Keyl 175 2100 Akçe	Şair Keyl 250 1500 Akçe	Burçak Keyl 5,5 33 Akçe	Ketan Demet 10 20 Akçe
Resm-i Kevvare 55	Adet-i Ağnam 1000	Bidat-i Henazir 45	Resm-i Meyve 250	Mahsül-i meyhane Fi sene 90
Mahsül-i beytülmâl ve mâl-ı gayb ve mâl-ı mefkûd ve yave ve kaçgun ve mürdegânî 75		Bâd-ı hevâ ve cürm ve cinayet ve resm-i arusâne ve tapu-yı zemin 93		
Yekûn 6,041				

Tablolardaki bilgilere bakıldığında her üç köyden toplamda 13.658 akçe tutarında bir vergi tahsilatı yapılmıştır. Bunun 2100 akçesi ispence, 6000 akçesi hınta, 3033'ü şa'ir, 1400 akçesi ağnam ve geri kalanını ise diğer vergiler oluşturmaktadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki defter üzerinde yapılan inceleme sonucunda kâtip tarafından verilen bilgilerin zaman zaman sıkıntılı olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin Yerolakko köyünde yekûn olarak belirtilen toplam akçe 2705'tir. Ancak köyün incelenmesi sonucunda elde edilen yekûn yani toplam akçe 2637'dir. Bu karmaşıklığın oluşma sebebi ise hınta ve şa'ir ürünlerinin yanlış hesaplanmasıdır. 85 keyl olarak verilen hınta 990 akçelik bir tutar şeklinde hesaplanmıştır. Bu da 1 keyl = 11.6 akçe oluyor ki bu yanlıştır. Dolayısıyla kanunnameye 1 keyl = 12 akçe olarak belirtilmiş ve bu durumda 85 keyl = 1020 akçedir. Bir diğeri olan

şar ise 80 keyl 580 akçe olarak hesaplanmıştır. Burada da 1 keyl = 7.25'tir. Deftere göre elde edilen bu sonuç da yanlıştır. Kanunnamede şar 1 keyl = 6 akçe olarak verilmiştir. Dolayısıyla 80 keyl = 480 akçelik bir tutara denk gelmektedir.

Ayvasıl köyünde ise yekûn yani tüm ürünlerin toplamı 5760 akçe olarak verilmiş ancak inceleme sonucunda bütün verilerin toplamı 4980 akçedir. Burada 780 akçe kadar bir açık söz konusudur ki ürünlerin hesaplanma noktasında yukarıda verilen şekliyle herhangi bir hata yoktur. Dolayısıyla bu yanlıştın bir kalem hatası sonucu olma ihtimali yüksektir. Fakat defter geneli yapılan incelemede aynı hataların birçok kez tekrarlandığı görülmektedir²¹⁸.

---

²¹⁸ TKGM. KKA. 64.

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS'IN FETHİNDEN SONRA 1572-1878 YILLARI ARASINDA YEROLAKKO, AYVASIL VE TİMBU KÖYLERİNİN TAHMİNİ NÜFUS ANALİZİ

2.1. KIBRIS TÜRKLERİNİN KÖKENİ

2.1.1. Sürgün

Osmanlı devlet geleneğine göre fethedilen bir yerin tahrir edilmesi kadar önemli bir diğer konu ise iskân ve kolonizasyon metodudur. Bundaki amaç ise fetih sonucu harap olan yerlerin şenlendirilmesi, büyük askeri yollar üzerinde devletin güvenliğini ve geleceğini güvence altına almak istenmesidir. Ayrıca bu yeni yerler imara açılarak topraksız ve işsiz olanlara birçok olanak sağlanmıştır²¹⁹. Dolayısıyla Osmanlının kuruluşundan itibaren sürgün adı altında çoğunlukla yeni fethedilmiş yerlerde iskân ve kolonizasyon politikası yürütülmekteydi. Bu uygulamayla merkezi otoriteyi güçlendirmek ve devletin gücünü kalıcı bir şekilde hissettirmek amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra devlete karşı oluşabilecek siyasi faaliyetleri önlemek adına Anadolu'daki aşiretler parçalanarak yeni fethedilen Rumeli ve Balkanlar'ın uc bölgelerine yerleştirilmiştir²²⁰. Daha sonraki dönemlerde aşiret beyleri ve göçebelerin dışında Anadolu'daki şehirli veya çiftçi halktan ailelerde sürgün yoluyla Rumeli ve diğer bölgelere yerleştirilmişlerdir. Örneğin XVI. Yüzyılın başlarına ait tahrir defterlerinden Silistre sancağının Pravadi kazasına Anadolu'dan 1025 hane sürgün yoluyla göç ettirilmiştir²²¹.

Bütün bu uygulamalar siyasi, iktisadi ve askeri amaçla olabileceği gibi dini ve sosyal boyutlarını da düşünmek mümkündür. Yerleştirilen bu unsurlar vasıtasıyla Türk kültürü, gelenek-görenekleri, dini ideolojisi, yaşam biçimi, sanat, mesleki zanaat vs. doğrudan ya da dolaylı bir şekilde gidilen bölgedeki mevcut kitle üzerinde etkili olabiliyordu. Dolayısıyla bu etkileşim sonucunda söz konusu yerlerde kozmopolit bir yapı ile birlikte

---

²¹⁹ Ö. Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Çiftçi Sınıfların Hukuki Statüsü", *Türkiye'de Toprak Me-selesi, Toplu Eserler 1*, (İstanbul: Gözlem Yayınları, 1980), 743-744.

²²⁰ Ö. Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve Kolonizasyon Metodu olarak sürgünler", *İktisat Fakültesi Mecmuası XIII*, 56-79, 214; Abdullah Acehan, "Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 1/5*, (2008), 16-17; Turan Gökçe, "1572 Yılında İç-el Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı: n, 1-78*, (1997), 4; Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, 107.

²²¹ Barkan, "Bir İskân ve Kanalizasyon Metodu Olarak Sürgünler", 225.

karma bir kültür meydana gelebiliyordu. Örneğin Kıbrıs adası gibi Neolitik dönemden beri yerleşime açılmış bir bölgenin, bulunduğu konum itibarıyla değişik medeniyetleri bünyesinde barındırması açısından bir kültür veya medeniyetler beşiği olarak düşünülebilir. Ada, tarihi boyunca çeşitli devletler tarafından ele geçirilmiş ve bu sebeple sürekli göç alarak her dinden, dilden, ırktan ve mezhepten insanlara ev sahipliği yapmıştır.

1572 yılına geldiğimizde Sultan II. Selim tarafından adanın fethiyle beraber Anadolu, Karaman, Rum, Zülkadiriye kadılarına 13 Cemaziyülevvel 980 (21 Eylül 1572) tarihli sürgün hükmü ve bu hükmün birer sureti İç-il, Bozok, Alâiyye ve Teke’de bulunan kadılarına gönderilerek Kıbrıs Adasına her on haneden bir hane olacak şekilde göçmen nakli için sürgün emri verilmiştir²²².

Üç kısımdan oluşan bu sürgün hükmünün ilk kısmında, Kıbrıs Adası’nda ılıman bir iklimin hâkim olması nedeniyle bağ, bahçe, şeker kamışı ziraatına elverişli ve verimli bir toprak yapısına sahip olduğu belirtilmiştir. Kıbrıs’a gelecek göçmenlerin her türlü vergiden iki yıl boyunca muaf tutulacağı ve kaleler inşa edilerek, dışarıdan gelecek saldırılara karşı güvenliğin sağlanacağı yönünde teminat verilmiş ve de gönüllü gitmek isteyenler teşvik edilmiştir. İkinci kısmında Kıbrıs’a gönderilmek için seçilen bu kişilerin ziraat için toprağı olmayan, yerlerinden göç edip şehir ve kasabalara yerleşen evsiz barksız kişiler, aralarında mal ve mülk davaları olanlar, sanatkâr ile zanaatkar olan bu kimselerin, mal, mülk ve hayvanlarıyla beraber, adaya gönderilmeleri istenmiştir²²³. Son kısmında ise kadınlara talimat verilerek bu hükme uymayanların, cezalandırılacağı, iki yıl boyunca hasat (öşür) alınmayacağı ve her türlü vergiden muaf tutulacağı her tarafa bildirilmesi istenmiştir.

İskân yazımından sorumlu kişinin adaletli davranması, kişi veya toplulukların korunması, Adaya giden kişilerin Kıbrıslı idareciler tarafından uygun yerlere yerleştirilmesi ve kendilerine her türlü yardımın yapılacağı gibi açıklamaların neticesinde Karaman Eyaletine bağlı Aksaray, Akdağ, Akşehir, Andugu, Beyşehir, Bozok, Bor, Develikarahisar, Koçhisar, Ilgın, İshaklı Niğde, Seydişehir, Ürgüb, bölgelerinden olmak üzere Kıbrıs’a

---

²²² Barkan, *Türkiye’de Toprak Meselesi*, 744-745; Ö. Lütfi Barkan, “Bir İskân ve Kanalizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, 548.

²²³ Recep Dündar ve Mesut Aydın, “Karaman Eyaleti Niğde Kazasından Kıbrıs’a Göçürülen Aileler”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)* 47, (2012), 226; Barkan, “Bir İskân ve Kanalizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, 553.

aileler gönderilmiştir²²⁴. Kıbrıs'a sürgün edilenler sadece Karaman eyaletiyle sınırlı değildir. Aynı zamanda İç-el sancağına bağlı Ermenek, Mamuriye, Selendi, Gülnar, Mud ve Silifke kazalarından toplamda 6725 haneden 672 hane adaya sürülmüştür²²⁵.

Tablo 2.1: Kıbrıs'a Sürülen Hane Sayısı ve Kazaların İsimleri.

Bulunduğu Bölge	Hane Sayısı	Bulunduğu Bölge	Hane Sayısı
Aksaray	225	Mamuriye	61
Akşehir	130	Selendi	49
Beyşehir	262	Gülnar	134
Andugu	145	Mud	173
Bor	69	Silifke	251
Develikarahisar	197	Ilgın	48
Niğde	172	İshaklı	87
Seydişehir	202	Koçhisar	88
Ürgüp	64	Ermenek	54
Toplam sayı: 2361			

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere devletin birçok bölgesinden haneler gönderilmiştir²²⁶. Daha sonra sürgün faaliyetleri devam etmiştir. Akdağ'dan 84 ve Bozok'tan 134 olmak üzere 218 hane, göçmen nakli yapılmıştır²²⁷. Ancak Ö. Lütfi Barkan bu hane sayısı hakkında 5720 rakamını verirken net olarak kaç hanenin gönderildiği tam bilinmemektedir. Bunların arasında, çiftçi, terzi, bakkal, başmakçı (ayakkabıcı), başçı, mumcu, semerci, takyeci, kemhacı (kumaşçı), mutaf (keçi kılı yünden dokuma yapan kimse), kazaz (ipekçi), aşçı, demirci, nalbant, debbağ (derici), dülger (kaba ağaç işi yapan kişi),

²²⁴ Mehmet Akif Erdoğan-Yusuf Halaçoğlu, "Kıbrıs'ın Alınmasından Sonra Ada'ya Yapılan İskanlar ve Kıbrıs Türklerinin Menşei", *Rauf Denктаş'a Armağan*, Ed. Yakan Cumalıoğlu ve Erol Cihangir, (Ankara: Turan Kültür Yayınlar, 2000), 210; Turan Gökçe, "1572-73 Yıllarında Kıbrıs'ta İskân Edilmek Üzere Karaman ve Rûm Vilâyetlerinden Sürülen Aileler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sy. IH, (1999), 12.

²²⁵ Turan Gökçe, "1572 Yılında İç-el Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sy. n, (1997), 3-4.

²²⁶ Gökçe, "1572 Yılında İç-el Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler", 4.

²²⁷ Cengiz Orhunlu, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, (Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları 1971), 95.

taşı, kuyumcu, imam, eskici, boyacı, çilingir, tellak, tüfekçi ve kazancı gibi sanat ve zanaat ehli kimselerin de gönderildiğini belirtmiştir²²⁸.

Adaya daha sonraki süreçlerde de sürgün faaliyetleri devam etmiş ama bu sürgünler daha çok anlaşmazlık durumlarında, cezai ve 17. Yüzyılın yarısından sonra ve 18. Yüzyılda, başkaldıran emir dinlemeyen yerleşik halka zarar veren aşiretlerin sürülmesiyle olmuştur. Örneğin 1702 yılında Bor, Niğde, Ereğli ve Ürgüp'te yaptıkları haydutluk, soygun gibi faaliyetlerin sonucunda sürülmeleri kararlaştırılan Göngüdü, Delili ve Kırıntılı cemaatlerinin Kıbrıs'a gönderilmeleri için Kıbrıs valisi Vezir Osman Paşa'ya talimat verilmiştir. Aynı şekilde yerleşik ahalinin ekinlerine zarar verdikleri, kanunlara uymadıkları gerekçesiyle 1713 yılında Kıbrıs'a sürülen İç-il Türkmenlerinden Kara Hacılı, Eski Yörük, Kiselioğlu (Ketişoğlu), Şeyhlü, Sendil, Patralı, Sokaklı, Gediklü, Toslaklı, Cerid, Saçıkara ve Şamlu cemaatleri buna örnek gösterilebilir²²⁹. Hüküm metninde geçen bir diğer önemli konu ise adaya gönderilecek ailelerin taşınmaz mallarının satılıp parsının sahiplerine verilmesidir. Böylece asıl yurtlarıyla olan bağlantıları kopararak, gittikleri yere daha çabuk adapte olmaları ve geri dönme durumları ortadan kaldırılacaktır²³⁰. Sonuç olarak Osmanlı Devleti tarafından 1572 yılından sonra gerçekleştirilen bu uygulamayla gerek adanın demografik yapısında ve gerekse sosyo-ekonomik açıdan büyük değişiklikler meydana gelmiştir.

2.2. ARŞİV BELGELERİNE GÖRE YEROLAKKO, AYVASIL VE TİMBU KÖYLERİNİN DEOGRAFİK YAPISI (1572-1853)

2.2.1. Nüfus

Osmanlı Devleti 1572 yılında Kıbrıs Adası'nı fethetmesiyle başlatmış olduğu tahrir neticesinde Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köyü hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Bilindiği üzere Osmanlı devlet anlayışına göre fethedilen bir yerin öncelikle tahriri yapılır ve ardından iskân ve kolonizasyon metodu uygulanırdı. Yukarıda da söz ettiğimiz gibi

---

²²⁸ Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi*, 745; M. Akif Erdoğan, "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü (1570-1571)", *Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, (Gazi Magosa: Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları Nu: 8, 1991), 48.

²²⁹ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991), 141.

²³⁰ Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta Yaşanan İskân Politikası", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Ed. A. Ahmet Beyoğlu-Erhan Afyoncu, (İstanbul: TATAV Yayınları, 2001), 42.

Kıbrıs Adası'nda da fetihten sonra tahriri tamamlanıp adaya sürgün adı altında iskân faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bundaki amaç ise savaştan sonra harap olan adayı şenlendirip savaş esnasında Kıbrıs'ı terk eden yerli halkın boş bıraktığı yerleri yeniden canlandırmaktır. Örneğin 1572 tarihli Kıbrıs tahriri sonucunda 959 köyden 49'u, 113 mezradan 18'inin tamamen boş olduğu²³¹ ve diğer bir veriye göre ise Masarea ve Mazoto bölgesinde 76 köyün tamamında kimsenin yaşamadığı tespit edilmiştir²³². Aynı şekilde Kıbrıs'ın birçok yeri boş durumdaydı ve buralara göçmenler getirilerek yerleştirilmiştir. Böylece boş olan yerler imara açılarak hem ekonomik hem de sosyal açıdan bir kazanım elde edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada adı geçen köylerde göçmen nakillerinin olduğu görülmektedir²³³.

Hane kelimesi, Farsçadan Türkçeye geçmiş, sözlük anlamı ev, bina, ikametgâh, aile, hanım, gibi birçok anlamda kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfus meseleleri veya tapu tahrir defterleri konusunda çalışanlar için bir hanenin kaç kişiden meydana geldiği henüz tam olarak çözümlenememiş ve hala tartışılmakta olan bir deyimdir²³⁴. Halil İnalçık, hane deyimini için bir çatı altında yaşayan herkesi değil de bağımsız bir gelir kaynağına sahip olan evli çiftleri ifade ettiğini belirtmiştir. Ayrıca baba evinde oturan bağımsız bir gelir kaynağına sahip erkek evladın da bir hane olabileceğini söyleyerek hane halkını 5 birey olarak hesaplamıştır²³⁵. Ancak ilk kez Ömer Lütfi Barkan hane miktarı konusunda 5 rakamını vermiş ve bu rakamın kesin bir veri olmadığını da açıkça belirtmiştir²³⁶. 5 kat sayısı olarak kullanılan çarpan son zamanlarda ele alınan çalışmalarda tercih edilmemektedir. Yapılan araştırmalarda bir gerçek hanenin 3.5 bireyden meydana

²³¹ Dündar, "Kıbrıs Beylerbeyliği", 369.

²³² Halil İnalçık, "The Ottoman And Administration in Cyprus After The Conquest", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, (14-19 Nisan 1969), Türk Heyeti Tebliğleri*, (Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1971), 61; Orhunlu, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)", 93.

²³³ TŞR. KB. d. 40, 68-69-95.

²³⁴ Nejat Göyünç, "Hane Deyimi Hakkında", 332, erişim tarihi: 15 Ocak 2020, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutarikh/issue/9604/119885>.

²³⁵ Halil İnalçık, *Seçme Eserler XII, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*, 1, çev: Halil Berktaş, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 21-22; Bkz. Mübahat S. Küçüköğlü, "1830 Nüfus Sayımına Göre Menteşe Sancağında Hane Nüfusu" *Osmanlı Araştırmaları XXIII*, İstanbul, 2003, 76.

²³⁶ Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", 12, erişim tarihi: 10 Aralık 2019, <http://www.academia.edu/>; Bkz. Kemal Çiçek, "Osmanlı Tahrir Defterlerinin Kullanımında Görülen Bazı Problemler ve Metod Arayışları", 46-47, erişim tarihi: 3 Ocak 2020: https://www.academia.edu/35611008/osmanli%20tahrir_defterlerinin_kullan%C4%B1m%C4%B1nda_g%C3%B6r%C3%BClen_baz%C4%B1_problemler_makalesi.pdf.

geldiği varsayımdır²³⁷. Bunun yanında Josiah C. Russell 3.5, M. A. Cook 4.5, M. Mehdî İlhan 5.5, Bernard Lewis 5.8 ve Faruk Sümer 7 sayısını vererek hane kat sayısı hakkında farklı rakamlar ileri sürmüşlerdir²³⁸.

Fakat hane sayısı bölgeden bölgeye, yöreden yöreye, aynı kazaya bağlı köylerde, dini yapı ve yıllara göre değişiklik gösterebilir²³⁹. Örneğin Bruce McGowan, XVI. yüzyılın ikinci yarısında Semendire sancağında 3,57, Segedin’de 4,59, D’Ula’da 5,26, Sirem’de 6 katsayısını vermektedir. Yine Josiah C. Russell, XVI. yüzyılda İspanya Araplarının durumunu göz önünde bulundurarak Barkan’ın 5 kat sayısını kabullenmekte, ancak Venedik kaynaklarına dayanarak Osmanlı tebaasındaki Hristiyan veya Yahudi erkek kesimin on iki-on dört yaşından itibaren haraç ödemeye başlamaları gerekçesiyle 3,5 rakamını vermektedir²⁴⁰.

Bruce McGowan’ın Sirem için verdiği 6 kat sayısını Rıfat Özdemir de Antakya’nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1709-1860) adlı çalışmasında vermektedir. Özdemir’e göre bir gerçek hane anne, baba ve dört çocuk olmak üzere toplamda 6 bireyden meydana gelmiştir. Bu 6 kat sayısının mevcut hane miktarıyla çarparak gerçek nüfusun tespitinde bulunabileceğini ileri sürmüştür²⁴¹.

16. yüzyıla ait belgelerde, özellikle tahrir defterlerindeki hane, aileye karşılık kullanılmışsa da buradaki hane bir vergi hanesidir. Defterlerde vergi mükellefi olarak gösterilen ve isim listelerinde de dönem görülen vergi mükellefi, çift resmi ödeyen bir baba ile mücerret oğlu veya vergi mükellefi kardeşi ayrı ayrı yazılmıştır. Bunlar ayrı yazılmışsa da genelde tek bir evde kalmış oldukları kuvvetle muhtemeldir. XIX. Yüzyıla ait belgelerde ise hane deyimi ile gerçek aile kastedilmiştir²⁴². Bu çalışmada adı geçen köylerdeki hane mevcudiyetinin kaç kişiye karşılık geldiği eldeki verilerden hareketle tespit edilmeye çalışılacaktır. Öncelikle Ö. L Berkan’ın 5 kat sayısı göz önünde bulundurularak tahmini bir nüfus hesaplanmasına gidilecektir

²³⁷ Linda T. Darling, *Gelir Artışı ve Kanuna Uygunluk: Osmanlı İmparatorluğu’nda Vergi Toplanması ve Maliye Yönetimi 1560-1660*, çev: Adnan Tonguç, (İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2019), 134.

²³⁸ Nejat Göyünç, “Hane”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 15, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 552-553.

²³⁹ Kütükoğlu, “1830 Nüfus Sayımına Göre Menteşe”, 79; Bkz. Nejat Göyünç, “Hane Deyimi Hakkında”, 35-45.

²⁴⁰ Göyünç, “Hane”, 552-553; Göyünç, “Hane Deyimi Hakkında”, 332.

²⁴¹ Rıfat Özdemir, “Osmanlı Döneminde Antakya’nın Fiziki ve Demografik Yapısı”, *Belleten* LVIII, sy. 221, Nisan (1994), 137.

²⁴² Nejat Göyünç, “Hane Deyimi Hakkında”, 346.

2.2.2. 1572 İle 1643 Yılları Arasındaki Nüfus Verileri

Tablo 2.2: 1572 Yılı Tarihli Kıbrıs Mufassal Defterine Göre Nüfus.

Adı Geçen Köy	Hane	Mücerret	Toplam
Yerolakko	21	2	107
Ayvasıl	18	3	93
Timbu	20	6	106
Genel toplam: 306 kişi			

Tablodaki veriler incelendiğinde üç köyün toplamında 306 nefere ulaşılmıştır. Nüfus yoğunluğu en fazla olan köy 21 hane ve 2 mücerretle Yerolakko ilk sırada iken, onu 20 hane ve 6 mücerretle Timbu köyü takip etmektedir ve son olarak 18 hane ve 3 mücerretle Ayvasıl köyü üçüncü sırada yer almaktadır. Üç köyün de tahmini nüfus oranları birbirine oldukça yakındır.

Kıbrıs Adasında yaklaşık olarak 71 yıl sonra hicri 1053 (1643) yılında Nahiye-i Lefkoşa der Cezire-i Kıbrıs tahrir-i Cedid adı altında yeni bir defter oluşturulmuştur. 1643 yılına ait bu cizye muhasebe defterine göre yukarıda adı geçen ve bu çalışmanın kapsamında olan üç köyün nüfus oranlarına bakıldığında Ayvasıl 26²⁴³, Yerolakko 22²⁴⁴ ve Timbu Köyünde ise 36²⁴⁵ nefer olmak üzere toplamda 84 cizye mükellefi mevcuttur. Ancak buradaki nefer “hane” yerine kullanılmıştır. Zaman zaman defterlerde neferin hane yerine kullanıldığı görülmektedir²⁴⁶.

1572 tarihli Kıbrıs Mufassal defterinde çoğunlukla hane tabiri kullanılmıştır. Ancak bazen de sadece yekûn denilip geçilmiştir²⁴⁷. Defterin bazı sayfalarında ise yekûn denildikten sonra neferan/hane şeklinde bir tabir kullanılmıştır²⁴⁸. Bu da neferan ve hanenin bazı durumlarda aynı anlamda kullanıldığını göstermektedir. Bunun yanında Arapgir sancağına ait 1643 yılı tarihli Avarız-hane defterinde de aynı durum söz konusudur²⁴⁹.

²⁴³ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), MAD. d. no: 8428, Vrk. 32-33.

²⁴⁴ BOA, MAD. d, no: 8428, Vrk. 43-44.

²⁴⁵ BOA, MAD. d, no: 8428, Vrk. 58-59.

²⁴⁶TKGM. K.K.A. 64: Vrk. 25, 60, 85, 95-96, 101-102, 109, 111, 123,126, 137, 140,150, 155, 160, 162, 165, 167, 264, 274, 278, 295, 321, 365, 368, 403, 426-7-8: Bkz. BOA. MAD. d. 279, 11: BOA. MAD. d. 8428; Dündar, “Kıbrıs Beylerbeyliği, 370-71; Temel Öztürk, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı Trabzon Sancağı Nüfus Tespitinde Avarız ve Cizye Defterlerinin Kullanılabilirliği”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 93, 102.

²⁴⁷TKGM. K.K.A. 64: Vrk. 377.

²⁴⁸TKGM. K.K.A. 64: Vrk. 404-5-6-7-8.

²⁴⁹ Enver Çakar ve Füsün Kara, “17. Yüzyılın Ortalarında Arapgir Sancağında İskân ve Nüfus (1643 Tarihli Avarız-hane Defterine Göre)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15, sy. 2, (2005), 392-397.

Bu durumda 1643 yılına ait Kıbrıs cizye muhasebe defterine göre adı geçen köylerin tahmini nüfusu aşağıdaki tablo gibidir.

Tablo 2.3: 1643 Tarihli Kıbrıs Cizye Muhasebe Defterine Göre Nüfus.

Adı Geçen Köy	Neferan (hane)	Toplam (neferan/hane)
Yerolakko	22	110
Ayvasıl	26	130
Timbu	36	180

Genel toplam: 420 kişi

Tablodaki verilere bakıldığında gayrimüslim nüfusunun 1572 tarihli Kıbrıs tahririne göre bir artış gözlemlenmektedir. Ancak bu veriler nüfus miktarı konusunda net bir sonuca götürmez. Çünkü burada sadece gayrimüslimler ele alınmıştır. Oysaki 1572 tahriri neticesinde adı geçen bu üç köye de Müslüman aileler yerleştirilmiştir²⁵⁰. Ayrıca cizye vergisi ödeyenlerin yaş aralığının 14 ile 75²⁵¹ olması, baliğ olmuş, akli ve fiziksel anlamda sağlıklı, ayrı işgücüne sahip ve geliri 300 akçenin üzerinde her gayrimüslim erkekten alınması da nüfusu etkileyen bir faktördür. Bunun yanı sıra çocuk, kadın, malûl ve askeri görevlerde çalışanların bu verginin dışında kalmaları da bu defterler üzerinden net bir nüfus hesaplamasına gidilmesinin önünü kapatan bir diğer durumdur²⁵². Nüfusu etkileyen bir başka konu ise doğal felaketlerdir. 1643 tarihli Kıbrıs cizye defterinin oluşturulmasından önce 1636 yılında Kıbrıs'ta baş gösteren kıtlık ve ertesi yıl yaşanan veba salgınının nüfus oranında azalmaya neden olduğu gerekçesiyle defterin oluşturulma ihtimalidir²⁵³. Ancak inceleme neticesinde adı geçen köylerde bir düşüş olmamıştır. Aksine 1572 yılından 1643 yılına kadar gayrimüslim nüfusunda bir artış söz konusudur.

2.2.3. 1831 Nüfus Sayımına Göre Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu Köyleri

Çalışmaya konu olan köylerin nüfusu hakkında bilgi veren bir diğer arşiv belgesi ise H. 1246 (1831) tarihli 40 ile 43 numaralı Müslim ve Gayrimüslim Nüfus defterleridir.

²⁵⁰ TŞR. KB. d, 40, Vrk. 68, 69, 95.

²⁵¹ Zülfiye Koçak, "H. 1102 (1690-1691) Tarihli Diyarbakır Eyaletinin Eyaleti Cizye Defterinin Tanıtımı ve Tahlili", *TAD* 37, sy. 63, (2018), 223.

²⁵² Halil İnalçık, "cizye" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 8 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 45-48; Ayrıca bkz. Salih Erpolat, "Cizye Defterlerinin Sosyal ve İktisadi Tarih Araştırmaları Açısından Önemi: Diyarbakır Örneği", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (SBARD)*, sy. 4, (2004), 192.

²⁵³ Recep Dündar, "H.1053-M.1643 Tarihli 8428 Nolu Cizye Defteri'nin Tanıtımı ve Değerlendirilmesi", *History Studies İntertional Journal Of History* 4, sy. 4 (2012), 127.

Bu defterlerde kişiler, mensup oldukları dine göre ayrılmıştır. 40 numaralı defterde Müslüman ahalinin isimleri verilirken²⁵⁴, 43 numaralı defterde ise gayrimüslim ahalinin isimleri verilmiştir²⁵⁵. 40 numaralı deftere göre Yerolakko 4²⁵⁶, Ayvasıl 15²⁵⁷ ve Timbu köyünde ise 7²⁵⁸ Müslim olmak üzere toplamda 26 kişinin ismi yer almaktadır. 43 numaralı zimmilerin kayıtlı olduğu Kıbrıs nüfus defterine göre ise Yerolakko 73²⁵⁹, Ayvasıl 19²⁶⁰, ve Timbu köyünde 66²⁶¹ kişi olup toplamda 158 kişi kaydedilmiştir. Buna göre söz konusu köylerin her iki defterdeki verileri tablodaki gibidir.

Tablo 2.4: H. 1246 (1831) Tarihli 40 numaralı Müslim ile 43 numaralı Zimmi Nüfus Defterlerine Göre Nüfus.

Adı Geçen Köy	Müslim (Erkek)	Müslim (Kadın)	Gayrimüslim (Erkek)	Gayrimüslim (Kadın)	Toplam Kadın/Erkek
Yerolakko	4	4	73	73	154
Ayvasıl	15	15	19	19	68
Timbu	7	7	66	66	146
Toplam:	26	26	158	158	368

Tablodan da anlaşılacağı üzere her iki defterin toplamında 360 kişiye ulaşılmıştır. Bunlardan 26 Müslim erkeğe karşılık 26 Müslüman kadın olduğu varsayılırsa toplam Müslüman ahalinin tahmini nüfusu 52 kişidir. 158 gayrimüslim erkeğe karşılık 158 kadın olduğu düşünülürse gayrimüslim nüfusta 316 kişi olarak hesaplanabilir. Ayvasıl köyünde Müslim-gayrimüslim nüfus oranları birbirine oldukça yakındır. Aralarında sadece 8 kişi gibi bir fark vardır. Yine Yerolakko ve Timbu köylerindeki gayrimüslim nüfus oranları da birbirine yakın görünmektedir. Genel olarak baktığımızda gayrimüslim nüfusu neredeyse Müslüman nüfusunun yaklaşık 6 katıdır. Daha önce Kıbrıs ile ilgili oluşturulan defterlerin aksine bu defterlerde isimlerin yanında bir hanedeki erkek nüfusunun tamamı verilip yaş sınırlandırılması yapılmamıştır. Bir aylık erkek bebekler ile ölen erkekler dahi,

²⁵⁴ TŞR. KB. d. 40.

²⁵⁵ TŞR. KB. d. 43.

²⁵⁶ TŞR. KB. d. 40, Vrk. 68.

²⁵⁷ TŞR. KB. d. 40, Vrk. 69.

²⁵⁸ TŞR. KB. d. 40, Vrk. 95.

²⁵⁹ TŞR. KB. d. 43, Vrk. 139-140.

²⁶⁰ TŞR. KB. d. 43, Vrk. 135-136.

²⁶¹ TŞR. KB. d. 43, Vrk. 193.

kendi ve babalarının isimleriyle birlikte kayıt altına alınmıştır²⁶². Sonuç olarak baktığımızda her üç köyün kadın/erkek tahmini nüfusun toplamı 358 kişidir.

1831 yılında gerçekleşmiş olan bu sayım, modern anlamda yapılan ilk nüfus sayımı olmasına rağmen evli kadınlar, dullar, kız çocukları ve askeri görevde çalışanlar nüfusa dahil edilmemiştir. Dolayısıyla daha geniş bilgilere sahip olmamıza rağmen net bir nüfus oranına ulaşamamaktadır. Defterdeki kişilerin gelir düzeylerine göre kaydedilmeleri mevcut köyün ekonomik düzeyi hakkında fikir yürütülebilir. Tabii burada bir genelleme yapılamaz. Çünkü sadece cizye vergisine tabi tutulan gayrimüslimler belirtilmiştir. Bunun yanında Müslümanların gelir düzeyleri belirtilmediğinden, ekonomik durumları hakkında fikir yürütmek oldukça zor olacaktır.

Gayrimüslimler gelir durumuna göre *âla*, *evsat* ve *edna* cinsinden hesaplanmıştır. 15 yaş ve üstü olanların isimlerinin üzerinde bu ibareler yer alırken, altındakiler muaf tutulmuştur. Buna göre Yerolakko 4 *âla*, 4 *edna* ve 26 *evsat* olmak üzere toplamda 34, Ayvasıl'da 9 tane *evsat* ve Timbu köyünde ise 5 *âla*, 6 *edna* ve 26 *evsat* olmakla birlikte toplamda 80 cizye mükellefi bulunmaktadır. Geri kalan 78 kişi ise muaf tutulmuştur. Fakat gelir düzeyi ile ilgili bilgi sadece gayrimüslim tebaanın kaydedildi defterde geçerlidir²⁶³. Bundaki amaç ise büyük olasılıkla cizye vergisinin tahsiliyle ilgili olduğudur. Bilindiği üzere II. Mahmut döneminde gerçekleştirilmiş olan 1831 nüfus sayımı daha çok Yeniçeri ocağının kaldırılması üzerine insan ve vergi kaynağı açısından yapılmıştır. Din esasına göre yapılmış olan bu sayım ile Osmanlı tebaasında yaşayan Müslüman ve gayrimüslim erkeklerin sayısı tespit edilmiştir. Reaya adı altında yaşayan Hristiyanlar ise, dil ve ırk farkı gözetilmeksizin sayımları yapılmıştır²⁶⁴. H. 1246 (1831) tarihli 40 numaralı Müslim ve 43 numaralı gayrimüslim tebaanın kaydedildiği defterlerdeki Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu Köylerine ait ayrıntılı bilgi aşağıda verilen tablolardaki gibidir.

---

²⁶² Mehmet Akif Erdoğan, *Kıbrıs'ta Osmanlılar (Lefkoşa- Kıbrıs: Galeri Kültür Yayınları, 2008)*, 336.

²⁶³ TŞR. KB. D, Vrk. 43.

²⁶⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi V: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011), 155.

Tablo 2.5: TŞR. KB. d. 40: Karye-i Yerolakko. Tabi-i Kaza-i Dağ.

Şahıs adı	Sinni (Yaşı)	Gelir düzeyi
Hüseyin Bin Hasan	33	-
Oğlu Abdurrahman	2	-
Diğer oğlu Ali	1	-
Ali bin Hasan	27	-

Tablo 2.6: TŞR. KB. d. 43: Karye-i Yerolakko. Tabi-i Kaza-i Dağ.

Şahıs Adı	Sinni (Yaşı)	Gelir düzeyi
Zelyesimo Veled-i Luka	60	'Ala
Aci Dimitri Veled-i Peraskeva	60	'Ala
Yami Veled-i Luizi	38	'Ala
Yorgi Veled-i Aci İbkeri?	35	Evsat
Oğlu Tegohari	2	-
Diğer oğlu Yani	5	-
Konstanti Veled-i Aci Dimitri	30	'Ala
Oğlu Yorgi	5	-
Yorgi Veled-i Luizi	32	Evsat
Oğlu Fodi	1	-
Yani Urfano/Orfano	40	Evsat
Oğlu Yorgi	5	-
Diğeri Seva	3	-
Yorgi Veled-i Luka	25	Evsat
Oğlu Yani	5	-
Laviti Veled-i Luizi	37	Evsat
Oğlu Luizi	3	-
Diğer oğlu Yani	7 Mah (Ay)	-
Azamov Veled-i Aci Dimitri	30	Evsat
Oğli Hristoğli	2	-
Hristoğli Veled-i Zismod	27	Evsat
Oğlu Yani	1	-
Pavli Veled-i Luizi	25	Evsat
Oğlu Luizi	1	-
Laviti Veled-i Aci Zorzi	35	Evsat
Oğlu Zorzi	10	-
Diğeri Luizi	8	-
Diğeri Hristoğli	6	-
Diğeri Sova/Seva	3	-
Diğer oğlu Harelembi	1	-
Konstanti Veled-i Aci Zorzi	40	Evsat
Oğlu Zorzi	5	-
Yorgi Veled-i Aci Yani	27	Evsat
Oğlu Yani	5	-
Diğeri Mihail	2	-
Seva Veled-i Zilyesbod	20	Evsat
Oğlu Yani	2	-
Hristoğli Veled-i Bedri	30	Evsat
Oğlu Yorgi	8	-
Diğer oğlu Laviti	1	-

Hristofi Aci Giryakid Damadi	31	Evsat
Peraskeva Veled-i Luizi	22	Evsat
Hristoğli Veled-i Zandi	30	Evsat
Yorgi Veled-i Aci Dimitri Oğlu Dimitri	25 5	Evsat -
Pavli Veled-i Luka Oğlu Luka	30 2	Evsat -
Mihail Veled-i Dimitri	20	Evsat
Seva Veled-i Aci Dimitri Oğlu Hristofi Diğer Oğlu Dimitri	25 3 2	Evsat - -
Seva Veled-i Aci Zorzi	20	Evsat
Kavmi Veled-i Aci Zorzi	10	-
Yorgi Veled-i Kavmi Oğlu Kavmi	20 4	Evsat -
Zandi Veled-i Giryako	30	Evsat
Hristoğli Veled-i Aci Dimitri	15	Edna
Konstantin Veled-i Aci Yani	12	-
Hristoğli Veled-i Yorgi	10	-
Yorgi Veled-i Aci Yani	10	-
Mihail Veled-i Aci Yani	3	-
Mihail Veled-i Luizi	12	-
Luizi Veled-i Yani	15	Edna
Hristoğli Veled-i Yorgi	12	-
Laviti Veled-i Bedri	20	Evsat
İliye Veled-i Luizi Oğlu Seva	30 2	Evsat -
Benaiye? Veled-i Peraskeva	1	-
Hristofi Veled-i Zandi	15	Edna
Azambo Veled-i Luizi	20	Evsat
Keşiş Yani Veled-i Yani	10	-
Yetim Haralambo	9	-
Aci Mihail Veled-i Giryako	40	Edna

Tablo 2.7: TŞR. KB. d. 40: Karye-i Ayvasıl Tabi-i Kaza-i Dağ.

Şahıs adı	Sinni (Yaşı)	Gelir düzeyi
Mustafa bin Hüseyin	35	-
Oğlu Hüseyin	3	-
Diğer oğlu Ahmed	2	-
Diğer oğlu İbrahim	10	-
Hizmetkari Topal Veli	30	-
Hüseyin bin Abdullah	-	-
Oğlu İbrahim	20	-
Mustafa bin Abdullah	25	-
Mustafa bin Abdullah	35	-
Oğlu Mehmed	8	-
Ahmed bin Abdullah	20	-
Ahmed bin Himmet	-	-
Oğlu Himmet	20	-
Diğer oğlu Mustafa	18	-
Diğer oğlu Mehmed Ali	15	-

Tablo 2.8: TŞR. KB. d. 43: Karye-i Ayvasıl Tabi-i Kaza-i Dağ.

Şahıs adı	Sinni (Yaşı)	Gelir düzeyi
Bedri Veled-i Gavriil	37	Evsat
Oğlu Zaborzi	7	-
Diğeri Yorgi	5	-
Diğeri Gavri'il	4	-
Diğeri Hristofi	1 Mah (Ay)	-
Feyzenzo/Feyzenzov Veled-i Papa Yani	25	Evsat
Hristofi Veled-i Yorgi	50	Evsat
Hristofi Veled-i Luizi	37	-
Hirelmibov/Harelmibo Veled-i Hristofi	37	Evsat
Oğlu Hristofi	3	-
Yorgi Veled-i Hristofi	40	Evsat
Hristofi Veled-i Luizi	30	Evsat
Mutegov Veled-i Zorzi	50	Evsat
Zorzi Veled-i Hristofi	30	Evsat
Oğlu Benayot	8	-
Diğeri Kakadri	5	-
Diğeri Hristofi	2	-
Benayot Veled-i Papas Nagos	20	Evsat
Giryako Veled-i Safiri	8	-

Tablo 2.9: TŞR. KB. d. 40: Karye-i Timbu/Dimbu Tabi-i Kaza-i Dağ.

Şahıs adı	Sinni (Yaşı)	Gelir düzeyi
Mustafa bin Ali	35	-
Oğlu Ali	10	-
İbrahim bin İsmail	23	-
Oğlu Mustafa	2	-
Süleyman bin Said	33	-
Oğlu Arslan	2	-
Yetim Said bin Mehmed	10	-

Tablo 2.10: TŞR. KB. d. 43: Karye-i Timbu/Timbu Tabi-i Kaza-i Değirmanlık.

Şahıs adı	Sinni (Yaşı)	Gelir düzeyi
Luizi Veled-i Marcandoni	60	'Ala
Andoni/Antoni Veled-i Yorgi	50	'Ala
Nikola Veled-i Andoni	50	'Ala
Oğlu Giryako	10	-
Diğer oğlu Andoni	6	-
Hristoğlı Veled-i Yakomi	55	'Ala
Hirelambi Veled-i Hristoğlı	28	'Ala
Oğlu Toğlı	2 Mah (Ay)	-
İbkeri Veled-i Solomi	25	Evsat
Oğlu Segodasi	1	-
Andoni Veled-i Mevilisi ?	30	Evsat
Oğlu Mihail	2	-
Yano Veled-i Hristoğlı	33	Evsat
Oğlu Giryako	4	-
Yakomi Veled-i Hristoğlı	35	Evsat
Oğlu Toğlı	5	-
Diğer oğlu Giryako	4	-
Yorğalla Veled-i Solomi	35	Evsat
Solomi Veled-i Ebkeri	55	Evsat
Oğlu Giryako	10	-
Konstanti Veled-i Hristoğlı	35	Evsat
Oğlu Benaili	4	-
Aci Nikola Veled-i Ebkeri	35	Evsat
Oğlu Harelambi	8	-
Yorgi Veled-i Hristofi	40	Evsat
Marko Veled-i Yorgi	25	Evsat
Yani Veled-i Bedri	25	Evsat
Papas Yorgi Veled-i Yani	60	Evsat
Yerolmi Veled-i Luizi	25	Evsat
Luizi Veled-i Movilisi	60	Evsat
Anastas Veled-i Solomi	25	Evsat
Mihail Veled-i İbkeri	30	Evsat
Oğlu Yorgi	2	-

Hristoğli Veled-i Nikola	25	Evsat
Luizi Veled-i Hristoğli	30	Evsat
Yani Veled-i Luizi	60	Evsat
Oğlu Harelembi	5	-
Diğer oğlu Yorgi	3	-
Zenyo Veled-i Hristoğli	37	Evsat
Oğlu Hristoğli	10	-
Diğer oğlu Andoni	8	-
Diğer oğlu Giryako	5	-
Vasili Veled-i Varnaveh	30	Evsat
Oğlu Seva	10	-
Diğer oğlu yorgi	5	-
Diğer oğlu Zenneto	2	-
Marko Veled-i Zenneto	25	Evsat
Oğlu Nikola	2	-
Sergi Veled-i Hristoğli	30	Evsat
Yorgi Belakano?	40	Evsat
Hristoğli Veled-i Luizi	16	Edna
Konstantin Veled-i Luizi	15	Edna
Nikola Veled-i Papas Yorgi	17	Edna
Yorgi Veled-i Aci Dimitri	10	-
	8	-
Hrelembi Veled-i Aci Dimitri		
Hristoğli Veled-i Papas Hristoğli	25	Evsat
Yorgi Veled-i Giryako	5	-
Hristofi Veled-i Ebkeri	25	Evsat
Oğlu Yorgi	5	-
Diğer oğlu Dimitri	2	-
Anastas Veled-i Yasef	10	-
Andoni Veled-i Yasef	8	-
Nikola Katsabayo	40	Edna
Oğlu Yorgi	15	Edna
Diğer oğlu Toğli	2	-
Keşiş Hristofi Yorgi	15	Edna

Yapılan veri analizleri neticesinde defterin ayrıntılı oluşu ve nüfus bakımından ele alınan defterler arasında nüfusa yönelik en kapsamlı bilgi içeren defter 1831 tarihli Kıbrıs Nüfus defteridir. Buradaki bilgiler adı geçen üç köyün gerçek nüfusunun saptanması bakımından yetersizdir. Dolayısıyla yukarıda da bahsedildiği üzere kadınların bu sayımın dışında tutulmaları, net bir nüfus tespiti yapma noktasında sıkıntılı bir durumdur. Ayrıca burada 5 kat sayısı üzerinden de bir tahminde bulunmamız olanaksızdır. Çünkü bir hane içerisindeki sadece erkek nüfusun tamamı kaydedilmiştir. Tablodaki bilgilere baktığımızda genel olarak baba ismi yazıldıktan hemen sonra erkek çocuklarının isimleri yazıl-

mıştır. Bazen de sadece listede tek bir erkek çocuğun adı ve yaşı yazılıdır. Örneğin Yerolakko köyünde henüz bir yaşında olan Benayi Veled-i Peraskeva ve üç yaşında olan Mihail Veled-i Acı Yani gibi²⁶⁵.

Bunun yanında yetim olan çocuklar da nüfus listelerine dahil edilmiştir. Yetim olan çocukların isimlerinin başında “yetim” ibaresi yer almaktadır. On yaşındaki Yetim Said bin Mehmed²⁶⁶ ve dokuz yaşındaki Yetim Haralambo²⁶⁷ gibi. Listede bir de hizmetkarların isimleri vardır. Örneğin Ayvasıl köyünde ikamet eden Mustafa bin Hüseyin adındaki bir şahıs üç oğlu ve Hizmetkârı Topal Veli ile birlikte kaydedilmiştir²⁶⁸. Bu durumda net bir hane sayısı olmadığından 5 kat sayısı üzerinden de tahmini bir nüfus oranına ulaşılamamaktadır. Tabii bu durum sadece Kıbrıs coğrafyası ile sınırlı değildir. Nüfus hesaplamalarındaki bu sıkıntı İmparatorluğun geneli için geçerlidir.

1831 nüfus sayımından 2 yıl kadar kısa bir süre sonra halkın sahip olduğu emlak, arazi, ticari ve her türlü gelirin tespiti ile bunlar üzerinden kişinin mal varlığına göre ödemesi gereken verginin belirlenmesi için “Temettü tahriri” denilen ikinci bir sayım daha yapılmıştır. 19. yüzyılın ortalarında belirli bir tarihte yapılan temettü tahriri, imparatorluğun geniş bir bölümünde nüfus sayımı ile aynı kurallara bağlı olarak yapılmış olan vergi, servet ve gelir düzeyine yönelik bir sayımdır²⁶⁹.

Bu çalışmada ele alınan temel kaynaklardan bir diğer arşiv kaynağı ise H. 1248 (1833) Nefs-i Lefkoşa ile Değirmenlik, Dağ, Omorfo, Magusa ve Karpas kazalarına ait temettüat defteridir²⁷⁰. 1833 tarihli temettüat defterine göre Yerolakko²⁷¹ ve Ayvasıl²⁷² köyleri Dağ, Timbu²⁷³ köyü ise Değirmenlik kazasına bağlıdır. 1831 Kıbrıs nüfus defterinde de aynı bilgiler mevcut iken 1572 Kıbrıs Mufassal defterinde ve 1643 tarihli Kıbrıs’a ait cizye muhasebe defterinde üç köyün tamamı Lefkoşa kazasına bağlıdır. Bu bilgilerden de anlaşıldığı gibi köylerin farklı tarihlerde farklı kaza sınırları içerisinde ayrı ayrı değerlendirildiği anlaşılmaktadır. H. 1248 (1833) temettü defterine göre Yerolakko

---

²⁶⁵ TŞR. KB. D, 43, Vrk. 139-140.

²⁶⁶ TŞR. KB. D, 40, Vrk. 95.

²⁶⁷ TŞR. KB. D, 43, Vrk. 139-140.

²⁶⁸ TŞR. KB. D, 40, Vrk. 69.

²⁶⁹ Haydar Çoruh, “II. Mahmut Döneminde Kıbrıs’ın İdarî, İktisadi ve İctimai Yapısı (1808-1839)”, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008), 380.

²⁷⁰ ML. VRD. TMT. D. 16152.

²⁷¹ ML. VRD. TMT. D. 16152, Vrk. 169.

²⁷² ML. VRD. TMT. D. 16152, Vrk. 170-171.

²⁷³ ML. VRD. TMT. D. 16152, Vrk. 72-73.

4 Müslim²⁷⁴, 25 zimmi²⁷⁵, Ayvasıl 8 Müslim²⁷⁶, 8 zimmi²⁷⁷ ve Timbu köyünde ise 5 Müslim²⁷⁸, 26 zimmi²⁷⁹ olmak üzere toplamda 76 mal/mülk sahibi kişi mevcuttur.

Tablo 2.11: H. 1248 (1833) Temettü Defterine Göre Mal/Mülk Sahibi Şahıslar.

Adı Geçen Köy	Mal/Mülk Sahibi (Müslim)	Mal/Mülk Sahibi (Zimmi)	Toplam (Şahıs)
Yerolakko	4	25	29
Ayvasıl	8	8	16
Timbu	5	26	31
Genel Toplam: 76 (Şahıs)			

Tablo 2.12: Yerolakko, Ayvasıl ve Dimbu Köylerindeki Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı.

Adı Geçen Köy	1572	1643	1831 (Kadın/Erkek)
Yerolakko	107	110	154
Ayvasıl	93	130	68
Timbu	106	180	146
Toplam	306	420	368

Tablodaki bilgilere bakıldığında 1643 yılı 420 kişi ile nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu yıldır. 1831 yılı ise 368 kişi ile nüfus oranının ikinci yüksek olduğu yıl olarak görülmektedir. 1572 Kıbrıs mufassal ile 1643 Kıbrıs'ın cizye muhasebe defterlerindeki bilgilerin tamamı gayrimüslim tebaaya ait nüfus verileridir. 1572 yılı tahririnden sonra söz konusu köylere Müslümanlar yerleştirildiğinden dolayı bu tarihten önce Müslüman nüfusu hakkında bilgi sahibi değiliz ve köylerin nüfusunun tamamı gayrimüslimlere aittir. Neredeyse bir asra yakın bir zaman diliminde sadece 114 kişi gibi bir artış gözlemlenmektedir. 1831 yılında ise nüfus oranında bir düşüş söz konusudur. 1643 ve 1831 yılları

²⁷⁴ ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 169.

²⁷⁵ ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 169-170.

²⁷⁶ ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 170.

²⁷⁷ ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 171.

²⁷⁸ ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 72.

²⁷⁹ ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 73-74.

arsında Kıbrıs geneli nüfustaki azalmanın, istilalar, kuraklık, kıtlıklar, veba hastalığı, çerkinge sürüleri vb. felaketlerin sebep olduğu düşünülmektedir²⁸⁰. Nüfus oranındaki düşüşün bir diğer nedeni ise halka yüklenen ağır vergiler neticesinde birçok Rum tebaanın adayı terk etmiş olma ihtimalidir²⁸¹. Bu durumda tablodaki verilere bakıldığında, adı geçen üç köyünde yukarıdaki nedenlerden dolayı etkilenmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Adı geçen üç köyün nüfus sayımında ele alınan bir diğer defter ise H. 1269 tarihli Kıbrıs cizye muhasebe defteridir²⁸². 1375 numaralı H. 1269 (1852-1853) tarihli Kıbrıs cizye muhasebe defterindeki bilgilere göre ise Yerolakko 68²⁸³, Ayvasıl 20²⁸⁴ ve Timbu köyünde ise 34²⁸⁵ cizye mükellefi mevcuttur. Her üç köyün toplamı 122 kişidir. Bunun yanında 122 kadın nüfusunun olduğu düşünülürse köylerin toplam nüfusu 244 kişiye karşılık gelmektedir. Ancak yukarıda da geçtiği gibi bu bir cizye defteri olduğundan Müslüman ahalinin nüfusu hakkında elde bir veri bulunmamaktadır. 1572 ile 1852-1853 yılları arasında Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinde yaşayan gayrimüslimlerin nüfus oranlarının yıllara göre dağılımı ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.13: Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu Köylerindeki Gayrimüslim Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı.

Adı Geçen Köy	1572	1643	1831	1852-1853
Yerolakko	107	110	154	136
Ayvasıl	93	130	68	40
Timbu	106	180	146	68
Toplam (Kişi)	306	420	368	244

²⁸⁰ Cemal Arif Alagöz, “Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri (14-19 Nisan 1969)*, (Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1971), 23. Bkz. Salih Akyel ve Ebru Olcay, “1847 Tarihli Kıbrıs Nüfus Defterine Göre Değirmenlik Kazasındaki Gayrimüslim Nüfus Yapısı”, *Uluslararası Araştırmaları Dergisi* 8, sy. 39, (2015), 268.

²⁸¹ George Hill, *Kıbrıs Tarihi: Osmanlı ve İngiliz İdare Dönemi (1571-1948)*, çev: Nazım Can Serbest, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 27; Bkz. Nuri Çevikel, *Kıbrıs Akdeniz’inde Bir Osmanlı Adası (1570-1878)*, 154.

²⁸² ML. VRD. CMH. d. 1375; Bkz. Recep Dünder, “H. 1269 (1852-1853) Tarihli Cizye Muhasebe Defteri”, *Zeitschrift für die Welt der Türken: Journal of World of Turks* 4, sy. 2 (2012), 14-15.

²⁸³ ML. VRD. CMH. d. 1375, Vrk. 5.

²⁸⁴ ML. VRD. CMH. d. 1375, Vrk. 5.

²⁸⁵ ML. VRD. CMH. d. 1375, Vrk. 6.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1572 KIBRIS TAHRİR DEFTERİ İLE 1833 LEFKOŞA TEMETTÜ DEFTERİNE GÖRE YEROLAKKO, AYVASIL VE TİMBU KÖYLERİNDE TARIM VE HAYVANCILIK

3.1. TARIM

Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonominin temel kaynağı tarıma dayanmaktaydı. Bu yüzden tarım ve tarıma yönelik faaliyetlere büyük bir hassasiyet gösterilmiş ve hemen hemen ülkenin her yerinde tarımsal üretim yapılmıştır. Kıbrıs Adası'nda da tarım ada ekonomisinde önemli bir unsurdur. Üretimi yapılan tarım unsurlarının çeşit ve miktarını iklim koşulları, toprağın verimliliği ile coğrafik konumu gibi etkenler belirlemiştir²⁸⁶. Doğu Akdeniz'in iklim kuşağında yer alan Kıbrıs'ın yazları sıcak ve kurak, kışlarının ılık ve yağışlı geçmesi dolayısıyla buğday, arpa, burçak, yulaf gibi hububat ürünlerinin yanı sıra çeşitli meyve, sebze, baklagiller vb. ürünler neredeyse her dönemde yetiştirilmiştir. Tarım üretiminin bir kısmı ada içerisinde tüketilmekteyken diğer kısmı ise yurtdışına satılmıştır²⁸⁷.

1572 Kıbrıs tahrir defterine göre Yerolakko Ayvasıl ve Timbu köylerinde de tarıma dayalı ürünler yetiştirilmiştir. Bunların başında buğday, arpa, burçak ve dokuma sanayisi ile tohumunun ilaç yapımında kullanıldığı keten gelmektedir. Hınta yani buğday Osmanlı devletinde halkın temel gıda maddesi olmasının yanı sıra ordunun iaşesinde de birinci derecen yetiştirilen ve ekimi merkezi planlanmayla teşvik edilmiş başlıca hububat ürünüdür. Yine ekimi ikinci sırada yapılan şa'ir 'de (Arpa) at yemi olarak kullanıldığı için ordu iaşesinde stratejik bir öneme sahiptir. Bu iki ürünü takiben burçak ve keten de yetiştirilmiştir. Ayrıca resmi meyve ile resmi besatin vergilerinin konulması yine sebze ve meyve tarımını göstermektedir.

Fakat bu tarım faaliyetlerinin ne şekilde veya nasıl yapıldığına dair defterde herhangi bir bilgi olmadığından buğday, arpa, burçak ve keten dışında diğer ürünlerin miktar ve mahiyetleri noktasında bilgiye sahip değiliz. Sadece “*hasılat-ı kısm'ül hums*” adı al-

²⁸⁶ Hasan Samani, “Tanzimat Devrinde Kıbrıs (1839-1878)”, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1995), 150; Ayrıca bkz. Huricihan İslamoğlu-İnan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 199), 228-236.

²⁸⁷ Samani, “Tanzimat Dönemi Kıbrıs”, 153.

tında 1/5 oranındaki harac-ı mukasemesi alınmıştır. Bazı belgelerde ise öşür olarak geçmektedir. Bilindiği üzere 1/10 oranındaki öşür reyanın mahsulünden alınmaktadır. Ancak Kıbrıs'ta 1572 yılında 1/5 şeklinde tahsil edilmiştir. Örneğin her üç köyün toplamında 500 keyl değerinde buğday vergisi alınmış ve bu da alınan mahsulün 2500 keyl = 64,140 kg olduğunu gösteriyor.

1833 tarihli temettüat defteri ise bu noktada daha geniş bilgiler sunmaktadır. Defterde hane reislerinin isimleri yanında birde sahip oldukları emlak ve arazi çeşidi ile kuruş bazında kıymetleri verilmiştir. Örneğin bir hanenin kaç odadan oluştuğu, büyüklük ve küçüklüğüne göre net fiyatı verilmiştir. Ya da o dönemde çift sürmek için kullanılan bir çift öküzün ne kadarlık bir değere sahip olduğu gibi. Temettü defterinin sunduğu imkanlar ölçüsünde Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinin genelinde mal varlıkları ve bunların kuruş olarak değerlerini dört grup şeklinde değerlendirmek mümkündür. İlk olarak toprak ve toprağın kullanım şekli yani arazi miktar ve değeri, ikincisi hayvanlar ve fiyatları, üçüncüsü hane, harman, mandra, şirahane, değirmen, dördüncüsü ise ma-i cari, vb. mal varlıkları şeklinde özetlenebilir.

Lefkoşa temettü defterinde kayıtlı Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinin genelinde topraklar genellikle bağ, bahçe ve ekili tarım alanı olan tarla şeklinde üçe ayrılmıştır. Söz konusu yerler defterde dönüm olarak kaydedilmiştir. Ancak bazı bağ ve bahçeler dönüm olarak kaydedilirken bazı meyve bahçeleri zeytin, dut, gibi olanlar ağaç olarak geçmektedir²⁸⁸. Temettü defterlerine göre tarla tarım alanları olarak, kıraç tarla, vakıf tarla, alâ tarla, tütün tarlası, hasıllık tarla, mahlu tarla, hafi tarla, ekin tarlası gibi çok sayıda tarla çeşidi bulunmaktadır²⁸⁹. Ancak yukarıda adı geçen üç köyde sadece verimsiz, sussuz olan kıraç tarla, ekin tarlası, hayvanların yeşilken yemeleri için ekilen arpa tarlası olan hasıllık tarla, hafi tarla, subasar penbe tarlası ve bağ-bahçe tarlası adı altında çeşitleri mevcuttur.

Söz konusu tarlalarda hangi ürünlerin yetiştirildiğine dair defterde bazen açıklama yapılmıştır. Örneğin pembe ve hasıllık tarla. Bağ-bahçe tarlasından üzüm, sebze ve meyvenin bu dönemde de yetiştirildiği sonucuna ulaşılabilir. Defterde her üç köyde de bir hanenin kaç dönüm tarlaya sahip ve bu tarlaların hangi türden oldukları belirtilmiştir. Bir hane üzerine kayıtlı tarla miktarı yani bir çift öküzün sürebileceği kadarıyla 30 ile 100

²⁸⁸ ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 72-169-170.

²⁸⁹Selahattin Özçelik, "Tanzimat Döneminde Girne Kazası Temettüat Defterlerine Göre", 45, erişim tarihi: 3 Ocak 2020, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/30/212.pdf>.

dönüm arasında değişebilmektedir. Tarla dönüm fiyatları ise cinsine veya verimlilik oranına göre farklılık gösterir. Örneğin tarla adı altında, bir dönüm tarla 10 kuruştan hesaplanmışken, kıraç tarla dönümü 10 ile 15 kuruş arasında değişmektedir. Yine subasar pembe tarlası 50, bağ 50, bahçe hafi tarla ise bir dönümü 25 kuruştan hesaplanmıştır.

3.1.1. Zeytin ve Dut Tarımı

Kıbrıs Adası'nın denizlerle çevrili olması adanın her tarafında zeytinciliğin yapılması açısından elverişli bir ortam sunmaktadır. 1833 tarihli temettü defterine göre yukarıda da geçtiği şekliyle bazı yetiştirilen ürünler ağaç olarak ifade edilmiş. Örneğin hane başına kaç zeytin veya dut ağacının olduğu sayıca net bir şekilde verilmiştir. Çalışma konusuna dahil üç köyden sadece Yerolakko²⁹⁰ ve Timbu²⁹¹ köylerinde zeytin ekiminin yapıldığı ve ova zeytininin ise yalnızca Timbu köyünde ekildiği görülmektedir²⁹². Bu köylerde neredeyse her hanede zeytin yetiştirilmektedir. Bunun yanında dut ağacı sadece Timbu köyünde bir hanede yetiştirilmiştir. 1572 tahrir defterinde bu köylerde zeytin yetiştirildiğine dair bir veri bulunmamaktadır. Ama aynı defterde Kıbrıs'ın başka bölgelerinde zeytin yetiştirildiği görülmektedir²⁹³. Temettü Defterine göre zeytin ve zeytinin bir çeşidi olan ova zeytini, 20 ve dut ağacı ise 5 kuruştan hesaplanmıştır. Her iki köyün toplamında 66 zeytin ağacı 1320, sadece Timbu köyünde 6 ova zeytini 120 ve 5 dut ağacı ise 25 kuruş olarak kaydedilmiştir.

3.1.2. Pamuk Tarımı

Önemli bir sanayi bitkisi olan pamuk Kıbrıs adasında da üretimi yapılmıştır. Hem beyazlığı hem kalitesi hem de liflerinin uzunluğu bakımından Avrupa pazarlarında aranan bir tür olmuştur. Adada üretimi yapılan Pamuğun büyük bir çoğunluğu Venedik'e ihraç edilmiştir. 1572 yılında inceleme alanında olan üç köyde pamuk üretimine dair bir veri bulunmamaktadır. Ancak Kıbrıs'ın diğer bölgelerinde "resm-i pembe" vergisinden anlaşılacağı üzere pamuk üretimi yapılmıştır²⁹⁴.

Bunun yanında 1833 yılında bu köylerden yalnızca Timbu Köyünde "subasar pembe tarlası" bilgisinden pamuk yetiştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bir dönüm pamuk

²⁹⁰ ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 169.

²⁹¹ ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 170-171.

²⁹² ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 72-73

²⁹³ Dünder, "Kıbrıs Beylerbeyliği", 233.

²⁹⁴ Dünder, "Kıbrıs Beylerbeyliği", 231-232.

tarlası 50 kuruştan fiyatlandırılmıştır. Kıbrıs muhassılı esbak müteveffa Raşid Efendinin kerimesi uhdesinde olan çiftlikte 150 dönüm pamuk tarlası bulunmaktadır. Bunun kuruş bazından fiyatı ise 7500 kuruş olarak kaydedilmiştir²⁹⁵.

3.1.3. Bağ ve Bahçe Tarımı

Kıbrıs Adası'nda Osmanlı Devleti'nden önce de şarap yapımında kullanılan bu üzümün bol miktarlarda yetiştirildiği ve hatta adanın fethini cazip kılan sebeplerden biri olarak şarap gösterilmektedir²⁹⁶. Yine temettü defterine göre 1833 yılında da adı geçen köylerde bağcılık ve bahçecilik faaliyetlerinin sürdüğü görülmektedir. Bağ ve bahçe alanlarına baktığımızda, bağ tarla dönüm fiyatlarında da tarlanın değerine göre farklılıklar görülmektedir. Buna göre Timbu köyünde ehl-i zimmi reayadan Papaz Yami Veled-i Hristo'nun zevcesine ait 5 dönümlük bağ tarla bir dönümü 100 kuruştan toplam 500 kuruş olarak kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Yerolakko köyünde gayrimüslimlere ait 5 hanede bağcılık faaliyetleri gösterilmektedir. Bir dönümü 40 ile 50 kuruş arasında değişen fiyatlarla 53 dönümlük bağ arazisinin toplam kıymeti 2300 kuruş olarak hesaplanmaktadır.

Yine bahçe tarla fiyatları da değişkenlik göstermektedir. Bir dönüm bahçe tarla 10 ile 100 kuruş arasında değişebilmektedir. 1833 temettü defterine göre sadece Timbu²⁹⁷ köyünde toplam 48 dönümlük arazide bahçe tarımının yapıldığı görülmektedir. Kıymet değerine baktığımızda ise 48 dönümün toplam değeri 3775 kuruştur. 1833 Temettü defterinde de 1572 tarihli tahrir defterinde olduğu gibi bahçe tarımıyla ilgili detaylı bilgi verilmemiştir. Bu sebeple tarlalarda hangi mahsulün yetiştirildiğine dair bilgi sahibi değiliz. 1572'de sadece resm-i besatin ve resm-i meyve vergisinden, 1833 yılında ise bahçe dönüm tarla miktarı ve kuruş hesabından söz konusu köylerde sebze, meyve veya diğer bahçe ürünlerinin yetiştirildiğine yönelik bir sonuca ulaşılabılır. 1833 Temettü defterine göre Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerindeki bağ, bahçe ve tarla fiyatları aşağıda verildiği gibidir.

²⁹⁵ ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 69.

²⁹⁶ Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 2*, 662.

²⁹⁷ ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 72-73.

Tablo 3.1: 1833 tarihli Lefkoşa Temettuat Defterine Göre Emlak ve Arazi Fiyatları.

Emlak	Dönüm	Adet	Değeri (kuruş)
Tarla	1		10 /8
Ekin Tarlası	1		10
Kıraç Tarla	1		10/15
Subasar penbe tarla	1		50
Bağ	1		40/50
Bahçe Tarla	1		100
Hafî bağçe	1		25
Eşcar-ı zeytun		1	20
Ova zeytini		1	20
Eşcar-ı Dut		1	5

Tablodan da anlaşıldığı gibi fiyatlar arasında farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar arazinin verimliliğine göre değişiklik gösterir. Örneğin bahçe dönüm fiyatlarına baktığımızda bir dönümü 100 kuruştan ilk sırada, bağcılık faaliyetlerinin olduğu tarla kıymetleri ise bir dönümü genellikle 40/50 kuruştan ikinci sırada yer almaktadır. Diğer ekilen araziler ise bazı istisnalar dışında genel olarak dönümü 8/10/15 kuruş olarak verilmiştir. Mesela Yerolakko köyünde bazı hanelerde bir dönüm tarla 8 kuruş iken bazılarında ise 10 kuruştan fiyatlandırılmıştır. Bunun yanı sıra Timbu köyünde ikamet eden Süleyman Veled-i Abdullah adına kayıtlı 6 dönümlük tarla 100 kuruştan toplam 600 kuruşken, yine Timbu köyündeki Kıbrıs Muhassılına ait çiftlik arazisinde 150 dönüm subasar pembe tarlası, bir dönümü 50 kuruştan toplam 7500 kuruş olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak her üç köyün toplamında çiftlik arazisi dahil olmak üzere toplam ekilen arazi miktarı 2680 dönümdür. Tarımcılık faaliyetlerinin görüldüğü bu tarlaların toplam değeri ise 39.188 kuruştur. Müslim ahaliye ait arazi 928 dönüm ve kıymeti 17.181 kuruşken, zimmi ahaliye ait olan arazi toplamı 1752 dönüm ve kıymeti ise 22.007 kuruştur.

3.2. HAYVANCILIK

Hayvancılık, birçok köylü topluluğunda olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde ziraatla uğraşan köylü için de çiftçiliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Köylüler besledikleri hayvandan et, süt, yağ, peynir, deri, yün gibi birçok temel ihtiyaçlarını karşıladılar ve ihtiyaç fazlası olanları ise satarlardı. Bunun yanı sıra tarla sürmek, yük taşımak, harman dövme ve gübre

temin etmek içinde hayvan beslenirdi. Hiç tarlası olmayan ve sadece küçükbaş hayvan sürüleri besleyerek geçimini sağlayan haneler vardır²⁹⁸. Kıbrıs Adası'nda da zirai faaliyetlerin yanı sıra hayvancılık da yapılmaktadır. Araştırma konusu olan Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinde tespit edildiği kadarıyla çoğunlukla keçi ve ağnam (koyun) olmak üzere küçükbaş hayvanlar, çift sürmek için beslenen öküz, yük taşımak için katır, eşek ve buzağı gibi büyükbaş hayvanlar da görülmektedir. 1833 tarihli temettü defterine göre Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinde yetiştirilen hayvan ve kuruş bazından fiyatları aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.2: 1833 tarihli Lefkoşa Temettüat Defterine Göre Hayvan Fiyatları.

Hayvan Adı	Re's (Baş)	Beher (fiyat)
Keçi ve Koyun	1	8 kuruş
Öküz	1	125 kuruş
Buzağı	1	25 kuruş
Katır	1	300 kuruş
Eşek	1	75 kuruş

3.2.1. Küçükbaş Hayvancılık

Bu köylerde küçükbaş hayvan kategorisine giren keçi ve koyun hemen hemen bütün hanelerde görülmektedir. Hanelerin temel ihtiyaçlarının yanı sıra bir çeşit gelir kaynağı olarak da yetiştirilmektedir. 1833 tarihli temettü defterindeki veriler incelendiğinde bazı hanelerin sadece koyun veya keçi besledikleri göze çarpmaktadır. Diğer bazı haneler ise hem koyun hem de keçi beslemektedir. Deftere göre re's beher yani bir koyun ya da bir keçi kıymet değeri 8 kuruş olarak fiyatlandırılmıştır. Bunun dışında defterde söz konusu köylerde küçükbaş hayvancılıkla ilgili ekstra bir bilgiye tesadüf edilmemektedir.

²⁹⁸ Saim Çağrı Kocakaplan, "Tanzimat Defteri Çerçevesinde Silistre Kazasının İktisadi ve Sosyal Yapısı", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007), 76-77.

1572 tarihli Kıbrıs mufassal defterinde bu köylerde koyun ve keçinin yanı sıra domuz yetiştiriciliği hakkında bilgi mevcuttur. Bidat-ı henazir veya resm-i henazir vergisinden anlaşıldığı üzere o tarihlerde Kıbrıs Adası'nda bazı haneler tarafından domuz beslenmektedir. Domuz resmi köyün genelinden alındığı için kaç hanenin beslediği veya domuz re's fiyatı bilinmemektedir. Bu durum adet-i ağnam vergisi içinde geçerlidir. Ayrıca 1572 yılına ait verilerde bu köylerde arıcılık faaliyetleri de görülmektedir. Fakat 1833 yılında adı geçen köylerde küçükbaş hayvan olarak yalnızca koyun ve keçi besiciliği mevcuttur. Buna göre Yerolakko 903, Ayvasıl 780 ve Timbu köyünde ise 773 re's olmak üzere toplamda 2456 re's ve 19,648 kuruş değerinde koyun ve keçi bulunmaktadır. Her bir koyun/keçi değeri 8 akçedir.

3.2.2. Büyükbaş Hayvancılık

Osmanlı İmparatorluğu'nun genelinde olduğu gibi Kıbrıs Adası'nda küçükbaş hayvancılığın yanın da birde büyükbaş hayvan beslenmiştir. Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinde de bu türden hayvanlar bulunmaktadır. Bu hayvanlara baktığımızda bir tarım aracı olarak, çift sürmek için kullanılan öküz başta gelmektedir. Ayrıca yük taşımakta kullanılan katır ve eşeğin yanı sıra bir de buzağı bulunmaktadır. Sayıca çoğunlukta olan öküzler her üç köyde de vardır. Yerolakko'da 27, Ayvasıl 15 ve Timbu köyünde ise 34 re's olmak üzere toplam 76 re's öküz bulunmaktadır. Bunun yanında 5 re's katır ve 1 re's eşek sadece Timbu köyünde mevcuttur. Kıbrıs'ta genellikle öküz fiyatları bir re's 125 kuruştan hesaplanmıştır. İncelediğimiz köylerde katır 300, buzağı 25 ve eşek ise 75 kuruştan fiyatlandırılmıştır. Buna göre 76 öküz 125 kuruştan 9,500, 5 katır 300 kuruştan 1,500, 2 buzağı 25 kuruştan 50, bir eşek 75 kuruştan toplam büyükbaş hayvan fiyatları 11,125 kuruş olarak hesaplanmıştır.

3.3. HANE (EV), ÇİFTLİK VE DİĞER EMLÂKLAR

3.3.1. Hane ve Diğer Emlâk Çeşitleri

1833 Temettü sayımına göre Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinde bulunan emlâk gelirleri hâne, değirmen, mandra, harman, ma-i cari, hasıllık, şirahane bir de çiftlik

tespit edilmiştir²⁹⁹. Bunun yanı sıra adada dükkân, debbağhane, samanlık, dolap, kilise, cami, tekke ve zaviyeler gibi yapılar da mevcuttur³⁰⁰.

Hane: Ev anlamına gelen hane fiyatları, oda sayısı veya zenginliğe göre değişmektedir. Buna göre söz konusu üç köyde en düşük hane fiyatı 40 kuruş iken en yüksek hane fiyatı ise 350 kuruş olarak kaydedilmiştir. Yerolakko ve Ayvasıl köylerinde hane fiyatları ortalama 40 ile 100 kuruş arasında değişirken, Timbu köyünde ortalama 100 ile 250 arasında değişmektedir. Yerolakko 28, Ayvasıl 14 ve Timbu'da ise 31 kayıtlı hane tespit edilmiştir. Buna göre Yerolakko 4405, Ayvasıl 2700 ve Timbu köyünde 12360 kuruş olmak üzere toplam 19465 kuruş değerinde hane mevcuttur. Bunun yanında “değirmen” ve “kış değirmeni” olmak üzere iki adet değirmenden söz edilmektedir. Değirmen fiyatları bir taş üzerinden hesaplanmıştır. Kış değirmeni bir taş 3000 kuruşken değirmen adı altında geçen ise 80 kuruş olarak hesaplanmıştır.

Harman yeri olarak geçen ve buğday, arpa burçak vb. şeylerin dövülmesi için yapılan ve “harman yeri” olarak geçen alanlar ise 10 ile 15 kuruş arasında değişmektedir. Buna göre her üç köyde toplamda 24 harman yeri bulunmaktadır. Bir diğer emlak türü olan “nusfi şirahane” hisse üzerine hesaplanmıştır. Sadece Yerolakko köyünde bulunan bu yerlerin fiyatları ise 95/125/250 kuruş arasında değişmektedir. Dört kişi üzerinde kayıtlı 6 şirahanin toplam fiyatı ise 595 kuruş olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Yerolakko köyünde bir tanesi 20 kuruştan toplam 100 kuruş değerinde 5 hasıllık vardır.

Sulu tarımın yapıldığı bölgelerde gerekli su ihtiyacı akarsu olarak ifade edilen “Ma-i cari” veya “kuyu”³⁰¹ denilen doğal ya da insan yapımı yerlerden karşılanmaktadır. Yukarıda adı geçen üç köyün ikisi olan Yerolakko'da³⁰² 6 ve Timbu³⁰³ köyünde ise 3 adet Ma-i cari adında toplam 9 akarsu bulunmaktadır. Saat olarak hesaplanmış olan bu akarsuların kullanımı, 1 saati 2 kuruştan hesaplanmıştır.

1572 yılına ait Kıbrıs Mufassal defterinde bu köylerde yukarıdaki emlak türlerine dair defterde herhangi biri veriye ulaşılamamıştır. Ancak bu yerlerin o tarihte olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Harman yeri yukarıda da açıkladığımız gibi bir işlevden dolayı o dönemde de olması gereken bir yerdir. Keza aynı şekilde Ma-i cari de doğal bir akarsu olması dolayısıyla o dönemde olma ihtimali yüksektir. Hane değirmen ve diğer

²⁹⁹ ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 72-74, 169-174.

³⁰⁰ Çoruh, “II. Mahmut Döneminde Kıbrıs'ın İdarî, İktisadi ve İctimai Yapısı (1808-1839)”, 264.

³⁰¹ Nuri Çevikel, *Kıbrıs Eyaleti: Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)*, 258.

³⁰² ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 169-170.

³⁰³ ML. VRD. TMT. d. 16152, Vrk. 72-73.

yapılar için de bunu söylemek mümkündür. Sadece geçen süre içerisinde tasarruf hakkı kişiden kişiye geçmiş ve fiyatlar noktasında farklılıklar meydana gelmiş olabilir. 1833 temettuat defterindeki bilgiler ışığında, söz konusu köylerde emlak fiyatları aşağıdaki tablo gibidir.

Tablo 3.3: 1833 Tarihli Lefkoşa Temettuat Defterine Göre Emlak Fiyatları.

Emlakın cinsi	Adet	Değer (kuruş)
Hane	1	40/350
Mandra	1	25
Değirmen	1	80
Kış değirmeni	1 Taş	3000
Hasıllık	1	20
Harman yeri	1	10/15
Mai-Cari	1 Saat	2
Şirehane	?	665/500

3.3.2. Çiftlikler

Bir çift öküz tarafından sürülebilen ekilebilir arazi boyutlarındaki çiftlikler, toprağın yeri, türü ve verimliliğine göre değişmektedir. 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hristiyanların tasarrufunda olan bu yerlere “*baştina*”, Müslümanın tasarrufunda olanlara ise “*çiftlik*” denilmektedir³⁰⁴. İlk başlarda tımar sistemi çerçevesinde bir çiftçi aileye yetebilecek büyüklükte toprak birimi iken daha sonraları büyük ziraat işletmeleri ve malikâneleri ifade etmek için kullanılmıştır. Genellikle bir çiftlik verimlilik oranına göre 60-150 dönüm arasında bir arazi parçası olup, Müslim veya gayrimüslim herkes tarafından tasarruf edilmiştir³⁰⁵. Ancak bu durum 16. Yüzyılın sonlarına doğru değişiklik göstermiştir. Kentlerdeki nüfuzlu kişiler, askeri sınıf ve devlet adına vergi toplama imtiyazını ellerinde bulunduran mültezimler, sipahilerin ve reyanın terk ettiği topraklara el koyarak veya tefecilik yoluyla reaya topraklarını borçlandırarak ya da zorla ele geçirerek, bu toprakların tapularını ve fiili mülkiyetlerini ele geçirdiler. Daha sonra bu kişiler Balkanlar ile Anadolu'da birden fazla reaya işletmesi bir araya getirilerek

³⁰⁴ İnalçık, *Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, XXX.

³⁰⁵ Halil İnalçık, “Çiftlik”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 8 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 313-314.

500/1000 hatta 10,000 dönüme kadar büyük çiftlikler oluşturmaya başladılar³⁰⁶. Ele geçirdikleri bu yerlere kölelerini veya aylıkçı çiftçilerini yerleştirerek ve böylece bu toprakları özel mülkiyetleri haline getirmişlerdir. Hatta yönetici sınıfın bu güçlü üyeleri tımar ve iltizamları alıp yasadışı yollardan dini vakıflar haline getirip sahip oldukları bu çiftlikleri kendileri ya da kendi soyundan gelenler ile yönetmişlerdir³⁰⁷.

Çiftliklerden, toprağı işletme hakkı olan haraç ödendikten sonra, büyüklüğüne veya küçüklüğüne bakılmaksızın, bütün çiftliklerden 22 akçe vergi alınmıştır. Fakat 16. yüzyılın sonları 17. Yüzyılın başlarına doğru bu vergi çeşitli nedenlerden dolayı 30-50 akçeye kadar yükselmiştir³⁰⁸. 1572 tarihli Kıbrıs Mufassal defterine baktığımızda bu çalışma kapsamında olan Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinde çiftlik arazisine dair bir veriye ulaşılmamıştır. Ancak defterin sunduğu bilgiler çerçevesinde Kıbrıs'ın başka bölgelerinde bu türden yerler bulunmaktadır³⁰⁹. 1833 yılına geldiğimizde Temettü verilerine göre söz konusu üç köyden Timbu köyünde “*Kıbrıs Muhassılı Esbak Müteveffa Raşid Efendinin Kerimesi Uhdesinde Olan Çiftliği*” adında bir adet çiftlik arazisinden söz edilmektedir³¹⁰. Buna göre adı geçen çiftliğin emlak ve arazisi tablodaki gibidir.

Tablo 3.4: Kıbrıs Muhassılı Esbak-ı Müteveffa Raşid Efendi'nin Kerimesi Uhdesinde Olan Çiftliği.

Hane oda	15	333 Kuruş	5.000 Kuruş
Subasar penbe arlası dönüm	150	50 Kuruş	7.500 Kuruş
Kıraç tarla dönüm	300	15 Kuruş	4.500 Kuruş
Öküz çift	4 (8)	125 kuruş	1.000 Kuruş
Keçi ve Ağnam	400	8 Kuruş	3.200 Kuruş
Mandra	1	25 Kuruş	25 Kuruş
Ova zeytini	6	20 Kuruş	120 Kuruş
Ma-i cari dolaplık	3	300 Kuruş	9.000 Kuruş
Harman yeri	1	15 Kuruş	15 Kuruş
Kış değirmeni	1 Taş	3.000 Kuruş	3.000 Kuruş
Toplam 33.360 Kuruş			

³⁰⁶ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 156-157.

³⁰⁷ Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye 1: Gaziler İmparatorluğu Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü (1280-1808)*, çev: Mehmet Harmancı, (İstanbul: E Yayınları, 2017), 217-218.

³⁰⁸ Çoruh, II. “Mahmut Döneminde Kıbrıs'ın İdarî, İktisadi ve İctimai Yapısı (1808-1839)”, 242.

³⁰⁹ DüNDAR, “Kıbrıs Beylerbeyliği”, 219.

³¹⁰ ML. VRD. TMT. D. 16152, Vrk. 72-73.

1833 temettuat defterine göre Kıbrıs'ın Dağ kazasına bağlı Yerolakko ve Ayvasıl köyleri ile Değirmenlik kazasına bağlı Timbu köyü, çiftlik arazi de dahil toplam arazi ve emlak miktarları köylere göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.5: Emlak ve Arazilerin Köylere Göre Dağılımı.

Karye (Köy)	Yerolakko	Ayvasıl	Timbu
Hane (Ev)	28	14	31
Tarla	801 d.	515 d.	722 d.
Kıraç Tarla	-	-	360 d.
EkinTarlası	-	-	20 d.
Subasar penbe tarlası	-	-	150 d.
Bahçe	-	-	41 d.
Bağ	53 d.	-	5 d.
Behçe hafi	-	-	13 d.
Eşcar-1 (Ağaç) Zeytin	34 adet	-	32 adet
Ova Zeytini	-	-	6 adet
Dut Ağacı	-	-	5
Keçi ve Ağnam	903 re's	780 re's	773 re's
Buzağı	-	2 re's	-
Katır	-	-	5 re's
Eşşek	-	-	1
Öküz	27 re's	15 re's	34 re's
Değirmen	-	1	-
Kış Değirmeni	-	-	1 (Taş)
Harman Yeri	9 adet	7 adet	8 adet
Mandra	-	-	1 adet
Hasıllık	5 adet	-	-
Mai-Cari	6	-	3
Şirahane	6 adet	-	-
Çiftlik	-	-	1 adet

Tablo 3.6: 1572-1833 Yılları Arasında Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinde yetiştirilen ürün, hayvan ve sahip olunan emlak ve arazinin yıllara göre karşılaştırılması.

Yıl	1572	1833
Ancılık	+	-
Keçi ve Koyun	+	+
Domuz	+	-
Öküz	-	+
Buzağı	-	+
Katır	-	+
Eşek	-	+
Hane	+	+
Mandra	-	+
Değirmen	-	+
Hasıllık	-	+
Harman yeri	-	+
Mai-Cari	-	+
Şirahane	-	+
Tarla	+	+
Ekin Tarlası	+	+
Bağ	+	+
Bahçe	+	+
Zeytin	-	+
Buğday	+	-
Arpa	+	-
Burçak	+	-
Keten	+	-

Tanzimat'tan önce birçok isimde kaydedilmiş olan vergilerin yerine tek bir vergi çeşidini uygulamak için hane reislerinin adları ve onlara ait emlak ve arazilerin tespiti amacıyla 19. Yüzyıl'ın ortalarında “*Temettü*” adında yeni bir sayım usulü getirilmiştir. Hane sayısı, emlakin cinsi, fiyatı, vb. bilgilerin olması bakımından Osmanlı sosyal ve iktisadi tarihi açısından son derece önemli bir yere sahiptir. 1833 tarihli Temettü defterinde hane reislerinin isimleri, mal varlıklarının yanında birde mal sahibi olan zevcelerine ve kızlarına ait mal varlıklarında yazılmıştır. Buna göre Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerini ayrı ayrı ele alacak olursak bir hane üzerine kayıtlı emlak ve arazi, hayvan veya diğer gelir kaynaklarının net olarak anlaşılması daha kolay olacaktır. Bunun yanında köyde yaşayan Müslim ya da gayrimüslim şahısların uğraştıkları işler hakkında, köylerin gelir düzeyi, tarla ve Emlakların köylere hatta hanelere göre fiyatlarını tespit etmek mümkündür. 1833 tarihli temettü defterine göre her üç köyün emlak ve arazilerinin miktar ve mahiyetlerinin birim bazından kuruş fiyatları ile köyün toplamında tespit edilen toplam kuruş üzerinden kıymeti ayrıntılı bir şekilde aşağıdaki tablo üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 3.7: Karye-i Timbu/Dimbu Tabi-i Nahiye-i Değirmenlik Ehl-i İslam.

Mal varlığı	Miktar	Fiyat (kuruş)	Toplam
Süleyman Veled-i Said Emlakı			
Hane oda	1	100	100 Kuruş
Tarla dönüm	20	10	200 Kuruş
Bahçe dönüm	1	25	25 Kuruş
Toplam 325 kuruş			
İbrahim Veled-i İsmail Emlakı			
Hane oda	1	150	150 Kuruş
Tarla dönüm	20	10	200 Kuruş
Öküz	1	125	125 Kuruş
Toplam 475 kuruş			
Mustafa Veled-i Ali Emlakı			
Hane oda	1	150	150 Kuruş
Koyun	50	8	400 Kuruş
Toplam 550 kuruş			
Hasan Veled-i Ali			
Hane oda	1	100	100 Kuruş

Süleyman Veled-i Abdullah

Tarla dönüm	6	100	600 Kuruş
-------------	---	-----	-----------

Kıbrıs muhassılı esbak müteveffa Raşid Akdinin girmesi uhdesinde olan çiftliği

Hane oda	15	333	5.000 Kuruş
Subasar pembe Tarlası dönüm	150	50	7.500 Kuruş
Kıraç tarla dönüm	300	15	4.500 Kuruş
Öküz çift	4 (8)	125	1.000 Kuruş
Keçi ve Ağnam	400	8	3.200 Kuruş
Mandra	1	25	25 Kuruş
Ova zeytini	6	20	120 Kuruş
Ma-i cari dolaplık	3	300	9.000 Kuruş
Harman yeri	1	15	15 Kuruş
Kış değirmeni	1 Taş	3.000	3.000 Kuruş

Toplam: 33.360 Kuruş

Açıklama: Çiftlik mezburin emlak ve arazisi toplamı 33.360 kuruş, Kerye-i mezbur İslam'ın emlak ve arazisi toplamı 2050 kuruş. Toplam: 35.410 kuruş

Tablo 3.8: Karye-i Timbu/Dimbu Tabi-i Nahiye-i Lefkoşa Beray-ı Ehl-i Zimmi.

Mal varlığı	Miktar	Fiyat (kuruş)	Toplam
Andok Veled-i Luizi			
Hane oda	1	250	250 kuruş
Ağnam	15	8	120 kuruş
Tarla dönüm	15	10	150 kuruş
Toplam 520 kuruş			
Andok Veled-i Yorgi			
Hane oda	1	250	250 kuruş
Tarla dönüm	10	10	100 kuruş
Toplam 350 kuruş			
Anastas Veled-i Solmo			
Hane oda	1	250	250 kuruş
Öküz	1	125	125 kuruş
Toplam 375 kuruş			
Mihail Veled-i Babaz (Papaz) Yami			
Hane oda	1	250	250 kuruş
Yorgi Veled-i Solmo			
Hane oda	1	250	250 kuruş

Ekberi Veled-i Solmo

Hane oda	1	250	250 kuruş
----------	---	-----	-----------

Manuvel Veled-i Hristoğlo Emlakı

Hane oda	1	250	250 kuruş
----------	---	-----	-----------

Tarla dönüm	11	10	110 kuruş
-------------	----	----	-----------

Ağnam	25	8	200 kuruş
-------	----	---	-----------

Zevcesinin

Ağnam	25	8	200 kuruş
-------	----	---	-----------

Toplam 760 kuruş

Babaz (Papaz) Yami Veled-i Hristolo Emlakı

Hane	1	350	350 kuruş
------	---	-----	-----------

Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
-----------	-------	-----	-----------

Eşcar-ı (ağaç) zeytun	2	20	40 kuruş
-----------------------	---	----	----------

Tarla dönüm	70	10	700 kuruş
-------------	----	----	-----------

Ağnam	20	8	160 kuruş
-------	----	---	-----------

Zevcesinin

Bahçe tarla dönüm	5	10	50 kuruş
-------------------	---	----	----------

Bağ dönüm	5	100	500 kuruş
-----------	---	-----	-----------

Katır re's (Baş)	1	300	300 kuruş
------------------	---	-----	-----------

Toplam 2350 kuruş

Yani Veled-i Bedri

Hane oda	1	300	300 kuruş
----------	---	-----	-----------

Tarla dönüm	70	10	700 kuruş
-------------	----	----	-----------

Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
-----------	-------	-----	-----------

Zevcesinin

Tarla dönüm	6	10	60 kuruş
-------------	---	----	----------

Toplam 1310 kuruş

Anastas Veled-i Anton Emlakı

Hane oda	1	250	250 kuruş
----------	---	-----	-----------

Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
-----------	-------	-----	-----------

Tarla dönüm	60	10	600 kuruş
-------------	----	----	-----------

Ağnam re's	30	8	240 kuruş
------------	----	---	-----------

Eşcar-ı zeytun	5	20	100 kuruş
----------------	---	----	-----------

Bahçe dönüm	8	100	800 kuruş
-------------	---	-----	-----------

Katır re's (baş)	1	300	300 kuruş
------------------	---	-----	-----------

Toplam 2540 kuruş

Yani Veled-i Luizi

Hane oda	1	300	300 kuruş
----------	---	-----	-----------

Tarla dönüm	10	10	100 kuruş
-------------	----	----	-----------

Bağçe hafi tarla d.	8	25	200 kuruş
---------------------	---	----	-----------

Toplam 600 kuruş

Salmo Veled-i Ekberi

Hane oda	1	160	160 kuruş
----------	---	-----	-----------

Öküz	1	125	125 kuruş
------	---	-----	-----------

Kıraç tarla d.	60	10	600 kuruş
----------------	----	----	-----------

Eşcar-ı zeytun	2	20	40 kuruş
----------------	---	----	----------

Harman	1	10	10 kuruş
--------	---	----	----------

Zevcesinin

Ağnam re's	30	8	240 kuruş
------------	----	---	-----------

Toplam 1175 kuruş

Yorgi ve Hralambo Veled-i Dimitri

Hane oda	1	250	250 kuruş
----------	---	-----	-----------

Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
-----------	-------	-----	-----------

Tarla d.	50	10	500 kuruş
----------	----	----	-----------

Ağnam re's	10	8	80 kuruş
------------	----	---	----------

Toplam 1080 kuruş

Zinovi (Zinov) Veled-i Hristoğlo Emlakı

Hane oda	1	250	250 kuruş
----------	---	-----	-----------

Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
-----------	-------	-----	-----------

Tarla d.	30	10	300 kuruş
----------	----	----	-----------

Bahçe hafi tarla d.	5	25	125 kuruş
---------------------	---	----	-----------

Eşcar ı zeytun	1	20	20 kuruş
----------------	---	----	----------

Zevcesinin

Keçi re's	3	8	24 kuruş
-----------	---	---	----------

Toplam 969 kuruş

Mihail Veled-i Ekberi Emlakı

Hane oda	1	150	150 kuruş
----------	---	-----	-----------

Tarla d.	15	10	150 kuruş
Ağnam re's	25	8	200 kuruş
Tarla d.	18	8	180 kuruş
Toplam 680 kuruş			

Fatzi Veled-i Hristoğlo Emlakı

Hane oda	1	250	250 Kuruş
Tarla d.	8	10	80 kuruş
Ağnam re's	15	8	120 kuruş
Harman	1	10	10 kuruş
Tiplam 460 kuruş			

Anton Veled-i Hristovni Emlakı

Hane oda	1	250	250 kuruş
Tarla d.	5	10	150 kuruş
Öküz	1	125	25 kuruş
Toplam 525 kuruş			

Yorgi Veled-i Hristoğlo Emlakı

Hane oda	1	250	250 kuruş
Tarla d.	55	10	550 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Toplam 1050 kuruş			

Hralambo Veled-i Hristoğlo Emlakı

Hane oda	1	250	250 kuruş
Ağnam re's	20	8	160 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Tarla d.	60	10	600 kuruş
Harman	1	10	10 kuruş
Toplam 1270 kuruş			

Luizo Veled-i Yerolmo emlakı

Hane oda	1	200	200 kuruş
Tarla d.	30	10	300 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Ağnam	20	8	160 kuruş
Toplam 910 kuruş			

Nikola Veled-i Anton Emlakı

Hane oda	1	250	250 kuruş
----------	---	-----	-----------

Tarla d.	50	10	500 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Eşcar-ı zeytun	1	20	20 kuruş
Harman	1	10	10 kuruş
Toplam 1030 kuruş			
Yerolmi Veled-i Luizi Emlakı			
Hane oda	1	250	250 kuruş
Tarla d.	20	10	200 kuruş
Bahçe d.	4	100	400 kuruş
Ağnam re's	20	8	160 kuruş
Zevcesinin			
Hane oda	1	180	180 kuruş
Katır re's	1	300	300 kuruş
Toplam 1490 kuruş			
Nikola Veled-i Ebker Emlakı			
Hane oda	1	250	250 kuruş
Tarla d.	50	10	500 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Ağnam re's	25	8	200 kuruş
Harman	1	10	10 kuruş
Zevcesinin			
Hane oda	1	250	250 kuruş
Bahçe d.	5	100	500 kuruş
Katır re's	1	300	300 kuruş
Toplam 2260 kuruş			
Yorgi Veled-i Hristoği Emlakı			
Hane oda	1	250	250 kuruş
Bahçe d.	8	100	800 kuruş
Tarla d.	60	10	600 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Harman	1	10	10 kuruş
Ağnam re's	20	8	160 kuruş
Eşcar-ı zeytun	15		200 kuruş
Toplam 2270 kuruş			

Hristoği Veled-i Yakomi			
Hane oda	1	250	250 kuruş
Bahçe d.	5	100	500 kuruş
Zevcesinin			
Eşcar-ı zeytun	2	20	40 kuruş
Katır re's	1	300	300 kuruş
Toplam 1090 kuruş			
Marko Veled-i Zinno Emlakı			
Hane oda	2	200	400 kuruş
Bahçe d.	4	100	400 kuruş
Ekin Tarlası	20	10	200 kuruş
Harman	1	10	10 kuruş
Eşek	1	75	75 kuruş
Eşcar-ı zeytun	4	20	80 kuruş
Eşcar-ı dut	5	5	25 kuruş
Zevcesinin			
Ağnam re's	20	8	160 kuruş
Toplam 1350 kuruş			
Karye-i mezbur toplam: 27164 kuruş			

Tablodan da anlaşıldığı üzere ehl-i İslam ve ehl-i zimmi olarak köyler iki şekilde değerlendirilmiştir. Hane reislerinin yanında emlak ve arazilerde ayrıntılı olarak kaydedilmiş ve en sonunda köyün toplam kıymeti verilmiştir. Ancak kâtibin ehl-i zimmi tebaa için vermiş olduğu genel toplam ile inceleme sonucunda tespit edilen toplam fiyat birbirini tutmamaktadır. Buna göre kâtip 27.945 kuruş olarak hesaplamışken, inceleme sonucunda tespit edilen rakam ise 27.164 kuruştur. Müslüman tebaanın ise hane reislerinin toplamı 2050 kuruş, Çiftlik mezburin emlak ve arazisi toplamı 33.360 kuruş, Kerye-i mezbur İslamın emlak ve arazisi toplamı 35.410 kuruş olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu yanlışların hesaplanma esnasında olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü bazı hanelerde eksik veya fazla sonuçlar tespit edilmiştir. Örneğin Yorgi Veled-i Hristoği Emlak'ının hesaplanmasında kâtip 15 zeytin ağacını 200 kuruştan hesaplamış, ancak bu oran bizi doğru sonuca götürmemekte, daha önceki zeytin ağacı fiyatları üzere hesapladığımızda ise 200 değil 300 kuruş gibi bir sonuç elde etmekteyiz. Ancak genel toplama baktığımızda kâtip burada da 200 olarak hesaplamış, yani başta yapılmış olan

yanlılık sonuç kısmına da yansımıştır. Yine Zinovi (Zinov) Veled-i Hristoğlo Emlak'ının hesaplanması sırasında kâtip hane reisinin eşine ait mal varlığını hesaplamamıştır. Dolayısıyla toplam mal değeri eksik hesaplanarak 945 olarak verilmiştir. Tespit edilen sonuç ise zevcesine ait miktar da dahil 969 kuruştur.

Tablo 3.9: Karye-i Yerolakko Tabi-i Nahiye-i Dağ.

Mal varlığı	Miktar	Fiyat (kuruş)	Toplam
Ahmed Veled-i Mustafa Emlakı			
Hane oda	2	75	150 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Keçi ve ağnam re's	20	8	160 kuruş
Tarla d.	62	8	496 kuruş
Toplam 1056 kuruş			
Eytam Halil Abdurrahman ??? ve Hüseyin			
Hane oda	2	75	150 kuruş
Tarla d.	20	8	160 kuruş
Keçi ve ağnam re's	250	8	2.000 kuruş
Toplam 2310 kuruş			
Ali Veled-i Hasan Emlakı			
Hane oda	1	80	80 kuruş
Keçi ve ağnam re's	100	8	800 kuruş
Zevcesinin			
Keçi	50	8	400 kuruş
Toplam 1280 kuruş			
Mezbur karye genel toplam: 4646 kuruş.			

Tablo 3.10: Karye-i Yerolakko Tabi-i Nahiye-i Dağ Ehl-i Zimmi.

Mal varlığı	Miktar	Fiyat (kuruş)	Toplam
Aci (Hacı) Sava Veled-i Zelyehmo Emlakı			
Hane oda	2	77,5	155 kuruş
Tarla d.	60	8	480 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Ağnam re's	30	8	240 kuruş
Harman yeri	1	10	10 kuruş

Toplam 1135 kuruş

Zelyehmo Veled-i Vasili Emlakı

Hane oda	3	40	220 kuruş
Tarla d.	40	8	320 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Keçi ve ağnam re's	30	8	240 kuruş
Harman	1	10	10 kuruş

Toplam 1040 kuruş

Pavli/Bavli Veled-i Luizi Emlakı

Hane oda	4	77,5	310 kuruş
Tarla d.	60	8	480 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Keçi ve ağnam re's	40	8	320 kuruş
Harman	1	10	10 kuruş

Toplam 1370 kuruş

Acı (Hacı) Yani Veled-i Micail

Hane oda	3	40	220 kuruş
Tarla d.	30	8	240 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Keçi ve ağnam re's	60	8	640 kuruş
Harman	1	10	10 kuruş

Toplam 1360 kuruş

Acı (Hacı) Elya Veled-i Luizo Emlakı

Hane oda	4	87,5	350 kuruş
Tarla d.	100	8	800 kuruş
Öküz çift	1(2)	125	250 kuruş
Keçi re's	30	8	240 kuruş
Harman	1	10	10 kuruş

Toplam 1650 kuruş

Lavidi Veled-i Luizo Emlakı

Hane oda	1	50	50 kuruş
Tarla d.	10	8	80 kuruş
Keçi re's	10	8	80 kuruş

Toplam 210 kuruş

Hristoğlo Veled-i Yorgi

Hane oda	2	75	150 kuruş
Tarla d.	10	8	80 kuruş
Toplam 230 kuruş			

Konstanti Veled-i Acı Yami

Hane oda	3	83	250 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Tarla d.	30	8	240 kuruş
Keçi re's	40	8	320 kuruş
Harman	1	10	10 kuruş
Toplam 1070 kuruş			

Konstanti Veled-i Zorzi/Zurzi Emlakı

Hane oda	1	70	70 kuruş
Tarla d.	5	8	40 kuruş
Ma'i-cari saat	12	250	250 kuruş
Toplam 360 kuruş			

Yorgi Veled-i Fomi/Komi

Hane oda	1	60	60 kuruş
----------	---	----	----------

Zevcesinin

Tarla d.	4	8	32 kuruş
Ma'i-cari saat	2	2	4 kuruş
Toplam 96 kuruş			

Yorgi Veled-i Luizoz Emlakı

Hane oda	1	150	150 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Tarla d.	20	8	160 kuruş
Keçi re's	10	8	80 kuruş
Toplam 640 kuruş			

Lavidi Veled-i Zorzi/Zurzi Emlakı

Hane oda	2	75	150 kuruş
Tarla d.	30	8	240 kuruş
Öküz	1	125	125 kuruş
Keçi ve ağnam re's	8	8	64 kuruş
Harman	1	10	10 kuruş
Ma'i-cari saat	2	2	4 kuruş

Toplam 603 kuruş

Micail Veled-i Dimitri Emlakı

Hane oda	1	75	150 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Tarla d.	20	8	160 kuruş
Ma`i-cari saat	2	2	4 kuruş
Keçi re`s	10	8	80 kuruş

Zevcesinin

Hane oda	1	80	80 kuruş
Keçi ve ağnam re`s	10	8	80 kuruş

Toplam 804 kuruş

Ağamo Veled-i Dimitri Emlakı

Hane oda	3		250 kuruş
Öküz	1	125	125 kuruş
Tarla d.	30	8	240 kuruş
Keçi ve ağnam re`s	15	8	120 kuruş
Ma`i-cari saat	2	2	4 kuruş

Toplam 739 kuruş

Dimitri Veled-i Beraskeva Emlakı

Hane oda	4	75	300 kuruş
Tarla d.	50	8	400 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Keçi ve ağnam re`s	40	8	320 kuruş
Ma`i-cari saat	2	2	4 kuruş
Harman	1	20	20 kuruş

Toplam 1294 kuruş

Hristoği Veled-i Luizoz Emlakı

Hane oda	1	80	80 kuruş
Tarla d.	10	8	80 kuruş
Keçi ve ağnam re`s	30	8	240 kuruş

Toplam 400 kuruş

Micail Konstantini ve Hralambo Veled-i Aci Nikola

Hane oda	1	100	100 kuruş
Tarla d.	80	8	640 kuruş

Eşcar-ı zeytun	1	20	20 kuruş
Nısf şirahane		250	250 kuruş
Hasıllık	1	20	20 kuruş
Toplam 1030 kuruş			
Aci Yorgi Micail Emlakı			
Hane oda	1	100	100 kuruş
Bağ d.	5	50	250 kuruş
Nısf şirahane		125	125 kuruş
Zevcesinin			
Eşcar-ı zeytun	5	20	100 kuruş
Hasıllık	1	20	20 kuruş
Toplam 595 kuruş			
Zandi Veled-i Giryako Emlakı			
Hane oda	3	200	200 kuruş
Öküz	1	125	125 kuruş
Tarla d.	30	8	240 kuruş
Toplam 565 kuruş			
Hristoği Veled-i Aci Yorgi Emlakı			
Hane oda	1	80	80 kuruş
Bağ d.	8	50	400 kuruş
Eşcar-ı zeytun	10	20	200 kuruş
Nısf şirahane	3	125	125 kuruş
Hasıllık	1	20	20 kuruş
Toplam 825 kuruş			
Aci Yani Veled-i Luizi Emlakı			
Hane oda	3	250	250 kuruş
Tarla d.	60	8	480 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Keçi ve ağnam re's	80	8	640 kuruş
Harman	1	10	10 kuruş
Toplam 1630 kuruş			
Babaz Hristoğlo Veled-i Babaz Yani			
Hane oda	1	80	80 kuruş
Bağ d.	15	40	600 kuruş
Zeytun	10	20	200 kuruş
Keçi re's	5	16	80 kuruş

Öküz	1	125	125 kuruş
Hasıllık	2	20	40 kuruş
Nısf şirahane			95 kuruş
Toplam 1220 kuruş			
Yakomi Veled-i Babaz Hristoğlo Emlakı			
Hane oda	1	70	70 kuruş
Bağ d.	15	43	650 kuruş
Eşcaarı zeytun	5	20	100 kuruş
Öküz	1	125	125 kuruş
Zevcesinin			
Bağ d.	10	50	500 kuruş
Eşcar-ı zeytun	3	20	60 kuruş
Toplam 1505 kuruş			
Yorgi Veled-i Dimitri Emlakı			
Hane oda	1	150	150 kuruş
Tarla d.	40	8	320 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Keçi ve koyun	35	8	280 kuruş
Toplam 1000 kuruş			
Genel toplam: 21351 kuruş			

Tablodaki veriler incelendiğinde yine Timbu köyünde olduğu şekilde Yerolakko köyünde de aynı türden hatalar tespit edilmiştir. Örneğin Agamo Veled-i Dimitri'ye ait emlak hesaplanmasında kâtip toplamı 639 olarak vermiş ancak inceleme sonucunda çıkan hesap 739 kuruştur. Bunun yanı sıra Acı Yani Veled-i Luizi Emlakı 1630 kuruşken kâtip bu rakamı 1430 kuruş olarak vermiştir. Yine Acı (Hacı) Yani Veled-i Micaıl Emlak'ında kâtip genel toplamı 1300 olarak vermiş fakat hesaplanan sonuç 1360 kuruştur. Bu yanlışların hesaplanma esnasında çıkmış olabileceği yukarıda da ifade etmiştik. Mesela kâtip Yorgi Veled-i Dimitri Emlak'ında keçi ve koyun sayısını 35 olarak vermiş ve toplam rakamı ise 260 olarak hesaplamış. Ancak Temettü defterinin genelinde bazı istisnalar dışında re's beher 8 kuruş olarak verilmiştir. Bu bilgiye istinaden 35 sayısı 260'a bölündüğünde birbiriyle örtüşmüyor. Bu durumda 35 re's = 280 olması gerekiyor. Kâtip ehl-i zimmiye ait genel toplamı 20.991 kuruş olarak hesaplanmıştır. Fakat bulunan sonuç 21351 kuruştur. Bunun yanında ehl-i İslam ait toplam sonuç ise 4646 kuruş olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3.11: Karye-i Ayvasıl Tabi-i Nahiye-i Dağ.

Mal varlığı	Miktar	Fiyat (kuruş)	Toplam
Mustafa Veled-i Hüseyin Emlakı			
Hane oda	3	200	200 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Buzağı	1	25	25 kuruş
Tarla d.	50	10	500 kuruş
Keçi ve ağnam re's	100	8	800 kuruş
Harman	1	20	20 kuruş
Toplam 1795 kuruş			
Mustafa Veled-i Abdullah Emlakı			
Hane oda	3	250	250 kuruş
Öküz çift	1 (2)1	125	250 kuruş
Buzağı	1	25	25 kuruş
Tarla d.	40	10	400 kuruş
Keçi ve ağnam re's	40	8	320 kuruş
Harman	1	20	20 kuruş
Toplam 1265 kuruş			
Hüseyin Veled-i Abdullah Emlakı			
Hane oda	2	62,5	125 kuruş
Tarla d.	20	10	200 kuruş
Öküz	1	125	125 kuruş
Keçi ve ağnam re's	100	8	800 kuruş
Harman	1	20	20 kuruş
Toplam 1270 kuruş			
El-Hac Ahmed Veled-i Himmet Emlakı			
Hane oda	6	650	650 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Tarla d.	100	10	1.000 kuruş
Keçi ve ağnam re's	200	8	1600 kuruş
Harman	1	20	20 kuruş
Toplam 3520 kuruş			
Mustafa Veled-i Abdullah Emlakı			
Tarla d.	10	10	100 kuruş
Keçi re's	10	8	80 kuruş

Kızının malı			
Hane oda	1	80	80 kuruş
Toplam 260 kuruş			
Ahmed Veled-i Abdullah Emlakı			
Hane oda	3	250	250 kuruş
Tarla d.	100	10	1,000 kuruş
Keçi ve ağnam re's	170	8	1360 kuruş
Değirman	1	80	80 kuruş
Harman	1	20	20 kuruş
Toplam 2710 kuruş			
Himmet Veled-i Hacı Ahmed Emlakı			
Hane oda	3	250	250 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Tarla d.	30	10	300 kuruş
Ağnam re's	30	8	240 kuruş
Harman	1	20	20 kuruş
Toplam 1060 kuruş			
Genel toplam: 11880 kuruş			

3.12: Karye-i Ayvasıl Tabi-i Nahiye-i Ehl-i Zimmi.

Mal varlığı	Miktar	Fiyat (kuruş)	Toplam
Yorgi Veled-i Hristoği Emlakı			
Hane oda	3	60	180 kuruş
Öküz çift	1 (2)	125	250 kuruş
Tarla d.	50	10	500 kuruş
Keçi ve ağnam re's	100	8	800 kuruş
Toplam 1730 kuruş			
Hralami Veled-i Hristoği			
Hane oda	2	60	120 kuruş
Öküz	1	120	120 kuruş
Tarla d.	10	10	100 kuruş
Toplam 340 kuruş			
Avam Veled-i Luizi			
Keçi re's	5	8	40 kuruş
Zorzi Veled-i Hristoği Emlakı			

Hane oda	2	62,5	125 kuruş
Öküz çift	1(2)	125	250 kuruş
Tarla d.	30	10	300 kuruş
Toplam 675 kuruş			

Marko Veled-i Zorzi Emlakı

Hane oda	2	60	120 kuruş
Tarla d.	30	10	300 kuruş
Keçi re's	15	8	120 kuruş
Toplam 540 kuruş			

Bedri Veled-i Hervili ?

Hane oda	1	100	100 kuruş
Öküz	1	125	125 kuruş
Tarla d.	30	10	300 kuruş
Harman	1	20	20 kuruş
Toplam 545 kuruş			

Hristoği Veled-i Yorgi Emlakı

Hane oda	2	50	100 kuruş
Keçi re's	10	8	80 kuruş
Toplam 180 kuruş			

Hristoği Veled-i Papaz Yani

Hane oda	2	75	150 kuruş
Tarla d.	15	10	150 kuruş
Toplam 300 kuruş			

Genel toplam: 4350 kuruş

Son olarak tablodaki bilgilere baktığımızda temettü defterinde kayıtlı üç köyden Ayvasıl köyünde ise ehl-i İslama ait emlak ve arazinin toplamı 11880 kuruş, ehl-i zimmiye ait emlak ve arazi toplamı 4350 kuruş olarak hesaplanmıştır.

SONUÇ

Kıbrıs Adası'nda günümüzde de hala mevcut konumlarını koruyan Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köyleri konulu çalışmada, 1572 tarihli Kıbrıs Mufassal, 1643 Kıbrıs Cizye, 1831 Kıbrıs Nüfus, 1833 Lefkoşa Temettüat ve 1852-1853 Cizye Muhasebe defterleri incelenmiştir. Ortaya çıkan veriler derinlemesine incelenmiş, bunun sonucunda ise 1570 ile 1878 yılları arasında söz konusu üç köyün geçirmiş olduğu sosyo-ekonomik değişim ve dönüşümü değerlendirilmiştir. Buna göre 1572 yılında köylerden alınan vergiler ve bu vergi çeşitleri hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Bu konuda çalışanlar için önemli veriler tespit edilerek kaydedilmiştir. Örneğin bahsedilen dönemde buğday, arpa, keten, burçak gibi hububat ürünlerinin keyl bazından ve akçe hesabıyla fiyatları değerlendirilmiştir. Örneğin 1 keyl buğday 12 akçe, 1 keyl arpa ile bucak 6 akçe, 1 demet keten 2 akçe şeklinde hesaplanmıştır. Bunun yanında birçok kanunnamede 25 akçe olan ispençe vergisinin Kıbrıs Kanunnamesinde 30 akçe olduğu görülmektedir. Yine bu dönemde Kıbrıs'ta domuz, arı, keçi ve koyun gibi hayvanların yetiştiriciliği yapılmıştır. Ayrıca resm-i besatin ile sebze tarımı yapıldığını söyleyebiliriz.

1572 Kıbrıs mufassal ile 1643 Kıbrıs'ın cizye muhasebe defterlerindeki bilgilerin tamamı gayrimüslim tebaaya ait nüfus verileridir. 1572 yılı tahririnden sonra söz konusu köylere Müslümanlar yerleştirildiğinden dolayı bu tarihten önce Müslüman nüfusu hakkında bilgi sahibi değiliz ve köylerin nüfusunun tamamı gayrimüslimlere aittir. Yerolakko 107 kişi, Ayvasıl 93 ve Timbu köyünde ise 106 kişi olup toplam tahmini nüfus 306 kişidir. 1643 yılına gelindiğinde her üç köyün genelinden alınan cizye vergisinin toplamda kaç kişiden tahsil edildiği ve bu sayede köylerin tahmini nüfusu hakkında fikir yürütülmüştür. Buna göre Yerolakko 110 kişi, Ayvasıl 130 ve Timbu köyünde ise 180 kişi olup toplam 420 kişidir. 1831, yılına baktığımızda gayrimüslim nüfusunun yanında Müslüman nüfusu hakkında da bilgi sahibi oluyoruz. Yerolakko köyünde 154 kişi mevcuttur. Bunların 8'i Müslümandır. Ayvasıl köyünde nüfus 68 kişidir ve 30'u Müslümandır. Timbu köyünün nüfusu ise 146 kişi olup bununda 14 kişisi Müslümandır. Köylerin toplam nüfusu ise 368 kişidir. 1852-1853 yılları arasında köylerin gayrimüslim nüfusu ise şu şekildedir. Yerolakko 136, Ayvasıl 40 ve Timbu köyü ise 68 kişi olup toplam nüfus 244 kişidir. 1572 yılında 306 zimmi, 1643 420 zimmi, 1831 Müslim ve zimmilerin toplamı 368 ve son olarak 1852-1853 yılında sadece zimmiler 610 kişidir.

1833 Temettuat defterinin sağladığı imkanlar dahilinde 19. yüzyılın ilk yarısında adı geçen köylerde yetiştirilen ürünler, bu ürünlerin cinsi, fiyatları hakkında bilgiler kaydedilmiştir. Bu defterden sadece yetiştirilen ürün çeşitleri değil, birçok açıdan faydalanılacak olan bilgilere ulaşılmıştır. Hane sayısı, emlakın cinsi, fiyatı, vb. bilgilerin olması bakımından söz konusu köylerin sosyal ve iktisadi tarihi açısından son derece önemli bir yere sahiptir. 1833 tarihli Temettü defterinde hane reislerinin isimleri, mal varlıklarının yanında bir de mal sahibi olan zevcelerine ve kızlarına ait mal varlıkları da yazılmıştır. Ayrıca emlak çeşitleri ve bir hane üzerine kayıtlı malların tümünü (tarla, bağ, bahçe, bostan, zeytin, dut, arazi ürünleri ve öküz, koyun, keçi, eşek, katır, buzağı hayvan çeşitleri) kapsamı bakımından önemlidir. Hemen hemen her haneye ait belli miktarlarda tarla mevcuttur. Bu tarlalarda çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmiştir. Üç köyün toplamında çiftlik arazisi dahil olmak üzere toplam ekilen arazi miktarı 2680 dönümdür. Tarımcılık faaliyetlerinin görüldüğü bu tarlaların toplam değeri ise 39.188 kuruştur. Müslim ahaliye ait arazi 928 dönüm ve kıymeti 17.181 kuruşken, zimmi ahaliye ait olan arazi toplamı 1752 dönüm ve kıymeti ise 22.007 kuruştur.

1833 temettü verilerine baktığımızda üç köyün tamamına yakın hanelerde keçi ve koyun yetiştirilmiştir. Buna göre küçükbaş hayvancılıkta Yerolakko köyü 903 re's ile ilk, Ayvasıl 780 re's ile iki ve Timbu köyü ise 773 re's ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bunun yanında tarla sürme işinde kullanılan öküzler de önemli bir yer tutmuştur. Büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde de ilk sırada Timbu, ikinci sırada Yerolakko ve üçüncü sırada ise Ayvasıl köyüdür. Ayrıca katır, eşek buzağı gibi hayvanların da bu dönemde yetiştirildiği görülmektedir. 1572 tarihli Kıbrıs tahrir defterinde bu hayvanlar hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Ancak adet-i ağnam ve resmi kevvare ile bidat-ı henazir vergilerinin olması o tarihte Kıbrıs'ta arıcılık, domuz ve keçi koyun besiciliği yapıldığını söyleyebiliriz. Ancak domuz besiciliği ve arıcılığa dair 1833 yılında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Ma-i cari gibi su kaynakları da sulu tarımın yapılması için önem arz etmektedir. Bunların kullanımını ise saati iki kuruştan hesaplanmıştır. Köylerde ayrıca hasıllık, değirmen, mandra, harman ve şirahane gibi yerler de defterde kaydedilmiştir. Şirahanelerin hisse ile yönetildiği defterdeki bilgilerden anlaşılmaktadır. Genelde şirahaneler için "nısf şirahane" tabiri kullanılmıştır. Kıbrıs Adası'nın denizlerle çevrili olması zeytinciliğin yapılması açısından elverişli bir ortam sunmaktadır. Temettuat defterinin verdiği bilgilere

göre inceleme alanında bulunan üç köyün sadece ikisinde (Yerolakko ve Timbu) zeytin-cilik faaliyetleri görülmüştür.

1572 yılına ait Kıbrıs Mufassal defterinde bu köylerde yukarıdaki emlak türlerine dair defterde herhangi biri veriye ulaşılamamıştır. Ancak bu yerlerin o tarihte olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Harman yeri yukarıda da açıkladığımız gibi bir işlevden dolayı o dönemde de olması gereken bir yerdir. Keza aynı şekilde Ma-i cari de doğal bir akarsu olması dolayısıyla o dönemde olma ihtimali yüksektir. Hane değirmen ve diğer yapılar için de bunu söylemek mümkündür. Sadece geçen süre içerisinde tasarruf hakkı kişiden kişiye geçmiş ve fiyatlar noktasında farklılıklar meydana gelmiş olabilir.

Bu çalışma ile Kıbrıs Adası'nda Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerini incelediğimiz dönem (1570 ile 1878) için uygulana gelen vergi ve nüfus mekanizması, arşiv belgelerinden ve bu konu hakkında çalışmalar yapmış bilim insanlarının çalışmalarından elde edilen detaylı bilgiler doğrultusunda incelenmiştir. 1570 ile 1878 yılları arasında Kıbrıs'ta bulunan Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu köylerinde ikamet eden halkın nüfus, arazi, emlak, vergi, vb. konulara yönelik faaliyetleri hakkında kayda değer bilgiler tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİV VESİKALARI

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi

Tahrir Defteri

H. 980 (1572), 64. Numaralı Kıbrıs Mufassal Defteri.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (DABOA)

Temettüat Defteri

Maliye Nezareti Varidat Temettüat Defteri (ML. VRD. TMT. d), H. 1248, 16152 Nolu Lefkoşa Temettüat Defteri.

Nüfus Defterleri

Taşra Evrakı Kıbrıs Defterleri (TŞR. KB. d.) 40. Numaralı H. 1246, Nüfus Defteri.

Taşra Evrakı Kıbrıs Defterleri (TŞR. KB. d.) 43. Numaralı H. 1246, Nüfus Defteri.

Cizye Defterleri

Maliye Nezareti Varidat Cizye Muhasebe Defteri (ML. VRD. CMH.d.), H. 1270, 1375 Nolu Cizye Muhasebe Defteri.

Maliyeden Müdevver Defter (MAD. d.) H. 1053, 8428 Nolu Cizye Muhasebe Defteri.

Maliyeden Müdevver Defter (MAD. d.), H. 1051, 279 Nr. Kıbrıs-Diyarbakır Cizye Defteri.

KİTAP, MAKALE VE DİĞER KAYNAKLAR

Acehan, Abdullah. “Osmanlı Devleti’nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/5, (2008), 12-29.

Ağır, Abdullah Mesut. “15. Yüzyılda Memluklerin Doğu Akdeniz Siyaseti”, Balıkesir Ahmet b. Yahya el-Belazur i. *Fütüh ’ul Büldan (Ülkelerin Fetihleri)*, çev: Mustafa Fayda, İstanbul: 2013.

Akbayram, Devran. “Roma İmparatorluk Döneminde Kıbrıs”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2016.

Akman, Eyüp. “İlk Osmanlı Nüfus Sayımında 1830 Taşköprü”, erişim tarihi:17 Aralık 2019. https://docpl_yer.biz.tr/57792774-Ilk-osmanli-nufus-sayimi-nda-1830-tas-kopru-1-prof-dr-eyup-akman-2.htm.

- Akyel, Salih ve Ebru Olcay, "1847 Tarihli Kıbrıs Nüfus Defterine Göre Değirmenlik Kazasındaki Gayrimüslim Nüfus Yapısı", *Uluslararası Araştırmaları Dergisi* 8, sy. 39, (2015). 263-270.
- Alagöz, Cemal Arif. "Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, 1971.
- Alagöz, Cemal Arif. "Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri (14-19 Nisan 1969)*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1971.
- Alasya, Halil Fikret. "Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri", Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Seri: III sy. B 1, Ankara: 1997.
- Alasya, Halil Fikret. *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşa (KKTC): 1988.
- Alphonse de Lamartine. *Osmanlı Tarihi*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.
- Altan, Ebru. "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten* LXVI sy. 245, (2002). 87-93.
- Arslan, İsmail. "XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarihinde Temettuat Defterlerinin Yeri: İğdiç (Selimağa Köyü) Temettuat Defteri Örneği", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 57-86.
- Ayyıldız, Sedef. Sedef Ayyıldız, "Hitit Metinlerinde Alaşya Ülkesi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.
- Barkan, Ömer Lütfi. "Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler" (Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi), *İktisat Fakültesi Mecmuası XI*, 1949-1950.
- Barkan, Ömer Lütfi. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Çiftçi Sınıfların Hukuki Statüsü", *Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler 1*, İstanbul: Gözlem Yayınları 1, 1980.
- Barkan, Ömer Lütfi. "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", erişim tarihi: 10 Aralık 2019, <http://www.academia.edu/>.
- Barkan, Ömer Lütfi. *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları: Kanunlar 1*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi, 2001.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, "Temettü Defterleri", İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 43, 2000.
- Bilgin, Feridun. "Arşiv Belgelerine Göre Kıbrıs Seferi İçin Yapılan Hazırlıklar", *Mukad-dime* 6 (1), (2015), 79-100.

- Bizbirlik, Alpay ve Zafer Atar, “XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarihinde Temettuat Defterlerinin Yeri: Saruhan Sancağı Mütevellî Çiftliği Temettuat Defteri Örneği”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi* (2009-I), 37-57.
- Bostan, İdris. “Kıbrıs Sefer Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergahı”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Ed. A. Ahmet Beyoğlu-Erhan Afyoncu, İstanbul: TATAV Yayınları, 2001.
- Bozkurt, İsmail. *Evlîya Çelebi'nin İzinde Kuzey Kıbrıs Seyahatnamesi*, Ankara: Bengü Yayınları, 2011.
- Bozkurt, Nebi. “Nüfus”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (2007), 293-294.
- Bozkuş, Mehmet Ali. “Geç Ortaçağ'da Tutulmuş Türk Tarihine Dair Kıbrıs Kronikleri”, *TAD*, 37, sy. 63, (2018). 135-169.
- Braudel, Fernand. *II. Filipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası III*, çev: M. Ali Kılıçbay, Ankara: Doğubatı Yayınları, 2018.
- Calia, Anna. “Venedik Devlet Arşivi'nde Bulunan Liber Graecus (Yunan Kitabı) ve XV-XI. YY. Osmanlı-Venedik İlişkileri”, çev: Güner Doğan, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi*, 279-317.
- Çağatay, Neşet. “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *DTCFD* 5, sy. 5 (1947). 483-511.
- Çakar, Enver ve Füsün Kara, “17. Yüzyılın Ortalarında Arapgir Sancağında İskân ve Nüfus 1643 Tarihli Avarız-hane Defterine Göre”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15, sy. 2, (2005). 385-412.
- Çavuşdere, Serdar. “Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar”, *Tarih Okulu Dergisi*, sy. IV, Yaz, (2009), 53-75.
- Çevikel, Nuri. *Kıbrıs Akdeniz'inde Bir Osmanlı Adası 1570-1878*, İstanbul: 47 Numara Yayıncılık Tarih-İnceleme 1, 2006.
- Çevikel, Nuri. *Kıbrıs Eyaleti: Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)*, Gazimağusa KKTC: Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2000.
- Çiçek, Kemal. “Osmanlı Tahrir Defterlerinde Kullanımında Görülen Bazı Problemler ve Metod Arayışları”, 43-66, erişim tarihi: 3 Ocak 2020, https://www.academia.edu/35611008/Osmanlı%20tahrir_defterlerinin_kullanımında_görülen_bazı_problemler_ve_metod_arayışları

- Çoruh, Haydar. "II. Mahmut Döneminde Kıbrıs'ın İdarî, İktisadi ve İctimai Yapısı (1808-1839)", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008.
- Darling, Linda T. *Gelir Artışı ve Kanuna Uygunluk: Osmanlı İmparatorluğu'nda Vergi Toplanması ve Maliye Yönetimi 1560-1660*, çev: Adnan Tonguç, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2019.
- Demircan, Adnan. *İslam Tarihi-1*, Ankara: Bilay Yayınevi, 2018.
- Demiryürek, Mehmet. "Bir İhtisâb Resmi Çeşidi: Gerdek Resmi veya Resm-i Ruhsatiyye", *Kebikeç Dergisi*, sy. 37, 2014.
- Demiryürek, Mehmet. "Kıbrıs Adasında Âdet-i Ağnam Vergisi (1570-1603)", *Bellekten* LXXXIII, sy. 296, (2019). 127-151.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2012.
- Dündar, Recep ve Mesut Aydın, "3924 Nolu Cizye Defterine Göre Kıbrıs Eyaleti Baf ve Kukla Kazalarında Gayrimüslimler", *TÜBAR-XXXI-/*, (2012), 78-98.
- Dündar, Recep. "64 Numaralı Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterine Göre Tuzla Nahiyesi", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, sy. XXXIV, Haziran, (2018). 355-381.
- Dündar, Recep. "H. 1269 (1852-1853) Tarihli Cizye Muhasebe Defteri", *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks*, Vol 4, No 2, (2012). 99-22.
- Dündar, Recep. "H.1053-M.1643 Tarihli 8428 Nolu Cizye Defteri'nin Tanıtımı ve Değerlendirilmesi", *History Studies Intertional Journal Of History* 4, sy. 4, (2012). 125-146.
- Dündar, Recep. "Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)", Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 1998.
- Dündar, Recep-Mesut Aydın. "Karaman Eyaleti Niğde Kazasından Kıbrıs'a Göçürülen Aileler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)* 47, Erzurum, 2012.
- Emecen, Feridun. "Ağnam Resmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi c.1*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (1998), 478-479.
- Emecen, Feridun. "Mercidabık Muharebesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 29, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (2004), 174-176.
- Emecen, Feridun. "Ridâniye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (2008), 87-88.

- Erdem, Ekrem. "Osmanlı Para Sistemi ve Tağış Politikası: Dönemsel Bir Analiz", *Ban-kacılar Dergisi*, sy. 56, (2006), 10-28.
- Erdoğan, M. Akif. "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü (1570-1571)", *Kıbrıs'ın Dünyü Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, Gazi Magosa: Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü yıl Üniversitesi Rektörleri Yayınları Nu: 8, 1991.
- Erdoğan, Mehmet Akif -Yusuf Halaçoğlu. "Kıbrıs'ın Alınmasından Sonra Ada'ya Yapılan İskanlar ve Kıbrıs Türklerinin Menşei", *Rauf Denктаş'a Armağan*, Ed. Yakan Cumalıoğlu ve Erol Cihangir, Ankara: Turan Kültür Yayınlar, 2000.
- Erdoğan, Mehmet Akif. *Kıbrıs'ta Osmanlılar* Lefkoşa-Kıbrıs: Galeri Kültür Yayınları, 2008.
- Erpolat, Mehmet Salih. "Cizye Defterlerinin Sosyal ve İktisadi Tarih Araştırmaları Açısından Önemi: Diyarbakır Örneği". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (SBARD)*, sy. 4, (2004), 189-204.
- Erzen, Afif. "İlkçağ Tarihinde Kıbrıs", *Bulleten XL*, sy.157- Ocak (1976), 94-115.
- Faroqhi, Suraya. *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, çev: Emine Sonnur Özcan, Ankara: Doğubatı Yayınları, 2010.
- Gazioğlu, Ahmet Cevdet. *Kıbrıs'ta Türkler 1570-1878 (308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış)*, Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2000.
- Gökçe, Turan. "1572-1573 Yıllarında Kıbrıs'ta İskân Edilmek Üzere Karaman ve Rûm Vilâyetlerinden Sürülen Aileler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sy. IH, (1999), 9-74.
- Gökçe, Turan. "1572 Yılında İç-el Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sy. n, (1997), 1-78.
- Gökdemir, "Rahim. "Maliyeden Müdevver (MAD. d.) 03618 Numaralı Kıbrıs Cizye Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirme", Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, 2012.
- Görsoy, Cevat Rüştü, "Kıbrıs", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 25: 370. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Görsoy, Cevat. Rüştü. "Coğrafya Bakımından Kıbrıs ve Türkiye", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, Türk Heyeti Tebliğleri* (14-19 Nisan 1969), Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1971.

- Göyünç, Nejat. “Hane Deyimi Hakkında”, erişim tarihi: 15 Ocak 2020, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutarikh/issue/9604/119885>.
- Göyünç, Nejat. “Hane”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi c.15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (1997), 552-553.
- Gözlü, Ahmet. *Kıbrıs'ın Eski Çağı ve Jeopolitiği*, Konya: Çizgi Yayınları, 2011.
- Gürgen, İlknur. “M.Ö. 2. Binyılda Kıbrıs (İlkçağlardan Venediklilere Kıbrıs Adası)”. *Tarihte Kıbrıs II*, Ed. Osman Köse, İstanbul: 2017, erişim tarihi: 30 Aralık 2019, <http://www.historystudies.net/source/Tarihte-Kibris-c-1.pdf>.
- Gürkan, Haşmet Muzaffer. *Kıbrıs Tarihinden Sayfalar (Toplu Eserler 1)*, Lefkoşa-Kıbrıs: Galeri Kültür Yayınları, 1996.
- Halaçoğlu, Yusuf. “Cürüm ü Cinayet Resmi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* c. 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (1993), 138-139.
- Halaçoğlu, Yusuf. “Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta Yaşanan İskân Politikası”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Ed. A. Ahmet Beyoğlu-Erhan Afyoncu, İstanbul: TA-TAV Yayınları, 2001.
- Halaçoğlu, Yusuf. *XVIII. Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- Hammer, Baron Joseph Von Purgstall. *Büyük Osmanlı Tarihi IV*, (İstanbul: Milliyet Yayınları: MMP Baskı Tesisleri, 2010), 1006.
- Hill, George. *Kıbrıs Tarihi: Osmanlı ve İngiliz İdare Dönemi (1571-1948)*, çev: Nazım Can Serbest İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Hill, Sir George. *A History of Cyprus I*, Cambridge University Yayınları. Newyork: 2010.
- Homeros. *İlyada*, çev: Azra Erhat-A. Kadir, İstanbul: 2008, erişim tarihi: 30 Aralık 2019, http://turuz.com/storage/shiir-2018/1822-Homeros-Ilyada-Chev-Azra_Erhat-A.Qadir-2008-597s.pdf.
- İnalcık, Halil. “Cizye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (1993), 45-48.
- İnalcık, Halil. “Çiftlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* c. 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- İnalcık, Halil. “İspence”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* c. 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, (2001), 177.
- İnalcık, Halil. “The Ottoman Policy and Administration in Cyprus After the Conquest”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, Türk Heyeti Tebliğleri (14-19 Nisan 1969)*, Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, 1971.

- İnalcık, Halil. *Develt-i 'Aliyye IV: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar (Ayanlar, Tanzimat, Meşrutiyet)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- İnalcık, Halil. *Doğu Batı Makaleler I*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2018.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayıncılık, 2018.
- İnalcık, Halil. *Seçme Eserler XII Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-I, (1300-1600)*, çev: Halil Berktaş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- İnalcık, Halil. *Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- İslamoğlu-İnan, Huricihan. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Jorga, Nicolae. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi III (1538-1640)*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2009.
- Kallek, Cengiz. "Keyl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (2002), 568-571.
- Karaboğa, Durmuş Volkan. "Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Tarım", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2010.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi 5: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.
- Karpat, Kemal. *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.
- Kâtip Çelebi. *Tuhfetü'l-Kibar fi Esfari'l Bihar I Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan*, çev: Orhan Şaik Gökyay, İstanbul: Kervan Kitap Yayınları, 1980.
- Kazıcı, Ziya. *Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2014.
- Kenanoğlu, M. Macit. "Vergi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi c. 4*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (2013). 52-58.
- Kıbrıs Seferi (1570-1571), Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III. 3. Kısım Eki*, Ankara: Genel
- Kınal, Firuzan. "İlk Çağlarda Kıbrıs, Kıbrıs Tarihi Üzerinde Çalışmalar II", *Bellekten* XXVIII, sy.111. 383-417.
- Kocakaplan, Saim Çağrı. "Tanzimat Defteri Çerçevesinde Silistre Kazasının İktisadi ve Sosyal Yapısı". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007.
- Koç, Yunus. "Nüfus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (2007), 294-299.

- Koçak, Zülfiye. “H. 1102 (1690-1691) Tarihli Diyarbakır Eyaletinin Eyaleti Cizye Defterinin Tanıtımı ve Tahlili”, *TAD* 37, sy. 63 (2018): 210-265.
- Kökdemir, Naci. *Dünkü ve bugünkü Kıbrıs*, Ankara: İstiklal Matbaası, 1956.
- Kuhr, Amelie. *Eski Çağda Yakınoğu M.Ö 3000-330* II, çev: Dilek Şendil, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, 1971.
- Kütükoğlu, Mübahat S. “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Belleten* LIX, sy. 255, (1995), 396-418.
- Kyrris, Costas P. *History of Cyprus, (With An Introduction To The Geography Of Cyprus)*, Nicosia-Cyprus: Proodos yayınları, 1985.
- Leroux, J. Gabriel. *İlk Akdeniz Medeniyetleri*, çev: Cevdet-Mithat Perin, İstanbul: Kültür Serisi 5, 1944.
- Mustafa Nuri Paşa. *Netayic ’ül-Vukuat I-II: Kurumlarıyla ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, Nşr. Neşet Çağatay, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.
- Okkar, Remziye. “Eski Çağlarda Roma Döneminde Kıbrıs/Alashiya Adasındaki Siyasi Oluşumlara Genel Bir Bakış”, *Tarihte Kıbrıs II*, Ed. Osman Köse, İstanbul, 2017, erişim, 30 Aralık 2019, <http://www.historystudies.net/source/Tarihte-Kibris-c-1.pdf>.
- Orhunlu, Cengiz. “Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, 1971.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi dağılımı ve Türk Vakıfları)*, (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı 43, 2000.
- Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*, çev: Fikret İşıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, X. Dizi-sy.7⁷ , 2015.
- Öğün, Gülay. “Kıbrıs’ta İslam Hakimiyeti ve Selçuklular Zamanında Kıbrıs ile Ticaret İlişkileri”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Ed. A. Ahmet Beyoğlu-Erhan Afyoncu, İstanbul: TATAV Yayınları, 2001.
- Öz, Mehmet. “Tahrir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 39, İstanbul, (2010), 425-429.
- Özcan, Özge Bozkurtoğlu. *Lusignanlar Döneminde Kıbrıs-Antalya İlişkileri (1192–1489)*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2017.

- Özcan, Selim. “H.1256 (1840) Tarihli Amasya Nüfus Defteri ile H.1260-1261 (1844-1845) Tarihli Amasya Temettuat Defterlerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi”, *Studies of The Ottoman Doman* 6, sy. 11, Ağustos 2016.
- Özçelik, Selahattin. “Tanzimat Döneminde Girne Kazası” (Temettuat Defterlerine Göre), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/30/212.pdf>, erişim tarihi: 11 Aralık 2019, 35-81.
- Özdemir, Rıfat. Osmanlı Döneminde Antakya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı *Belleten*, LVIII, sy. 221, Nisan, (1994). 119-157.
- Özkul, Ali Efdal. *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*, Ankara, 2010.
- Öztürk, Temel. “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı Trabzon Sancağı Nüfus Tespitinde Avarız ve Cizye Defterlerinin Kullanılabilirliği”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 93-112.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.
- Pamir, Hamit Nafız. “Güney Anadolu Dağları ile Kıbrıs Adasının Münasebeti”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, Türk Heyeti Tebliğleri* (14-19 Nisan 1969), Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, 1971.
- Pamuk, Şevket. *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Pamuk, Şevket. *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Rasim, Ahmet. *Osmanlı Tarihi II*, İstanbul: Emir Yayınları, 1999.
- Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi I (Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığının Kuruluşu)*, çev: Fikret İşıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, X. Dizi-sy. 9⁹, 2008.
- Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi III (Akka Krallığı ve Daha Sonraki Haçlı Seferleri)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, X. Dizi-Sayı 9^{b2}, çev: Fikret İşıltan, Ankara, 2008.
- Sahillioğlu, Halil. “Akçe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, 224-227.

- Sahillioğlu, Halil. "Arûs Resmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 3 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (1991), 422-423.
- Sahillioğlu, Halil. "Bâd-ı Hevâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* c. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (1991), 416-418.
- Samani, Hasan. "Tanzimat Devrinde Kıbrıs (1839-1878)", Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1995.
- Sarıkaya, Hamza. "T.T. 0008 Numaralı Tapu Tahrir Defteri'nin Transkripsiyonu ve Tahlihi", Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, 2014.
- Serter, Vehbi Zeki. *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, Lefkoşa, 1980.
- Sertoğlu, Midhat. *Osmanlı Tarih Lügati*, Kurtuba Kitap Yayınları, İstanbul, 2015.
- Sevim Ali-Erdoğan Merçil. *Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilat ve Kültür)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- Shaw, Stanford J. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye 1: Gaziler İmparatorluğu Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü (1280-1808)*, çev: Mehmet Harmancı, İstanbul: E Yayınları, 2017.
- Sir Hamilton Goold-Adams, *Kıbrıs'ın Elkitabı*, çev: A. Çakıroğlu, Lefkoşa-Kıbrıs: Galeri Kültür Yayınları, 2007.
- Solak, Kürşat. "Memlukler ve Alaiyye", *Tarih Okulu Dergisi*, sy. XII, Ocak – Nisan (2012), 117-128.
- Strabon. *Geographika (Antik Anadolu Coğrafyası) XII-XIII-XIV*, çev: A. Pakman. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2005.
- Şahin, Seyhun-Ergun Üstün. "Kıbrıs Adası'nda Haçlı Hakimiyetinin Kuruluşu", *Cappadocia Journal*, 265-279.
- Şener, Abdullatif. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.
- Şimşirgil, Ahmet. *Kayı Osmanlı V: Tarihi Kudret ve Azamet Yılları*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Tarihte Kıbrıs II, Ed. Osman Köse, İstanbul: 2017, erişim tarihi: 30 Aralık 2019, <http://www.historystudies.net/source/Tarihte-Kibris-c-1.pdf>.
- Taşkın, Ünal. "Rüsûm-ı Örfiye", *Tarih Okulu Dergisi*, sy. 14, İlkbahar-Yaz 2013.
- Taşkıran, Hasan. "Karamanoğlu Beyliği ve Hristiyan Dünyası (Kilikya Ermeni Krallığı, Kıbrıs Latin Krallığı ve Ermeni Cumhuriyeti) ile İlişkileri", Doktora. Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2015.

- Tilki, Güneş. “Kıbrıs Haçlı Krallığı’nın Kuruluşu (1191-1205)”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018.
- Uğur Altuğ, II. Murad Dönemine Ait Tahrir Defterlerinin Yayına Hazırlanması ve Bu Malzemeye Göre Tımar Sistemi, Demografi, Yerleşme ve Topoğrafya Üzerinde Araştırmalar “, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2010.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. “Kıbrıs Fethi ile Lepant (İnebahtı) Muharebesi Sırasında Türk Devleti ile Venedik ve Müttefiklerinin Faaliyetlerine Dair Bazı Hazine Evrak Kayıtları”. *Türkiyat Mecmuası* 17, 257-297.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi III (II. Selim’in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Anlaşmasına Kadar)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- Ünal, Mehmet Ali. *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2011. *Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 sy. 23, (2010),140-151.
- Üstün, Ergun. “Memluk Devleti’nin Kıbrıs’ı Hakimiyeti Altına Alması”, *Orta Çağ Araştırmaları Dergisi* 1, sy.1, Aralık (2018). 26-42.
- Zinkeisen, Joan Wilhelm. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 2: Venedik Cumhuriyeti ve Macaristan Kralı ile 1502 ve 1503 Yıllarında Yapılan Barışa Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa' da Genişlemesi*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.

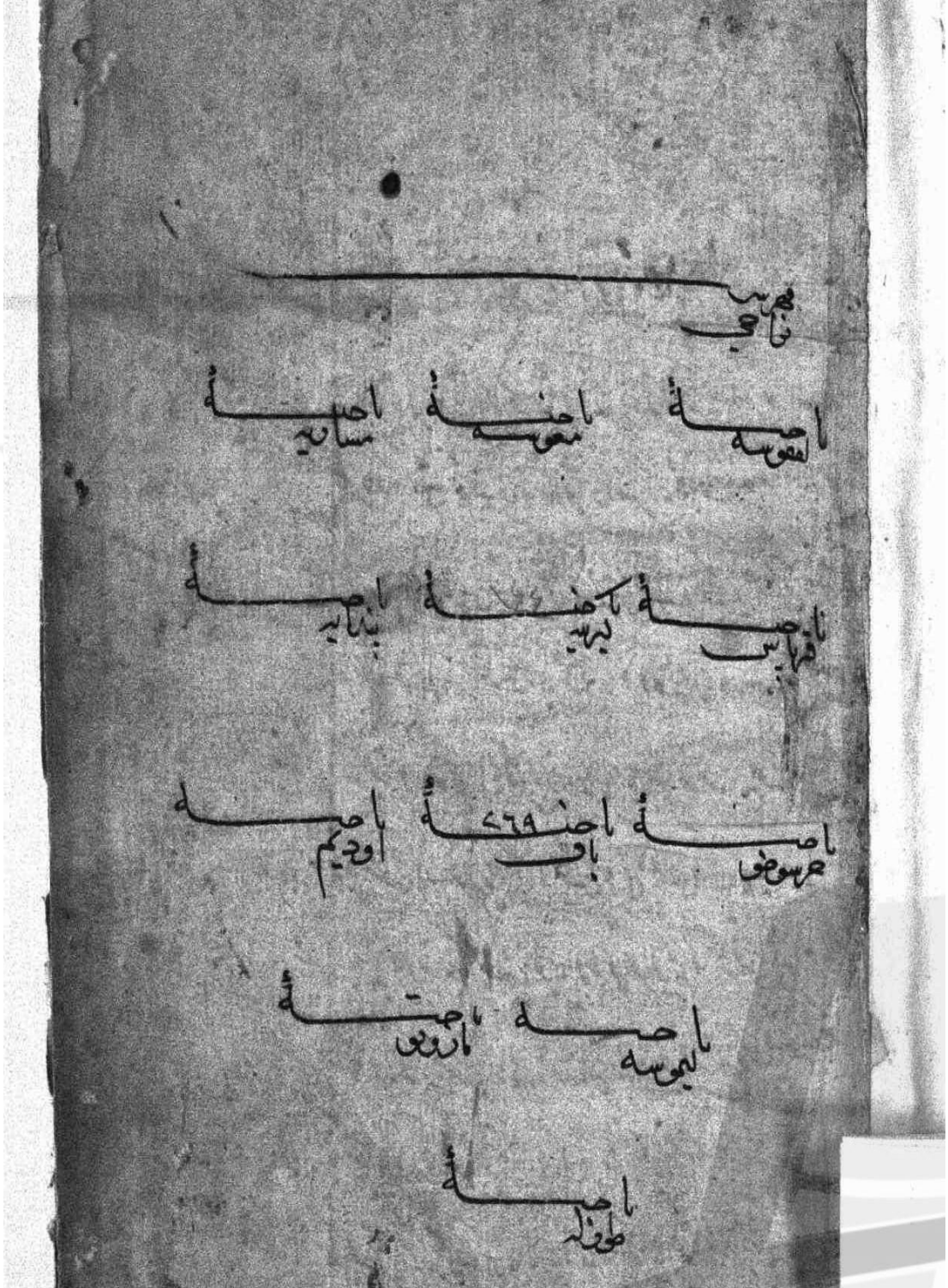

EKLER

EK-1: Kıbrıs Mufassal Defteri'nin Kapak Fotoğrafi.

EK-2: Kıbrıs Mufassal Defteri'nde Kayıtlı Nahiyelerin İsimlerinin Bulunduğu Varak.

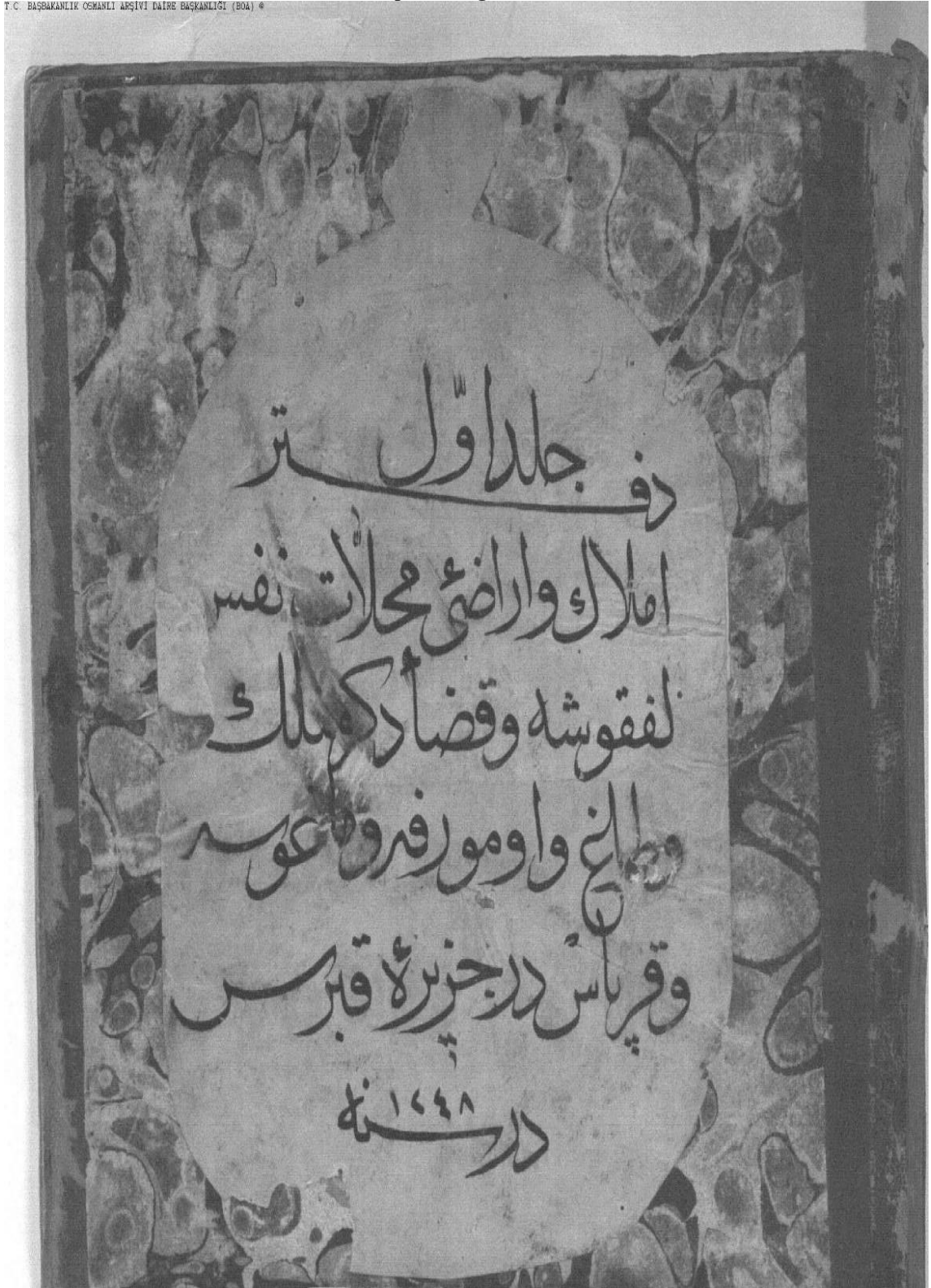

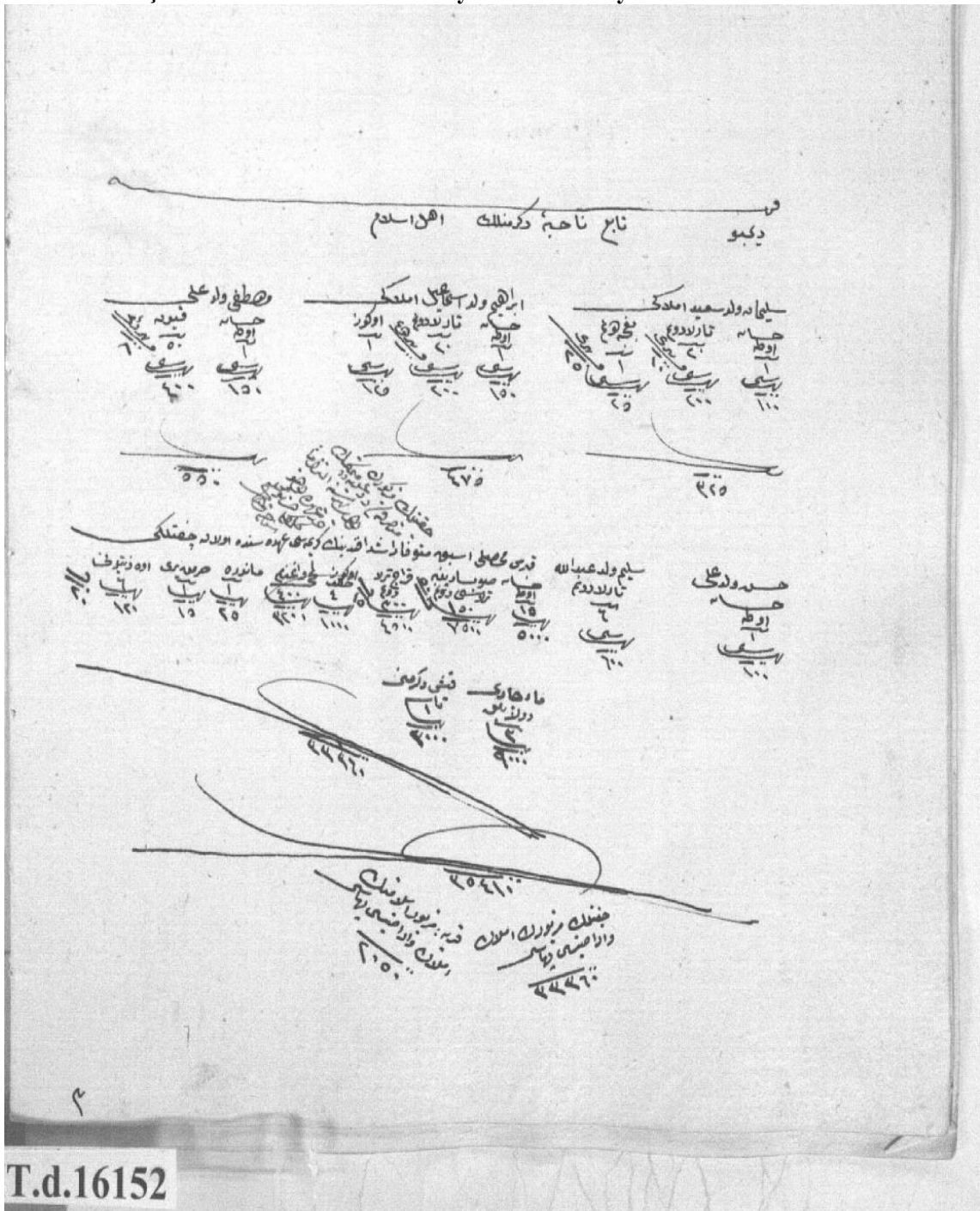

EK-5: Lefkoşa Temettuat Defteri'nin Kapak Fotoğrafi.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

EK-6: Lefkoşa Temettüat Defteri'nde Kayıtlı Timbu Köyü.

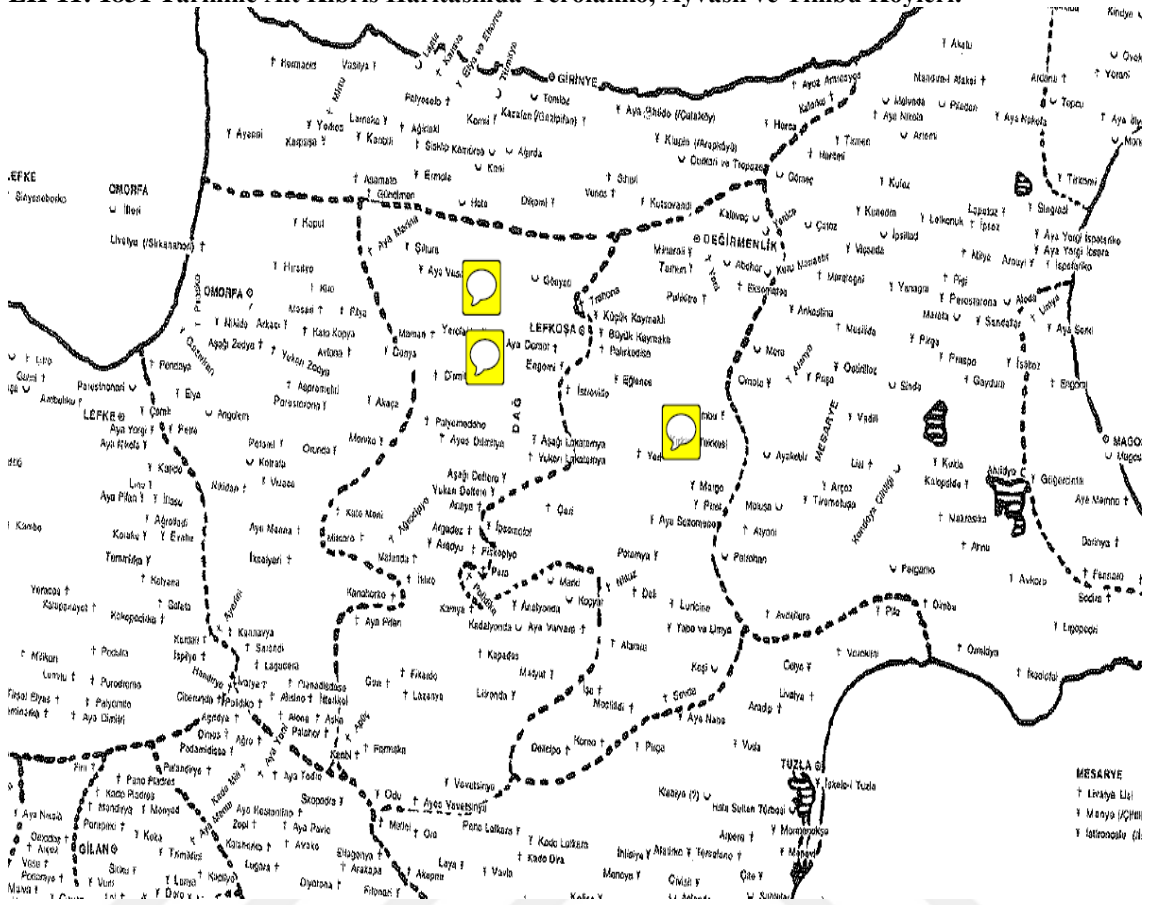

2

سایه سعادتتایه حریفانل البریح اسودتین مطه امن وامان اولون کافه رعایا و بریاندک
مضیل و نسبه احوالده ضمن کتب اعداد و کیفیت اذار ریزه اخلایع نام شاهانه
دوقوف عام ملکانه بولمنده بچون بلک ایکبوزونه اتی سنه سی
ربیع الافرن اراضه تاریکجه موزع ندفیز محبجه
صدور اولونه فرمان و اصب الایباع مهبینه اعظم
بحر سفید اولون قریب قریب سندک شمشک
و حاوی اولدیغی قضا و نسیان
و فراسنده معهود صفیر و کبیر
نقد و فخره ثمن و تحریب
رضایه و زینبیل افغان
نفسوس سلیمه
رفعت و کربه
بروجها
سوریا
اولون

EK-11: 1831 Tarihine Ait Kıbrıs Haritasında Yerolakko, Ayvasıl ve Timbu Köyleri.

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Adlı Eserden Alınmıştır.

